

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİDE RUSYA'YA
BAĞIMLILIĞI SORUNSALINDA; TÜRKİYE VE
DOĞU AKDENİZ**

Hazırlayan
Tayfun ARSLAN

Tez Danışmanı
Doç.Dr. Mehmet GÜNEŞ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2017

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİDE RUSYA'YA BAĞIMLILIĞI SORUNSALINDA; TÜRKİYE VE DOĞU AKDENİZ

Tayfun ARSLAN

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2017

KABUL VE ONAY

Tayfun ARSLAN tarafından hazırlanan "Avrupa Birliği'nin Enerjide Rusya'ya Bağımlılığı Sorunsalında; Türkiye ve Doğu Akdeniz" başlıklı bu çalışma, 26 Eylül 2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof.Dr. Oya AKGÖNENÇ MUĞİSUDDİN

Danışman : Doç.Dr. Mehmet GÜNEŞ

Üye : Doç.Dr. Bilal KARABULUT

Bu tez Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yayım kurallarına uygundur.

Prof.Dr. Mehmet TOMANBAY
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim sadece Ufuk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

26 Eylül 2017

Tayfun ARSLAN

TEŐEKKÖR

Yüksek lisans tezimi yazma sürecinde araştırmaya yönelik yönlendirmeleri ve motive edici katkılarından dolayı öncelikle tez danışmanım Doç.Dr. Mehmet GÜNEŞ'e ve Ufuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı'nın değerli öğretim görevlilerine Őükranlarımı sunarım.

Ayrıca tezimin başlangıcından bitişine kadar bana sabırla desteğini esirgemeyen ve sürekli moral kaynağı olan sevgili eşim Nihal ARSLAN'a teşekkür ederim.

ÖZET

ARSLAN, Tayfun. Avrupa Birliği'nin Enerjide Rusya'ya Bağımlılığı Sorunsalında; Türkiye ve Doğu Akdeniz, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2017.

Enerji konusunun uluslararası ilişkilerdeki yeri ve önemi her geçen gün artmaktadır. Fosil yakıtların ömrünün tükenmeye başlaması ve çevreye verdiği zararlar nedeniyle, yenilenebilir ve sürdürülebilir enerji kaynaklarının tartışıldığı bir ortamda; büyüyen ekonomilerin kalkınabilmeleri için önemli miktarda enerjiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle özellikle küresel ve bölgesel aktörler için küresel güç olma ve gücünü koruyabilme açısından enerji konusu önemli bir güç unsuru olmaya devam etmektedir. Özellikle petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynakları bakımından zengin olan ülkeler bu güç unsurunu siyasi ve ekonomik baskı aracı olarak kullanmaktadır.

Avrupa Birliği'nin (AB) bekası ve büyümesi için ihtiyaç duyulan enerjinin güvenilir kaynaklardan, kesintisiz bir şekilde ve makul fiyatlardan tedarik edilmesi, başka bir ifadeyle enerji güvenliği, Birliğin geleceği için vazgeçilmez bir unsur olarak görülmektedir. Bu nedenle AB enerji güvenliğinin sağlanması amacıyla yeni politikalar geliştirmektedir. AB özellikle enerji tedariği konusunda Rusya'ya önemli derecede bağımlıdır. Rusya ise enerjiyi bir siyasi ve ekonomik baskı aracı olarak kullanmakta; zaman zaman kesintilere giderek ve farklı fiyat politikaları uygulayarak Birliğin enerji güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Bundan dolayı AB, Rusya'ya enerjide olan bağımlılığını azaltmaya çalışmakla birlikte, enerji kaynak çeşitliliğini artırmanın yollarını aramaktadır.

Türkiye tarihsel süreçte, Avrupa, Kafkaslar, Orta Asya Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgeleri ile siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerini sürdürmektedir. Bu bakımdan Türkiye, AB'nin enerjide Rusya'ya olan bağımlılığını azaltma ve enerji güvenliği konusunda, enerji kaynaklarının çıkarıldığı bölgeler ile enerji nakil güzergâhlarına olan yakınlığı sayesinde jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli bir ülke konumundadır. Bununla birlikte,

tarih boyunca stratejik önemi koruyan Doğu Akdeniz’de son yıllarda keşfedilen doğal gaz kaynakları, AB’nin enerji çeşitliliği politikaları ve alternatif enerji güzergâhları bakımından, Birliğin enerji güvenliğini destekleyebilecek önemli bir potansiyele sahiptir.

Bu tez çalışmasında önemi giderek artan enerji kaynakları konusu, AB-Rusya enerji bağımlılığı açısından ele alınmıştır. Bununla birlikte, AB’nin enerji kaynak çeşitliliği ve enerji güvenliğini sağlama açısından, alternatif bir enerji güzergâhı olarak Doğu Akdeniz’deki doğal gaz kaynaklarının gelecekte enerji dağıtım merkezi olması beklenen Türkiye üzerinden Avrupa’ya taşınması konusu tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye, Doğu Akdeniz, Enerji Kaynakları, Enerji Güvenliği, Enerji Politikaları, Enerji Bağımlılığı, Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları.

ABSTRACT

ARSLAN, Tayfun. European Union's Problematic Energy Dependence on Russia: Turkey and Eastern Mediterranean, Master's Thesis, Ankara, 2017.

The importance of energy as a subject in the world is getting more crucial. Growing economies demand more energy to be able to develop; while it is being discussed that we need renewable and sustainable energy resources due to the fact that fossil fuels run out and harm the environment. For this reason, energy has always been an important factor, especially for the global and regional actors to have and maintain power. Countries rich in energy resources such as oil and natural gas use this power factor as a political and economic pressure tool.

For the European Union (EU) to be able exist and develop, supplying energy from reliable sources, uninterruptedly and with reasonable prices, that is called energy security, is seen as an essential element. Therefore EU develops new policies to guarantee its energy security. The EU is dependent to Russia in energy significantly. Russia has been using energy as a political and economic pressure tool by cutting the energy to Europe and price discrimination, which risks EU's energy security. Therefore EU is seeking ways to reduce the energy dependence to Russia and increase energy resources diversity.

Throughout the history, Turkey has been maintaining political, economic, social and cultural relationships with Europe, Caucasus, Central Asia, Middle East and Eastern Mediterranean. In this regard Turkey is a geopolitically and geostrategically important country with its proximity to the energy rich regions and energy routes for the EU to reduce the energy dependence to Russia and to ensure the energy security. Besides the newly discovered natural gas resources in the Eastern Mediterranean, which has been keeping its importance historically, has a potential for supporting the EU's energy security related to energy diversity policies and alternative energy routes.

In the thesis study, the growing importance of energy resources in the context of EU-Russia energy dependence and transporting the Eastern Mediterranean natural gas resources to Europe through Turkey, a potential energy hub in the future, as an alternative to ensure the EU's energy resources diversity and energy security are the main discussion points.

Key Words: European Union, Russia, Turkey, Eastern Mediterranean, Energy Resources, Energy Security, Energy Policies, Energy Dependence, Oil and Natural Gas Pipelines.

KISALTMALAR

AAEK	Avrupa Atom Enerjisi Kurumu
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AEŞ	Avrupa Enerji Şartı
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİB	Akdeniz İçin Birlik
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
BCM	Billion Cubic Meters (Milyar Metreküp)
BM	Birleşmiş Milletler
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BP	British Petroleum (Birleşik Krallık Enerji Şirketi)
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı
BTE	Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı
BTU	British Thermal Unit (İngiliz Isı Enerjisi Birimi)
BOP	Büyük Orta Doğu Projesi
BOTAŞ	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
CRS	Congressional Research Service
EIA	U.S. Energy Information Administration
ENI	İtalyan Petrol ve Doğal Gaz Şirketi
ENOSIS	Birleşme (Kıbrıs Adası'nı Yunanistan ile Birleştirme Planı)
EOKA	Kıbrıs Millî Savaşçıları Organizasyonu
EU	European Union
EUROMED	Euro-Mediterranean Partnership
EUROSTAT	European Statistics
EUROGAS	European Gas Assosiation
FIR	Flight Information Region
G20	Group of 20 (Gelişmiş 20 Ülke Grubu)
GAZPROM	Rusya Doğal Gaz Şirketi
GDP	Gross Domestic Product (Gayri Safi Millî Hasıla)
GDP in PPP	Gross Domestic Product in Purchasing Power Parity

GGK	Güney Gaz Koridoru
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IEA	International Energy Agency
IMF	International Monetary Fund
INOGATE	Interstate Oil and Gas Transport to Europe
IKBY	Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti
LNG	Liquefied Natural Gas (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz)
MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
MTOE	Million Tonnes of Oil Equivalent (Isı Enerjisi Birimi)
NABUCCO	Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye-AB Doğal Gaz Boru Hattı Projesi
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OPEC	Organization of the Petroleum Exporting Countries
ROSNEFT	Rusya Doğal Gaz Şirketi
SCP	South Caucasus Pipeline
SOCAR	Azerbaycan Doğal Gaz Şirketi
SOYUZNEFTGAZ	Rusya Doğal Gaz Şirketi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TANAP	Trans Anatolian Pipeline
TAP	Trans Adriatic Pipeline
TOE	Tonne of Oil Equivalent (Bir Ton Petrolün Yakılması Sonucu Elde Edilen Enerji Miktarı)
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TPES	Total Primary Energy Supply
TTIP	Transatlantic Trade and Investment Partnership
TÜDAV	Türk Deniz Araştırmaları Vakfı
UNCLOS	United Nations Convention on the Law of the Sea
USGS	United States Geological Survey

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Ülkelerin Birincil Enerji Kaynağı Üretimi (2013).....	9
Tablo 2: Ülkelerin Değişen Enerji Ticareti (2003-2013).....	10
Tablo 3: En Çok Birincil Enerji Arz Eden Ülkeler (2014-1971)	17
Tablo 4: AB ve Bazı Ülkelerin Enerji Bağımlılık Oranları (2011-2015)	27
Tablo 5: AB ve Bazı Ülkelerin Birincil Enerji Kaynağı İthalatı (2005-2015)...	28
Tablo 6: AB ve Bazı Ülkelerin Yakıt Türüne Göre Birincil Enerji Üretimi (2014)	28
Tablo 7: AB'nin Rusya'dan Birincil Enerji Kaynağı İthalatı (2005-2015)	47
Tablo 8: Kanıtlanmış Doğal Gaz Rezervleri (2016)	83
Tablo 9: AB ve Türkiye'nin Yıllık Doğal Gaz Tüketimi (2015)	84

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Fosil Yakıt Rezervleri ve Öngörülen Tükenme Süreleri	2
Şekil 2: Enerji Kaynağına Göre Ülkelerin Birincil Enerji Üretimi (2013)	11
Şekil 3: Ülke Gruplarına Göre Tahmini Dünya Enerji Tüketimi (2012-2040)	12
Şekil 4: Enerji Kaynağına Göre Dünya Toplam Enerji Tüketimi ve Tahminler (1990-2040)	14
Şekil 5: Enerji Kaynağına Göre Enerji Üretiminin Küresel Yıllık Değişimi (1971-2014)	14
Şekil 6: Yakıt Türüne Göre Toplam Birincil Enerji Arzı (1971-2014)	15
Şekil 7: Bölgelere Göre Toplam Birincil Enerji Arzı (1971-2014)	16
Şekil 8: Sektörlere Göre Toplam Nihai Enerji Tüketimi (1971-2014)	18
Şekil 9: Avrupa'daki Mevcut ve Planlanan Boru Hattı Güzergâhları.....	31
Şekil 10: Ham Petrol Fiyatları (1947-2011)	35
Şekil 11: Avrupa Birliği Enerji Tüketim Alanları (2014)	45
Şekil 12: Rusya'nın Gaz Arzı (2012)	49
Şekil 13: Kuzey Akım 2 Projesi Güzergâhı	50
Şekil 14: Doğal Gaz Üretim ve LNG İhracat Bölgeleri (2012)	57
Şekil 15: Avrupa'daki Kaya Gazı Havzaları ve İzin Durumları (2013)	59
Şekil 16: Güney Gaz Koridoru Projesi.....	63
Şekil 17: Doğu Akdeniz'deki Doğal Gaz Sahaları ve MEB Sınırları	66
Şekil 18: Türkiye'deki Uluslararası Doğal Gaz Boru Hatları	70
Şekil 19: Türkiye'deki Uluslararası Petrol Boru Hatları	70
Şekil 20: Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğal Gaz Sahaları	82
Şekil 21: Türkiye Kara Sularının Dış Sınırı ve GKRY-Mısır Arasında Oluşturulan MEB Sınırı	96
Şekil 22: GKRY'nin İlan Ettiği MEB'e göre Türkiye Kıta Sahaneliğinin İhlali ..	97
Şekil 23: Doğu Akdeniz'deki Muhtemel MEB Sınırları	97
Şekil 24: BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne Göre Deniz Sınırları	102

EŞDEĞERLİKLER

TOE : Tonne of Oil Equivalent (Bir ton petrolün yakılması sonucu elde edilen enerji miktarı)

MTOE : Million Tonnes of Oil Equivalent (Bir milyon ton petrolün yakılması sonucu elde edilen enerji miktarı)

BTU : British Thermal Unit (Bir libre (453,6 gr) suyun sıcaklığını 63° F'den (17.2222 °C) 64 °F'ye (17.7778 °C) çıkartmak için gerekli olan enerji miktarı)

1 Mtoe (Enerji) = 3.96×10^{13} Btu (Enerji)

1 Btu (Enerji) = 2.52×10^{-14} Mtoe (Enerji)

1 Deniz Mili = 1852 m.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
EŞDEĞERLİKLER	x
İÇİNDEKİLER	xi
GİRİŞ	1
1'İNCİ BÖLÜM: KÜRESEL ENERJİ GÖRÜNÜMÜ VE ENERJİ GÜVENLİĞİ	7
1.1. DÜNYADA ENERJİ KAYNAKLARININ DURUMU	7
1.1.1. Enerji Üretim Merkezleri ve Enerjinin Tüketim Eğilimi	7
1.1.2. Sayılarla Dünya ve Avrupa'da Enerjinin Görünümü	8
1.1.3. Tüketim Karşısında Dünyada Enerji Arz Güvenliği	18
1.2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE ENERJİ POLİTİKASI	
UYGULAMALARI	21
1.2.1. Uluslararası İlişkilerde Petropolitik Düzen	22
1.2.2. Dünyayı Şekillendiren Yeni Enerji Düzeni	24
2'NCİ BÖLÜM: AVRUPA BİRLİĞİ-RUSYA ARASINDAKİ ENERJİ	
BAĞIMLILIĞI VE SORUNLAR	26
2.1. AVRUPA BİRLİĞİ VE RUSYA ENERJİ POLİTİKALARI	26
2.1.1. Avrupa Birliği'nin Enerji İhtiyacı ve Politikaları	26
2.1.2. Avrupa Birliği'nin Enerji Birliği Çabaları	31
2.1.3. Avrupa Birliği'nin Enerji Jeopolitiği Oluşturma Çabaları.....	33
2.1.4. Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliğine Yönelik Çabaları	34
2.1.5. Avrupa Birliği'nde Liderlik ve İşbirliği Arayışları	38
2.1.6. Rusya'nın Karadeniz'deki Enerji Politikaları	39
2.1.7. Rusya'nın Avrupa Birliği Dâhil Diğer Ükelere Karşı Enerji Jeopolitiği	41
2.2 AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİDE RUSYA'YA BAĞIMLILIĞININ	
SONUÇLARI	42

2.2.1	Avrupa Birliği'nin Enerji Kaynaklarına Olan İhtiyacı	42
2.2.2.	Avrupa Birliği'nin Enerji'deki Hedefleri	46
2.2.3.	Avrupa Birliği ve Rusya Arasındaki Enerji İlişkinin İçeriği	47
2.2.4.	Avrupa Birliği ve Rusya Arasındaki Enerji Andlaşmaları	49
2.2.5.	Avrupa Birliği ve Rusya Arasındaki Enerji Sorunları	51
2.2.6.	Avrupa Birliği'nin Enerjide Rusya'ya Karşı Alternatiflerinin İncelenmesi	54
2.2.7.	Avrupa Birliği'nin Enerji Tedarikinde Güney Gaz Koridoru Alternatifinin İncelenmesi	61
3'ÜNCÜ BÖLÜM: ENERJİDE DOĞU AKDENİZ'İN GELECEĞİNDE		
TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BEKLENTİLERİ		
64		
3.1.	AVRUPA BİRLİĞİ'NİN RUSYA'YA BAĞIMLILIĞINDA	
	ALTERNATİF HAT ÜLKESİ TÜRKİYE	64
3.1.1.	Türkiye'nin Enerji Bölgelerine Yakınlıkta Jeopolitik Konumu	64
3.1.2.	Türkiye'nin Jeopolitiği ve Enerji Kaynakları ile İlişkisi	66
3.1.3.	Türkiye'nin Enerji Durumu ve Enerji Güvenliği	68
3.1.4.	Türkiye'deki Uluslararası Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları	69
3.1.5.	Avrupa Birliği'nin Enerji Arz Güvenliği ve Kaynak Çeşitliliğinde Türkiye'nin Durumu	73
3.1.6.	Enerjide Türkiye-AB İlişkilerinin Geleceği.....	74
3.1.7.	Enerjide Türkiye-Rusya İlişkilerinin Geleceği	76
3.2.	DOĞU AKDENİZ'DEKİ ENERJİ KAYNAKLARI; TEHDİTLER VE	
	FIRSATLAR	77
3.2.1.	Tarihsel Süreçte Doğu Akdeniz ve Kıbrıs	78
3.2.2.	Enerji Alanı Olarak Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ın Stratejik Açıldan Önemi	80
3.2.3.	Doğu Akdeniz'deki Yeni Enerji Kaynakları	81
3.2.4.	Doğu Akdeniz'in Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları.....	85
3.2.5.	Doğu Akdeniz Bölgesi Enerji Kaynakları ve Kıbrıs Sorunu.....	89
3.2.6.	Türkiye'nin Enerjide İttifak Arayışları	93
3.2.7.	Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu	94
3.2.8.	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne (UNCLOS) Göre	

Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmesi	100
3.2.9. Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu ve Türkiye-AB İlişkileri	103
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	104
KAYNAKÇA	112
ÖZGEÇMİŞ	123

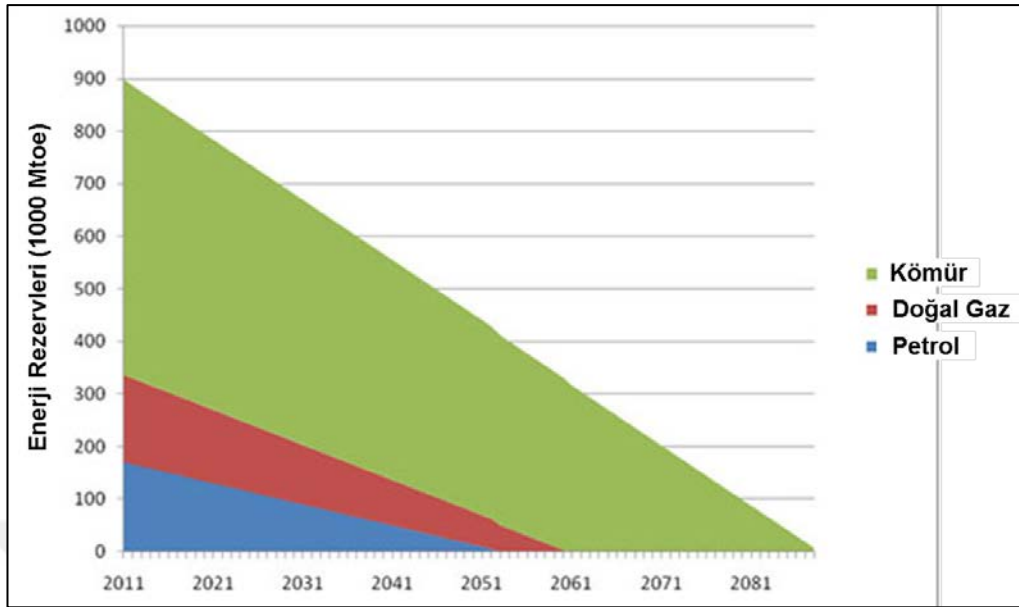
GİRİŞ

Enerji konusu, eskiden olduğu gibi uluslararası ilişkilerde önemli bir tartışma ve rekabet konusu olmaya devam etmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi de, ekonomilerin büyüme ve kalkınmaları için büyük ölçüde enerjiye ihtiyaç duymalarıdır. Coğrafi konumları itibariyle, topraklarında ve denizlerinde enerji kaynaklarına sahip olan ülkeler, doğal olarak kendi kendilerine yetebilecek ya da en azından başka ülkelere bağımlı olmadan varlığını sürdürebilecek konumdayken; birtakım ülkeler ise enerji kaynaklarına ulaşmakta güçlük çekmekte veya enerjiye yüklü miktarlarda paralar harcamaktadır. Dolayısıyla, küresel çapta enerji alanında kıyasıya bir rekabet ortamı oluşmakta, bununla birlikte enerji zengini ülkeler enerji bağımlısı ülkelere ekonomik ve siyasi baskılar kurabilmektedir.

Konunun önemine ilişkin enerji konusu ile küresel güç olma arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Örneğin, İkinci Dünya savaşı kadar olan dönemde kömür sanayisi ile birlikte gelişen İngiltere ve savaş sonrası petrol sanayisinde üstünlüğü ele geçiren Amerika Birleşik Devletleri (ABD) buna güzel bir örnektir. Yaşadığımız dönemde ise petrolün tek başına yeterli olmayacağı, bununla birlikte doğal gaz kaynaklarına da hâkim olmanın gerektiği bir döneme girildiği görülmektedir (Sarem, 2007: 1).

Ancak enerji kaynakları olan petrol, doğal gaz ve kömür gibi sürdürülebilir ve yenilenebilir olmayan, fosil yakıtlar hızla tükenmektedir (Şekil 1). Dahası, bu tür yakıtların tüketimi sonucu ortaya çıkan karbon salınımları çevreye zarar vermekte ve iklim değişikliğine sebep olmaktadır. Bu yüzden gelişmiş ülkeler, yenilenebilir ve nükleer enerji gibi daha çevre dostu enerji kaynaklarını tüketmeye yönelmektedirler. Ancak, günümüz koşullarında ABD, AB, Çin ve Hindistan gibi büyük ekonomilerin enerji talebinde artış gözlenmesine karşın, bu ihtiyacı karşılayacak çevre dostu ve yenilenebilir enerjilerin üretim seviyeleri henüz istenen seviyelerde değildir. Dolayısıyla, yüz yıldan daha az bir ömrü kaldığı tahmin edilen fosil yakıtların uzun bir süre daha tüketilmeye devam edileceği değerlendirilmektedir.

Fosil Yakıt Rezervleri ve Öngörülen Tükenme Süreleri

Şekil 1, Kaynak: <https://www.ecotricity.co.uk/our-green-energy/energy-independence/the-end-of-fossil-fuels> , (05.02.2017)

Diğer taraftan, petrol ve doğal gaz kaynaklarının sınırlı bir ömrünün kalması ve bu kaynakların dünya genelinde dengesiz bir şekilde dağılması nedeniyle enerji arz güvenliği kavramı gün geçtikçe daha önemli hale gelmektedir. Bilindiği gibi enerjinin üretim aşamasından sonra ihtiyaç sahibi ülkelere ve bölgelere taşınması gerekmektedir. Bu noktada, enerjinin güvenilir tedarikçilerden, makul fiyatlarla, sürekli bir şekilde ve kesintiye uğramadan temin edilmesi ön plana çıkmaktadır. Aksi takdirde enerji kesintileri yaşanabilmekte ve bölgesel/küresel çapta krizler ortaya çıkabilmektedir. Bunun sonucunda, ülkeler enerji alanında birbirine karşı bağımlı hale gelebilmektedir. Bu durumda enerji sağlayan ülkeler bu bağımlılığı ekonomik ve siyasi bir güç olarak, enerji bağımlısı ülkelere karşı bir baskı aracı olarak kullanabilmektedir. Bu bağımlılıktan kurtulmak için tüketici konumundaki ülkeler yeni enerji tedarikçileri arayabilmekte ya da farklı enerji kaynakları sayesinde enerji çeşitliliğine başvurabilmektedir. Bağımlılıktan kurtulmak isteyen bu tür ülkeler ayrıca, enerji tasarrufu ve yenilenebilir enerji üretimi gibi alternatif politikalar izleyebilmektedir.

Türkiye için siyasi ve ekonomik ilişkiler açısından büyük öneme sahip, ayrıca büyük bir enerji tüketicisi konumundaki AB'den yola çıkılarak, üretici konumundaki

Rusya ile AB arasındaki enerji bağımlılık ilişkileri Türkiye açısından dikkatle takip edilmesi gereken bir konu olmaktadır. Çünkü Türkiye'nin hem AB hem de Rusya ile önemli ekonomik ve siyasi ilişkileri vardır. Ayrıca Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle de Orta Doğu'dan gelebilecek tehditlere karşı AB'nin güneyden güvenliğini sağlamaktadır. Rusya, bir taraftan AB üzerinde enerji silahını bir baskı aracı olarak kullanmakta, diğer taraftan Avrupa'ya enerji transferi sağlayacak Rusya'ya ait boru hatları aracılığıyla eski Sovyet bloğu Doğu Avrupa ülkelerini devre dışı bırakacak politikalar izlemektedir. Bununla birlikte, Rusya'nın AB'ye sağladığı enerji kaynakları üzerinde farklı ülkelere farklı fiyat politikaları oluşturması Birlik içinde tartışmalara neden olmaktadır.

AB'nin enerjide Rusya'ya önemli derecede bağımlı olması, Birliği yeni ve alternatif enerji kaynakları ve güzergâhları aramaya teşvik etmektedir. Bu kapsamda, Doğu Akdeniz'de son yıllarda yapılan doğal gaz keşiflerinin, bölgemizdeki dengeleri değiştirebilecek bir potansiyele sahip olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla, enerjinin komşularımızla olan ilişkilerimizi ne şekilde etkileyeceği konusunun dikkatle üzerinde durulması gerektiği değerlendirilmektedir. Çünkü bölgede menfaatleri olan bölgesel/küresel güçlerin ulusal çıkarlarını destekleyen siyasi, askeri ve ekonomik politikaları farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle, Türkiye açısından Doğu Akdeniz'in, devam eden AB üyelik sürecini ve önemli ekonomik ilişkileri olan Rusya ile olan ilişkileri ne şekilde etkileyebileceği ile birlikte olası tehditler ve fırsatların iyi bir şekilde analiz edilmesi büyük önem taşımaktadır. Diğer taraftan, başta enerjide işbirliği sayesinde Doğu Akdeniz'e komşu olan ülkeler ile mevcut Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik politikalar olmak üzere, Yunanistan, İsrail ve Mısır ile Doğu Akdeniz'de enerji alanındaki ilişkilerde Türkiye'nin millî menfaatlerine uygun politikalar oluşturabilmek büyük önem arz etmektedir. Aksi takdirde ABD, AB ve Rusya gibi küresel aktörlerin Doğu Akdeniz'i Türkiye'den ziyade kendi ulusal çıkarları doğrultusunda şekillendirebileceği değerlendirilmektedir.

Tez çalışmasının konusu, günümüzde önemi giderek artan enerji kaynakları ve enerji güvenliği konularından yola çıkılarak tespit edilmiştir. Bu çalışmada

öncelikle AB'nin Rusya'ya enerji bağımlılığı konusu detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bununla birlikte Doğu Akdeniz'de son yıllarda keşfedilen enerji kaynaklarının bu ciddi soruna çözüm sağlayıp sağlamayacağı konusunda ve bölgede önemli bir aktör olan Türkiye'nin bu bağlamda nasıl bir rol üstlenebileceğine ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

AB gibi önemli bir siyasi ve ekonomik birliğin, ekonomik açıdan kalkınabilmesi ve büyüebilmesi için; özellikle sanayi, ulaşım ve konutlarda tüketilmek amacıyla ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarının tamamını kendi imkânlarıyla karşılayamadığı bilinmektedir. AB doğal olarak bu enerji kaynaklarını ithal etmek durumunda kalmaktadır. Bu noktada hem zengin enerji kaynaklarına ve altyapısına sahip olması hem de Avrupa'ya coğrafi olarak yakınlığı sayesinde Rusya, önemli bir tedarikçi ülke konumundaki yerini korumaktadır. Ancak AB'nin Rusya ile kurduğu ekonomik ilişkilerin, son dönemde başta doğal gaz kesintileri ve Doğu Avrupa ülkeleriyle yaşanan sorunlar nedeniyle siyasi ilişkilerine de yansımaları, Birliğin enerji güvenliğini tehlikeye atmakla birlikte yeni enerji güzergâhları arayışı içinde olmasına neden olmaktadır.

Bu noktada tez konusunun seçilmesinin en önemli nedenlerinden birisi, AB ile Birliğe aday ülke konumundaki Türkiye arasında uzun bir süreden bu yana devam eden önemli siyasi ve ekonomik ilişkilere yeni bir boyut kazandırabilecek potansiyele sahip olduğu düşünülen Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarıdır. Özellikle Türkiye açısından söz konusu enerji kaynakları, AB ile üyelik müzakerelerinin devam ettiği ve AB'nin de Rusya'ya enerji bağımlılığını aşmanın yollarını aradığı bir dönemde, enerji alanında yapılacak olan işbirliği sayesinde her iki tarafın da ciddi kazanımlar elde edebileceği önemli bir fırsat olarak görülmektedir.

Bir diğer önemli neden ise, Türkiye açısından coğrafi konumunun ve siyasi ve ekonomik bakımdan istikrarlı bir ülke olmasının getirmiş olduğu avantajla birlikte enerji alanında ortaya çıkan Türk Akımı ve TANAP gibi büyük projelerin, bölgede rekabet ortamı oluşturabileceği ve Türkiye'nin jeopolitik önemini daha

da güçleneceği beklentisidir. Türkiye'nin bu kapsamda önemli bir enerji dağıtım merkezi olmaya doğru emin adımlarla ilerlediği değerlendirilmektedir.

Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, dünya genelindeki enerji kaynaklarının durumu ve enerji güvenliği konuları değerlendirilmiştir. Fosil yakıtlar olarak bilinen birincil enerji kaynaklarının sınırlı bir ömrünün kalmasına rağmen, ABD, Çin ve AB gibi büyük ekonomilerin artan enerji ihtiyaçları ile bölgelere ve sektörler için enerji üretim ve tüketim durumları, güncel istatistik verileri yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte enerji kaynaklarına, güvenilir kaynaklardan, makul fiyatlarla ve kesintisiz bir şekilde erişebilmeyi ifade eden enerji güvenliği konusu ile çalışma konusu ile ilgisi olan ülkelerin enerji politikaları üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, AB ve Rusya arasındaki enerji işbirliği ve bağımlılığı konusu ele alınmıştır. AB'nin enerji bağımlılığı konusu enerji üretim ve ithalat durumları incelenerek değerlendirilmiştir. Ayrıca AB'nin enerji politikaları ve enerji arz güvenliği konuları üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte AB ile Rusya arasındaki enerji alanındaki işbirliği ve sorunlar ile AB'nin enerjide Rusya'ya bağımlılığının yarattığı sonuçlar tartışılmıştır. Bu bölümde son olarak AB'nin enerji tedarikinde Rusya'ya karşı alternatifleri ve Türkiye açısından büyük önem arz eden Güney Gaz Koridoru incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, AB'nin Rusya'ya enerji bağımlılığında alternatif oluşturabileceği düşünülen ve yeni enerji bölgesi olarak görülen Doğu Akdeniz'in, AB ve Türkiye'nin geleceğinde nasıl bir rol oynayabileceği konusu ele alınmıştır. Alternatif enerji güzergâhı arayışı içinde olan AB ile, bölgede önemli bir enerji dağıtım merkezi olmaya aday olan Türkiye'nin ilişkileri enerji alanında işbirliği çerçevesinde değerlendirilmiştir. Diğer taraftan enerjinin Türkiye'nin AB ve Rusya ile ilişkilerinin geleceğini ne şekilde etkileyebileceği konusu üzerinde durulmuştur. Tez çalışmasının en önemli konularından biri olan Doğu Akdeniz enerji kaynakları; Türkiye, AB, Kıbrıs ve bölgedeki diğer

önemli aktörlerin enerji politikaları açısından incelenmiştir. Son olarak Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti (KKTC), Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin dâhil olduğu Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının paylaşılması sorunu ve BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne (UNCLOS) göre deniz yetki alanlarının belirlenmesi konuları açıklanmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme bölümünde ise varılan sonuçlar ile bu sonuçlar doğrultusunda oluşturulan bazı görüş ve önerilere yer verilmiştir. Çalışmada AB'nin enerji bağımlılığını azaltma konusunda Doğu Akdeniz enerji kaynaklarına ihtiyacı olduğu ve bunun coğrafi konum ve maliyetler nedeniyle Türkiye üzerinden yapılmasının uygun olabileceği; bunun yanı sıra Türkiye'nin de bölgede tam anlamıyla bir enerji dağıtım merkezi olabilmesi için, AB üyeliği sürecinde enerji alanında yapılacak yeni bir işbirliği sayesinde, özellikle AB ile Doğu Akdeniz arasında aktif bir rol alması ve söz konusu enerjinin dağıtımında bir köprü vazifesi görmesinin son derece önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tez çalışmasında genel olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmakla beraber sayısal ve istatistikî veriler kullanılmak suretiyle nicel araştırma yöntemi de kullanılmıştır. Çalışma sürecinde önceden belirlenen bir araştırma konusu seçilmiş ve konu ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın mümkün olduğunca güncel olması amacıyla; uluslararası enerji kuruluşlarının yıllık raporları ve verileri, konuyla ilgili yazılmış kitaplar ile stratejik araştırma merkezleri raporları, dergi ve makalelerden yararlanılmıştır. Bu kapsamda çalışmada Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), ABD Enerji Enformasyon İdaresi (EIA), Eurostat, Eurogas ve BP gibi referans kuruluşların güncel verileri kullanılarak; enerji kaynakları ile üretim, tüketim, ithalat ve ihracat vb. durumları incelenmiştir. Bununla birlikte T.C. Dışişleri Bakanlığı, T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı ve T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı gibi önemli kurumların resmî kaynaklarından yararlanılmıştır. Bu bilgiler ışığında; okuma, araştırma ve gözlemlere dayalı olarak birtakım bulgulara ve sonuçlara ulaşılmıştır.

1'İNCİ BÖLÜM

KÜRESEL ENERJİ GÖRÜNÜMÜ VE ENERJİ GÜVENLİĞİ

1.1 DÜNYADA ENERJİ KAYNAKLARININ DURUMU

Bu bölümde dünyadaki enerji kaynakları, üretim ve tüketim durumları incelenmekle birlikte; enerji güvenliği ve enerji politikaları konularında açıklamalar yapılacaktır.

1.1.1 Enerji Üretim Merkezleri ve Enerjinin Tüketim Eğilimi

Canlı hayatın en önemli ihtiyacı enerjidir. Bilgisayarımızı açarken ya da arabamızı çalıştırırken ihtiyacımız olan enerjiyi doğal olarak varmış kabul ederiz ancak üretilen bu enerji karmaşık bir sürecin son aşamasıdır. Elektriğin üretilmesi için öncelikle doğal gaz, petrol ve kömür gibi enerji kaynaklarının yer altından çıkartılarak enerjiye dönüştürülmesi gerekmektedir. Doğal kaynaklara alternatif olarak, odun kaynaklarının yakılarak ısıya dönüştürülmesi suretiyle ya da rüzgâr türbinleri, barajlar ve güneş panelleri kullanılarak elektrik üretilmektedir. Üretilen bu enerjinin tüketileceği yerlere bazen kıtalar boyunca karadan, bazen de uzun mesafeler boyunca denizlerin altından iletilmesi gerekmektedir. Buna ilaveten on yıllar boyunca sürekli olarak ve kesintisiz bir biçimde enerji arzı sağlayacak elektrik santralleri ile büyük çapta teknik, lojistik ve finansal kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla tüketilen enerjinin hafife alınmaması ve gelecekte enerjinin tükenebileceğinden yola çıkarak enerjinin tasarruflu bir şekilde kullanılması gerekmektedir.

Aydınlatma, ısınma, ulaşım ve sanayi üretimi gibi gündelik işlerimizi enerji olmadan yerine getirmemiz mümkün değildir. Ancak, ihtiyacımız olan enerjiyi üretilmemiz için gerekli olan petrol, doğal gaz ve kömür gibi fosil yakıt stoklarımızın sonsuza kadar yetmeyeceği bilinen bir gerçektir (Şekil 1). Bu arada, biz bir taraftan yeni enerji kaynakları ararken, diğer taraftan mevcut fosil

yakıt kaynaklarının akıllıca yönetilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Enerji, gerçekten de o olmadan varlığımızı sürdürmeyeceğimiz, stratejik öneme sahip bir sektördür. Çünkü enerji, aydınlatma, soğuğa karşı korunma, insanların ve malların taşınmasının yanı sıra; tarım, sanayi ve hizmetler gibi ekonominin tüm sektörlerini, dahası bilimsel ilerlemeyi desteklemektedir. Yaşam standartlarımızı korumak için büyük miktarda enerjiye ihtiyaç duymakta ve bu durum açık bir biçimde hava, su, toprak, çevre unsurları ile iklim üzerinde kirliliğe neden olmaktadır. Dolayısıyla enerji üretiminde ortaya çıkan, çevre ve iklim üzerinde olumsuz etki oluşturan bu kirliliğin mümkün olduğunca azaltılması büyük önem taşımaktadır. Aksi takdirde gelecek nesillerin günümüzde harcanandan çok daha fazla enerji harcayacağı ve telafisi mümkün olmayan çevre ve iklim sorunlarıyla mücadele etmek zorunda kalacağı tahmin edilmektedir.

Dünyada fosil yakıt olarak bilinen, ham petrol, taş kömürü, doğal gaz gibi doğrudan kaynağından çıkarılan enerji kaynakları birincil enerji kaynakları olarak tanımlanırken; birincil enerji kaynaklarından üretilen bütün ürünler ise ikincil enerji kaynakları olarak ifade edilmektedir. İkincil enerji kaynaklarına örnek olarak ise doğal gazın yakılması sonucu üretilen elektrik gösterilebilir (Pamir, 2016; 28).

Tüketim durumları dikkate alındığında ise enerji kaynakları genel olarak yenilenmeyen ve yenilenebilir enerji kaynakları olarak sınıflandırılmaktadır. Başlıca yenilenemeyen enerji kaynakları petrol ve doğal gaz sınıfları, doğal gaz, kömür ve uranyum iken; başlıca yenilenebilir enerji kaynakları güneş, hidroelektrik, rüzgâr, biyoyakıtlar, jeotermal, dalga ve gel-git olarak sıralanmaktadır (Pamir, 2016: 45-47).

1.1.2. Sayılarla Dünya ve Avrupa'da Enerjinin Görünümü

Birincil enerji üretimi, doğal kaynaklar olarak ifade edilen enerji kaynaklarının ihtiyaç duyulan şekilde kullanılacak bir şekilde çıkartılmasıdır. Bu durum kömür madenleri ve ham petrol sahalarından fosil yakıtların çıkartılması şeklinde ya da yenilenebilir enerji olarak sınıflandırılan hidroelektrik santralleri

ve biyoyakıtların üretimi şeklinde olmaktadır. Bu bakımdan bir enerjiyi başka bir enerji formuna dönüştürme işlemi genellikle birincil üretim olarak adlandırılmamaktadır.

Eurostat verilerine göre, dünya genelinde enerji üretimi 2013 yılında 13.594 Mtoe'ye ulaşırken, aynı yıl AB'de üretilen enerji miktarı 790 Mtoe olarak kaydedilmiştir. Yine aynı yıl dünya enerji üretiminin yaklaşık %72'lik kısmını gerçekleştiren Gelişmiş Ülkeler (G20) arasında, Çin (2.565 Mtoe), ABD (1.881 Mtoe) ve Rusya'nın (1.340 Mtoe) her biri tek başına AB'den daha fazla miktarda enerji üretmiştir. Türkiye ise 32.3 Mtoe enerji üretimi ile bu listede sadece Japonya'yı (28 Mtoe) geçebilmiştir (Tablo 1).

Ülkelerin Birincil Enerji Kaynağı Üretimi, 2013 (Mtoe)

	Üretim (Mtoe)	Kömür ve Linyit (Mtoe)	Enerji Türü			
			Petrol (% cinsinden birincil üretim)	Doğal Gaz	Nükleer Enerji	Yenilenebilir ve Artık
AB-28	790.4	19.7	9.1	16.7	28.6	25.9
Dünya	13 594.1	29.1	31.0	21.4	4.8	13.7
Arjantin	71.4	0.1	42.3	45.3	2.3	10.0
Avustralya	343.9	76.7	5.8	15.2	0.0	2.3
Brezilya	252.9	1.3	43.5	7.1	1.5	46.5
Kanada	435.1	8.1	44.9	30.0	6.2	11.0
Çin	2 565.7	73.8	8.2	3.9	1.1	12.9
Hindistan	523.3	45.5	8.2	5.5	1.7	39.0
Endonezya	460.0	61.1	9.2	13.7	0.0	16.0
Japonya	28.0	0.0	2.0	9.8	8.7	79.6
Meksika	216.5	3.5	69.3	18.7	1.4	7.1
Rusya	1 340.2	13.7	39.1	42.0	3.4	1.7
Suudi Arabistan	614.5	0.0	89.1	10.9	0.0	0.0
Güney Afrika	165.7	87.5	0.1	0.6	2.2	9.5
Güney Kore	43.5	1.9	1.4	1.0	83.1	12.7
Türkiye	32.3	48.5	7.3	1.4	0.0	42.8
ABD	1 881.0	25.4	25.3	30.1	11.4	7.8

Tablo 1, Kaynak: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/The_EU_in_the_world_-_energy, (07.05.2017)

Diğer taraftan, 2003-2013 yılları arasında dünya küresel enerji üretimi %32 oranında artış göstermiştir. Bu dönemde Çin'in üretimi %84, Endonezya'nın %80 artarken; Türkiye'nin üretim artış oranı %34'te kalmıştır (Tablo 2). Aynı dönemde Japonya enerji üretiminde, büyük oranda 2011 yılında ülkede yaşanan deprem ve tsunaminin yol açtığı nükleer enerji üretimindeki düşüşten

kaynaklanan %72'lik bir düşüş yaşamıştır. AB ise tükenen kaynakları nedeniyle %16'lık bir düşüşle üçüncü sırada yer almıştır. Ülkelerin enerji üretim ve tüketim durumları incelendiğinde, AB'nin ürettiğinden daha fazla tükettiği; Rusya'nın ise ürettiğinden daha az tükettiği ve ihracata yöneldiği görülmektedir. Enerji karması bakımından, dünya genelinde petrol ve kömür hâkim enerji kaynağı olarak öne çıkarken; AB'nin ise bu kaynaklara yeterince sahip olmadığı ve nükleer enerji ile yenilenebilir enerjinin ilk iki sırayı paylaştığı görülmektedir.

Ülkelerin Değişen Enerji Ticareti, 2003-2013 (Mtoe)

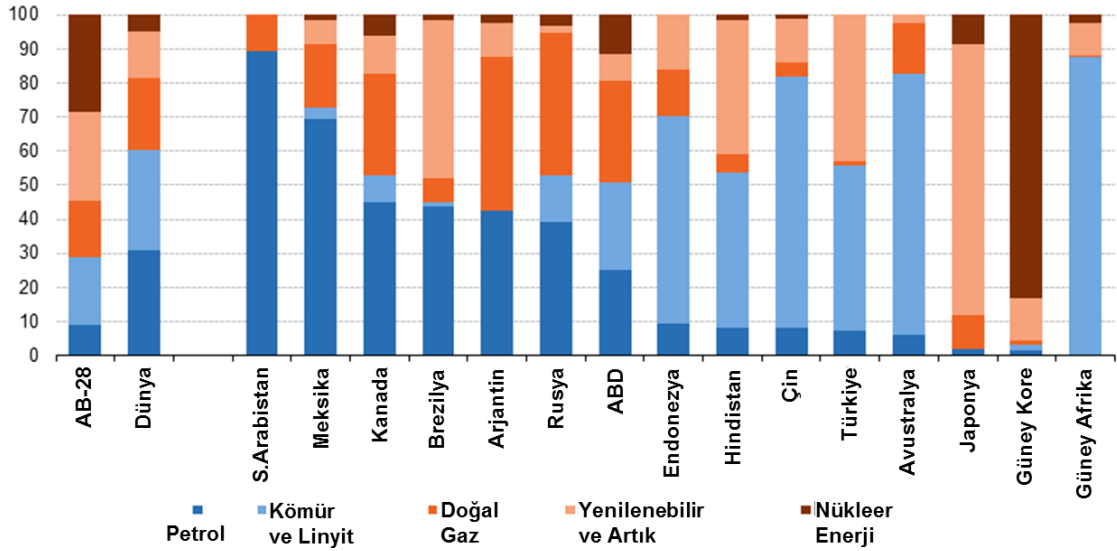
	Üretim		İthalat		İhracat		Toplam İç Tüketim	
	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013
AB-28	937.1	790.4	1 349.6	1 441.8	446.5	533.4	1 803.5	1 666.6
Dünya	10 268.5	13 594.1	3 913.0	5 202.9	3 863.0	5 248.6	10 340.9	13 541.3
Arjantin	86.1	71.4	1.9	16.7	26.0	4.7	60.9	80.6
Avustralya	254.1	343.9	28.1	50.9	167.7	260.6	109.5	129.1
Brezilya	178.3	252.9	46.7	74.8	21.6	29.1	199.0	293.7
Kanada	384.1	435.1	73.5	78.1	209.9	262.7	248.4	253.2
Çin	1 397.7	2 565.7	136.6	551.9	96.5	48.0	1 426.7	3 009.5
Hindistan	379.0	523.3	116.2	327.1	16.4	72.4	471.7	775.4
Endonezya	255.2	460.0	35.1	55.5	123.8	301.3	165.7	213.6
Japonya	96.8	28.0	430.5	454.8	6.2	17.8	510.5	454.7
Meksika	229.1	216.5	26.7	54.8	102.5	76.5	149.2	191.3
Rusya	1 119.5	1 340.2	28.7	27.4	486.8	620.3	645.3	730.9
Suudi Arabistan	506.4	614.5	2.8	24.8	391.7	444.6	112.6	192.2
Güney Afrika	153.4	165.7	22.8	35.1	54.1	54.9	117.7	141.3
Güney Kore	34.9	43.6	204.2	291.0	32.0	56.9	198.7	263.8
Türkiye	24.1	32.3	54.4	95.6	3.1	8.9	74.2	116.5
ABD	1 655.8	1 881.0	714.9	582.5	85.8	274.2	2 255.9	2 188.4

Tablo 2, Kaynak: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/The_EU_in_the_world_-_energy, (07.05.2017)

G20 üyesi birçok ülkenin birincil enerji üretimi için oluşturduğu enerji karmasına bakıldığında, genelde tek tip hâkim bir enerji kaynağı tarafından domine edildiği görülmektedir (Şekil 2). Güney Afrika, Avustralya ve Çin'de enerji karmasının yaklaşık üçte birini kömür ve linyit oluştururken; Endonezya, Türkiye ve Hindistan'da bu oran neredeyse yarısına karşılık gelmektedir. Suudi Arabistan ve Meksika'da petrol enerji karmasının büyük bir kısmını oluştururken; Güney Kore'de nükleer enerji en büyük paya sahip birincil enerji kaynağı olmaktadır. Farklı bir biçimde Japonya'da nükleer enerji istasyonlarının askıya alınması nedeniyle yenilenebilir ve artık enerjinin payı oldukça yüksek oranda

kalmaktadır. G20 ülkelerinin aksine AB'nin ise enerji karması olarak çok daha farklı türdeki enerji kaynaklarını kullandığı görülmektedir.

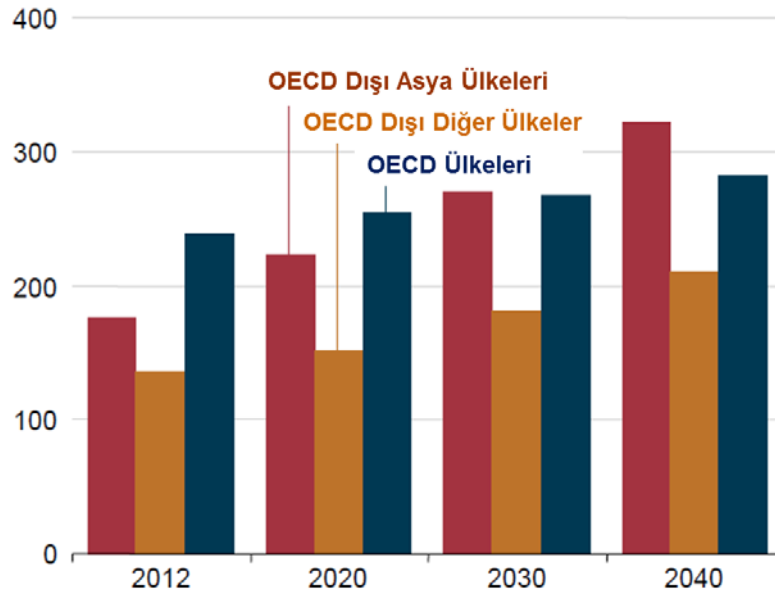
Enerji Kaynağına Göre Ülkelerin Birincil Enerji Üretimi (2013)

Şekil 2, Kaynak: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/The_EU_in_the_world_-_energy, (07.05.2017)

ABD Enerji Enformasyon İdaresi (EIA) 2016 yılı verilerine göre, dünya genelinde enerji talebi Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) dışı ülkelerde, özellikle de Asya ülkelerinde son otuz yılda hızlı bir artış göstermiştir. OECD dışı ülkelerde, diğer bir ifadeyle Çin ve Hindistan'ın dâhil olduğu Asya ülkelerinde, 2012-2040 dönemi enerji tüketimi tahminlerine göre dünya toplam enerji tüketim artışının yarısından fazla bir oranda artış gözlenmektedir. OECD dışındaki Asya ülkelerindeki enerji tüketiminin, 2040 yılına kadar OECD ülkelerinin enerji tüketimini aşacağı öngörülmektedir (Şekil 3). Bu duruma, göreceli olarak daha güçlü olan OECD dışı ülkelerdeki ekonomik büyüme oranlarındaki artışın sebep olduğu görülmektedir. 2012-2040 arasında OECD ülkelerindeki enerji tüketimi artışı %18 olarak tahmin edilirken, OECD dışı ülkelerdeki bu artış %71 olarak öngörülmektedir. OECD dışı bölgedeki enerji tüketimi ilk defa 2007 yılında, OECD ülkeleri toplamını aşmış ve 2012 yılında dünya genelindeki enerji tüketiminin %57'si gibi yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. 2040 yılına kadar ise bu oranın %70 seviyesine ulaşması beklenmektedir.

Ülke Gruplarına Göre Tahmini Dünya Enerji Tüketimi, 2012-2040 (Katrilyon Btu)

Şekil 3, Kaynak: [http://www.eia.gov/outlooks/ieo/pdf/0484\(2016\).pdf](http://www.eia.gov/outlooks/ieo/pdf/0484(2016).pdf), (12.11.2016)

Toplam birincil enerji arzı, diğer bir ifadeyle toplam iç tüketim, bir ülke ya da bölgenin toplam enerji talebi olarak adlandırılmaktadır. Bu miktar, söz konusu ülke ya da bölgenin iç tüketimini karşılamak için ihtiyaç duyulan enerji miktarını temsil etmektedir. Yine bu miktar; enerji üretim sektörünün kendi tüketimi, enerji dağıtımı ve dönüşümündeki kayıpları ile son kullanıcılar tarafından gerçekleştirilen tüketimini kapsamaktadır (Eurostat, 2017).

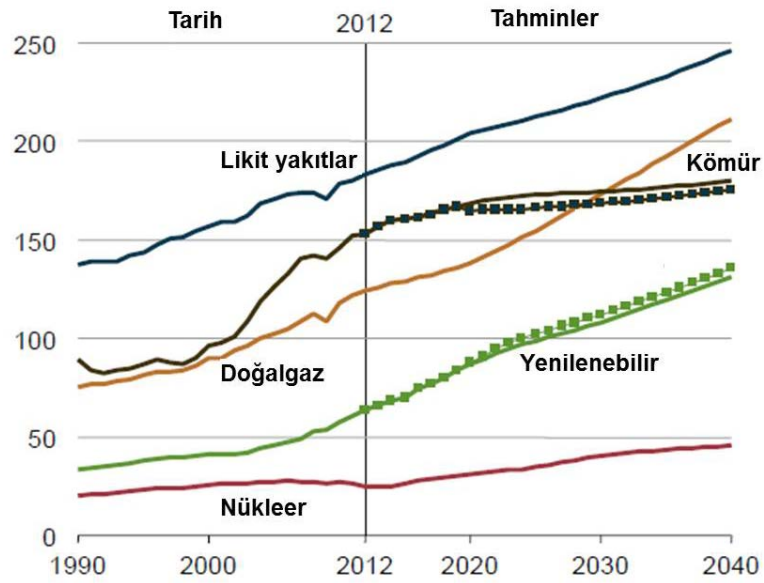
Dünya genelinde enerji tüketimi 2013 yılında yaklaşık 13.500 Mtoe olarak kaydedilirken, G20 ülkeleri bu miktarın %79'unu oluşturmuştur. Bu dönemde dünyada %31'lik bir tüketim artışı yaşanırken; Japonya, AB ve ABD'de 2003 yılından bu yana en düşük enerji tüketimi 2013 yılında yaşanmıştır. Diğer taraftan Çin'de %111, Suudi Arabistan, Hindistan ve Türkiye'de ise %50'nin üzerinde bir tüketim artışı gözlenmiştir (Eurostat, 2017).

Ekonomik büyüme oranı, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya (GSYİH) göre ölçülmekte olup, enerji talebinin büyümesinde anahtar belirleyicidir. Dünya GSYİH'sinin 2012-2040 yılları arasında yılda ortalama %3.3 oranında büyümesi beklenmektedir. En hızlı büyüme ise %4.2 ortalama ile gelişmekte olan OECD

dışı ülkelerden beklenmektedir. OECD ülkelerinde büyüme, oturmuş ekonomiler olması ve yavaş artan veya azalan nüfusları sebebiyle %2 gibi yavaş bir oranda artmaktadır. OECD dışı ülkelerdeki güçlü ekonomik büyüme oranı tahminleri de, bu ülkelerde hızla yükselen enerji tüketim artışını desteklemektedir.

Dünyada pazarlanan bütün enerji kaynaklarının tüketiminin 2040 yılına kadar giderek artacağı tahmin edilmektedir (Şekil 4). Diğer taraftan, yenilenebilir enerjinin bu dönemde en hızlı büyüyen enerji kaynağı olacağı beklenmekte olup, yenilenebilir enerji tüketiminin yılda ortalama %2.6 oranında artacağı öngörülmektedir. Yine bu dönemde, nükleer enerjinin yılda ortalama %2.3 tüketim oranıyla dünyanın en hızlı büyüyen enerji kaynağı olacağı beklenmektedir. Her ne kadar fosil olmayan yakıtların tüketiminin fosil yakıtlara göre daha hızlı artacağı beklense de, fosil yakıtların enerji olarak tüketim oranının 2040 yılında yaklaşık olarak %78 gibi yüksek bir seviyeye ulaşacağı tahmin edilmektedir. Doğal gaz ise, görünüşe göre en hızlı büyüyen fosil yakıt olma özelliğine sahiptir. Küresel çapta doğal gaz tüketimi yılda %1.9 oranda artış göstermektedir. Sıkışmış gaz, kaya gazı ve kömür yatağı metan gazı gibi bol miktardaki doğal gaz kaynakları ve istikrarlı üretimi sayesinde doğal gaz, güçlü ve rekabetçi konumunu korumaya devam etmektedir. Çoğunluğu petrol kaynaklı olan sıvı yakıtlar ise halen en büyük enerji tüketim kaynağı olmasına rağmen, bu tür sıvı yakıtların tüketiminin dünya enerji pazarındaki payının 2012-2040 yılları arasında %33'ten %30 seviyesine düşmesi beklenmektedir. Birçok tüketicinin enerji etkinliği daha fazla olan teknolojilere yönelmesiyle birlikte, uzun dönemde artış göstermesi beklenen petrol fiyatlarının yanı sıra, tüketicilerin mümkün olduğunca sıvı yakıtları kullanmaktan vazgeçmesinin de bu düşüşe katkıda bulunacağı beklenmektedir. Dünyanın en yavaş büyüyen enerji kaynağı olan kömürün tüketiminin ise, yılda ortalama %0.6'lık bir oranda artması ve 2030 yılına kadar doğal gaz tüketiminin altında kalması tahmin edilmektedir.

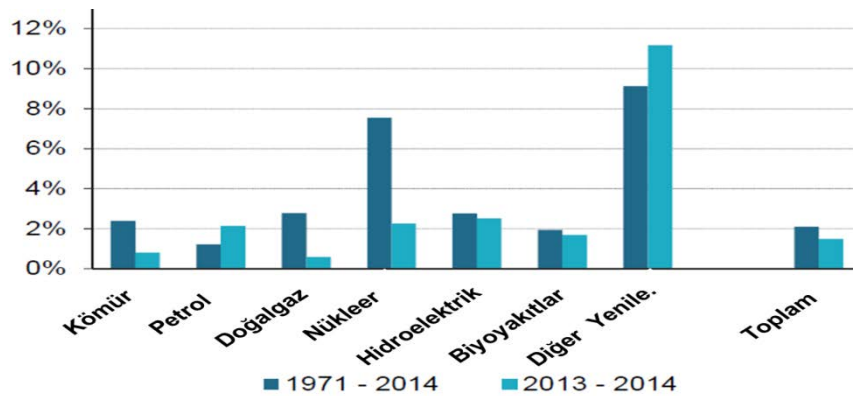
Enerji Kaynağına Göre Dünya Toplam Enerji Tüketimi ve Tahminler, 1990-2040 (Katrilyon Btu)

Şekil 4, Kaynak: [http://www.eia.gov/outlooks/ieo/pdf/0484\(2016\).pdf](http://www.eia.gov/outlooks/ieo/pdf/0484(2016).pdf), (12.11.2016)

Uluslararası Enerji Ajansı verilerine göre, 2014 yılında küresel enerji talebi 2013 yılına göre, %2.5'ten %1.1'e düşerek, daha az bir oranda artış göstermiştir. Aynı dönemde OECD dışı ülkelerde enerji talebi %2.3 oranında artarken, OECD ülkelerinde %0.7 azalış gözlenmiştir. 2014 yılı dünya enerji üretimi ise 2013 yılına göre %1.1 artarak 13.800 Mtoe olmuştur. Bunun %81.2'ini fosil yakıtlar oluşturmaktadır. Petrol üretimi %2.1 oranda artmış, onu %0.8 artan kömür ve %0.6 artan doğal gaz takip etmiştir. Bu üç fosil yakıt türünün 2014 yılında üretimi ise %1.3 artmıştır (Şekil 5).

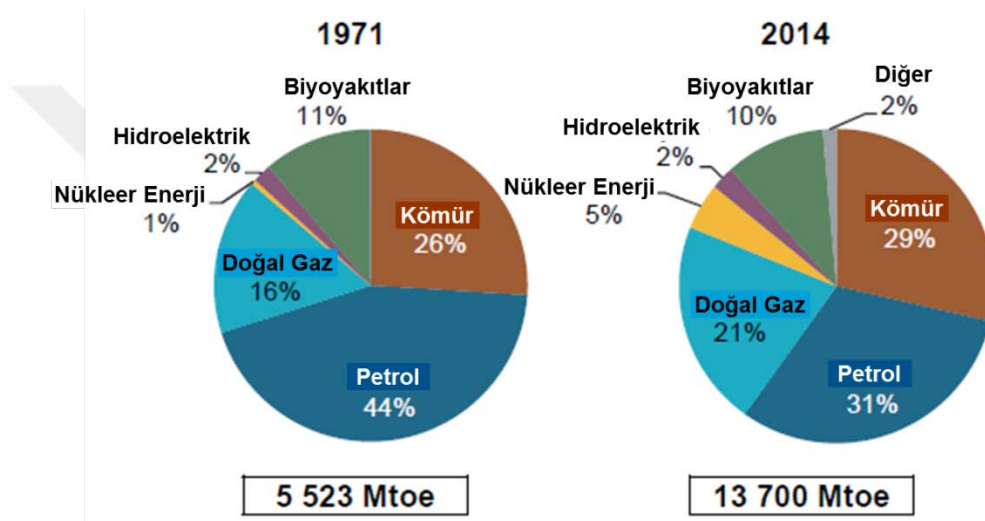
Enerji Kaynağına Göre Enerji Üretiminin Küresel Yıllık Değişimi, 1971-2014

Şekil 5, Kaynak: <https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/KeyWorldEnergyTrends.pdf>, (12.11.2016)

1971-2014 yılları arasında dünya toplam birincil enerji arzının 2.5 katına çıktığı görülmüştür. Her ne kadar petrol arzı, %44'ten %31 seviyesine kadar düşüş gösterse de, petrolün hâkim yakıt olarak her zamanki gibi yerini koruduğu görülmektedir (Şekil 6). Kömürün payı büyük ölçüde Çin'deki tüketimden de etkilenerek, 1971 yılından bu yana zaman içinde %29 seviyesine kadar ulaşarak sürekli bir şekilde artmıştır. Bu arada, doğal gaz arzı %16'dan %21 seviyesine, nükleer enerji ise %1'den %5 seviyesine kadar çıkmıştır.

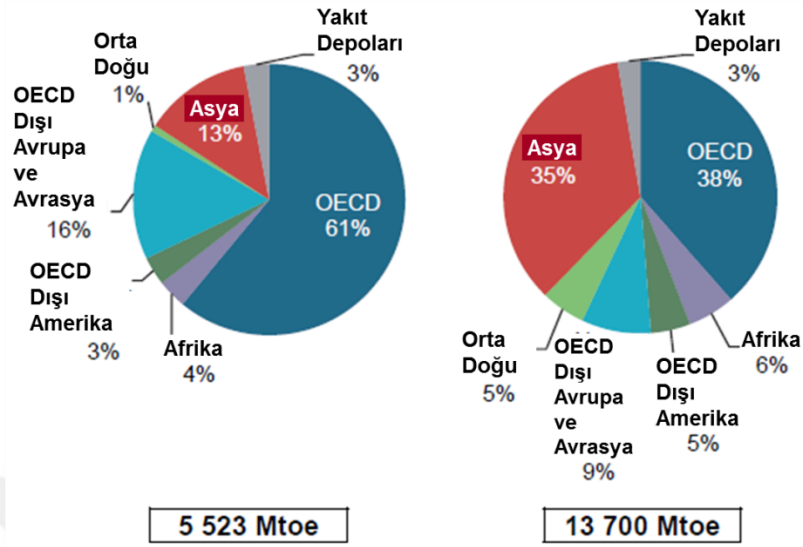
Yakıt Türüne Göre Toplam Birincil Enerji Arzı, 1971-2014

Şekil 6, Kaynak: <https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/KeyWorldEnergyTrends.pdf> , (12.11.2016)

Enerji arzı yine bu dönemde (1971-2014) değişik oranlarda artış göstermiştir. OECD ülkelerinin toplam birincil enerji arzındaki payı %61'lerden %38'lere kadar düşmüştür (Şekil 7). Bu rakam günümüzde, enerji talebi yedi kat artan ve toplam birincil enerji tüketimindeki payı üç katına çıkan Asya kıtası ile neredeyse eşit duruma gelmiştir. Diğer taraftan OECD dışı Avrupa ve Avrasya ülkelerinin enerji talebi, 1971-2014 yılları arasında azalış gösterse de, halâ en büyük üçüncü enerji tüketim bölgesi konumundadır. Bu bölgeyi ise yine enerji talebi artan ve dördüncü sırada yer alan Afrika bölgesi takip etmektedir.

Bölgelere Göre Toplam Birincil Enerji Arzı, 1971-2014

Şekil 7, Kaynak: <https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/KeyWorldEnergyTrends.pdf> , (12.11.2016)

OECD dışı ülkelerin, dünya enerji tüketimindeki bu sürekli artışın sebebi olduğu görülmektedir. 2014 yılında, Çin'in dünya toplam birincil enerji tüketimindeki payı %22, ABD'nin ise %16 olmuştur (Tablo 3). Hindistan ve Rusya ise üçüncü ve dördüncü sırada yer alırken; bir zamanlar beşinci sırada yer alan Japonya, günümüzde yine beşinci sırada yer almakta ve OECD'nin enerji tüketen en büyük ikinci ülkesi konumundadır.

Küresel enerji arzı 1971 yılına kıyasla günümüzde daha konsantre bir hal almıştır. En çok enerji tüketen 10 ülke, dünya toplam enerji talebinde 1971 yılında %56'lık bir orana sahipken, günümüzde %63'lük bir paya sahiptir. 2014 yılında toplam birincil enerji tüketen en büyük beş ülkenin, dünya genelindeki GSYİH'nin %47'sine ve dünya nüfusunun %46'sına sahip olduğu ancak dünya toplam enerjisinin %53'ünü tükettiği görülmektedir.

En Çok Birincil Enerji Arz Eden Ülkeler, 2014-1971 (Mtoe)

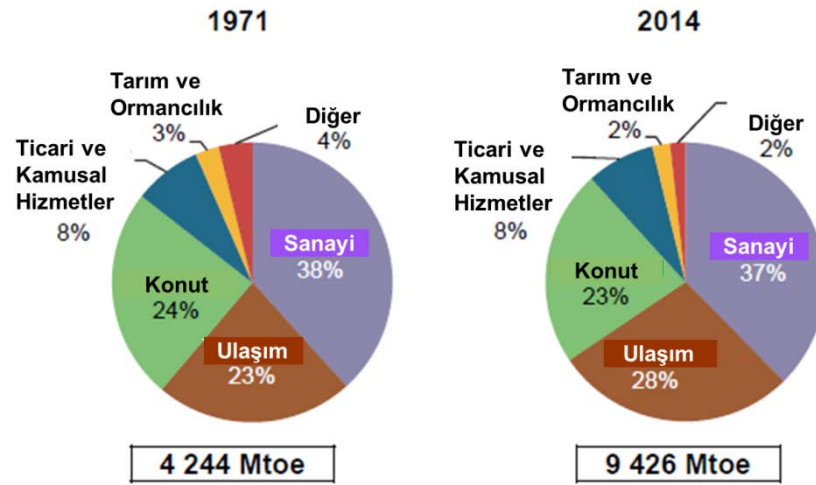
Üretim Bölgesi	Arz (Mtoe)	Dünya Arz Payı (%)	
		2014	1971
Çin	3 052	22%	7%
ABD	2 216	16%	29%
Hindistan	825	6%	3%
Rusya	711	5%	N/A
Japonya	442	3%	5%
Almanya	306	2%	6%
Brezilya	303	2%	1%
Kanada	280	2%	0.3%
Kore	268	2%	3%
Fransa	243	2%	3%
Dünyanın Geri Kalanı	5 054	37%	44%
Dünya	13 700	100%	100%

Tablo 3, Kaynak: <https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/KeyWorldEnergyTrends.pdf>, (12.11.2016)

ABD, dünya nüfusunun sadece %4'üne sahipken, tek başına dünya enerjisinin %16'sını tüketmektedir. Diğer taraftan, Çin dünya nüfusunun %19'una sahipken küresel enerjinin %22'sini, Hindistan ise nüfusun %18'ine sahipken enerjinin %6'sını tüketmektedir. Rusya Federasyonu ile Japonya da 2013 yılında ciddi miktarda enerji tüketen ülkeler olmuştur. Ancak, ülkelerin enerji tüketim yoğunlukları önemli ölçüde farklılıklar göstermektedir. GSYİH, satın alma paritesine (GDP in PPP) göre ölçüldüğünde; örneğin Rusya'nın 2014 yılında Japonya ile aynı miktarda zenginliği üretmek için, iki kat daha fazla enerji tükettiği gözlenmiştir.

Dünya genelinde üretilen enerji farklı şekillerde kullanabilmektedir. Enerjinin başlıca kullanım alanları, sanayi, konut ve ulaştırma olarak karşımıza çıkmaktadır. 1971-2014 yılları arasında toplam nihai enerji tüketimi iki kattan fazla artış göstermiştir (Şekil 8). Ancak, ekonomideki farklı sektörlere göre enerji kullanım oranları ciddi oranda değişmemiştir. 2014 yılında sanayi sektörü, 1971 yılına göre sadece bir puan düşüşle, %37 ile en çok enerji tüketen sektör olmuştur. Sanayi sektörünü, %28 ile en çok artış gösteren sektör konumundaki ulaşım ve %23 ile konut sektörü takip etmiştir.

Sektörlere Göre Toplam Nihai Enerji Tüketimi, 1971-2004 (Mtoe)

Şekil 8, Kaynak: <https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/KeyWorldEnergyTrends.pdf> , (12.11.2016)

BP'nin 2016 yılı tahminlerine göre, önümüzdeki yıllarda dünya ekonomisinin büyümesine bağlı olarak küresel enerji talebinin artmaya devam edeceği öngörülmektedir. Bununla birlikte yakıt tüketiminde kömür kullanımının azaldığı ve yenilenebilir enerji kullanımında artış olduğu, ayrıca karbon emisyon oranlarında önemli bir düşüş olmakla birlikte henüz yeterli seviyelerde olmadığı görülmektedir.

1.1.3. Tüketim Karşısında Dünyada Enerji Arz Güvenliği

Uluslararası Enerji Ajansı enerji güvenliğini, enerji kaynaklarına kesintisiz bir şekilde ve makul fiyatlardan erişilme olarak tanımlamaktadır. Aslında enerji güvenliği konusu çok boyutlu bir meseledir. Uzun vadeli enerji güvenliği temel olarak ekonomik kalkınma ve sürdürülebilir çevresel ihtiyaçlar ile uyumlu olan enerjiyi arz ederken zamana bağlı kalan yatırımlarla ilgilenirken; kısa vadeli enerji güvenliği arz-talep dengesi içerisinde meydana gelebilecek ani değişikliklere hızlı ve zamanında tepki verebilecek bir enerji sistemine odaklanmaktadır. Bu yüzden enerji güvenliğinin sağlanamaması konusu, ya enerjinin fiziki olarak var olmaması ya da fiyatların rekabet edilemez veya aşırı oynak olmasından kaynaklanan, olumsuz ekonomik ve sosyal sonuçlar ile ilişkilendirilmektedir.

Dünya enerji sistemine ilişkin beklentilerde yeni yüzyılda olağanüstü değişimler meydana gelmiştir. 1970'lerde yaşanan petrol krizlerinin ortaya çıkardığı enerji güvenliği kavramı son yıllarda yaşanan doğal gaz kesintileri ve yaşanan krizlerle birlikte yeniden gündeme gelmiştir. AB Komisyonu tarafından hazırlanan "Enerji Arz Güvenliği İçin Bir Avrupa Stratejisine Doğru" başlıklı Yeşil Kitap'ta enerji arz güvenliği, *"Toplumun tümünün iyiliği ve iyi işleyen bir ekonomi için sürdürülebilir gelişme hedefi çerçevesinde bütün tüketiciler için her fiyatta enerji ürünleri pazarına kesintisiz fiziki erişim sağlamak"* olarak tanımlanmaktadır (Taştan, 2013: 4).

2012 yılında dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Rodham Clinton "21'nci Yüzyıl'da Enerji Diplomasisi" konulu makalesinde enerji güvenliği ile ilgili şu ifadeyi kullanmıştır; *"ABD dış politikası açısından enerji kesintileri bir ulusal güvenlik ve küresel istikrar meselesidir. Ayrıca enerji güvenliği küresel ekonominin tam merkezinde olmakla birlikte; bir demokrasi ve insan hakları meselesidir."* (Clinton, 2012). Enerji konusu bu bakımdan ulusal güvenlik ve ekonomik kalkınmanın kesiştiği noktada yer almaktadır. Dolayısıyla enerji güvenliği uluslararası ilişkilerde devletlerin ulusal çıkarlarını ilgilendiren karar alma süreçlerindeki en önemli dış politikada araçlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Enerji arz güvenliğinin tarihsel gelişiminde; I. Dünya Savaşı öncesinde, İngiltere Deniz Bakanı Winston Churchill, İngiliz donanmasının güç kaynağını kömürden petrole dönüştürecek tarihi bir karar almıştır. Bunu altında yatan sebep donanmasını Almanlardan daha iyi yapmaktır. Fakat bu değişiklik, İngiliz Kraliyet Donanması'nın yakıt ihtiyacını Galler üzerinden gelecek kömür yerine o dönemdeki İran üzerinden gelecek güvensiz petrol kaynaklarıyla karşılamak anlamına gelmekteydi. Enerji güvenliği konusu böylelikle bir ulusal güvenlik meselesi haline gelmiştir (Yergin, 2006: 69).

I. Dünya Savaşı'ndan bu yana petrol ve doğal gaz, sanayide ve savaşlarda önemli bir enerji kaynağı haline gelerek, Orta Doğu gibi bu tür doğal kaynakların

zengin olduğu bölgeler, küresel aktörlerin ekonomik ve siyasi güç politikalarında önemli bir yere sahip olmuştur (Arı, 2011: 140). 1970'lerden itibaren Suudi Arabistan, Irak ve Kuveyt gibi birçok Orta Doğu ülkesinin petrol üretimlerini millileştirmesi ve yabancı denetimleri yasaklaması, Batılı ülkelerin petrol şirketleri aracılığıyla dünya petrol rezervlerinin %10'una sahip ve Orta Doğu'da kuşatılmaya en müsait ülke konumunda olan Irak'ın işgal edilmesiyle sonuçlanmıştır (Hiatt, 2015: 190).

1973 petrol kriziyle birlikte ortaya çıkan günümüz enerji güvenliği modeli, öncelikle petrol kaynaklarının üretici ülkeler üzerinden nasıl dağıtılacağı ile ilgilenmektedir. Günümüzde enerji güvenliği konseptinin tüm enerji altyapısı ve tedarik zincirini de kapsayacak şekilde geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Yergin, 2006: 78). Enerjide karşılıklı bağımlılık ve artan enerji ticareti, tedarik zinciri içinde üretici ve tüketiciler arasında sürekli bir işbirliği sağlanmasını gerektirmektedir. Uzun mesafeli ve devlet sınırlarını aşan boru hatları küresel enerji ticaretinde giderek daha yaygınlaşmaktadır. Özellikle deniz yoluyla taşınan petrol ve LNG güzergâhları, Hürmüz Boğazı, Basra Körfezi, Süveyş Kanalı, İstanbul Boğazı ve Malakka Boğazı gibi darboğazlardan geçmektedir. Bu stratejik öneme sahip su yollarından gemiler geçerken yaşanan olumsuzluklar ikmal hatlarında uzun süreli aksamalara neden olabilmektedir. Dolayısıyla önemli boru hatları ve darboğazların sürekli kontrol altında tutulması ile birlikte çok taraflı ve hızlı reaksiyon kabiliyetlerinin geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Dünya genelindeki pazarların birbirine daha çok entegre olması ve buna bağlı olarak küresel ticaret hacminin hızla büyümesi nedeniyle enerji güvenliği meselesinin önümüzdeki yıllarda çok daha önemli hale geleceği öngörülmektedir. Günümüzde her gün yaklaşık 40 milyon varil tankerlerle okyanusları aşmakta olup, bu miktarın 2020 yılına kadar 67 milyon varile kadar ulaşması beklenmektedir (Yergin, 2006: 79). ABD'nin 1973 petrol krizinde %33, günümüzde %58 seviyesinde olan petrol ihracatının 2020 yılında %70 seviyesine çıkacağı beklenmektedir. Benzer şekilde Çin'in de petrol ihracatı gün geçtikçe artmaktadır. Diğer taraftan okyanuslar üzerinden taşınan LNG miktarının 2020 yılına kadar üç kat artarak 460 milyon ton seviyesine ulaşması

beklenmektedir. ABD enerji ihtiyacının henüz sadece %3.3' lük bir kısmını LNG ile karşılarken, 2020 yılına kadar bu oranın %25 seviyesine kadar çıkabileceği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla küresel enerji pazarlarının enerji güvenliğini temin edebilmeleri için uluslararası ve ulusal alandaki şirketler ile hükümetler, hatta çevresel, askeri, hukuki ve istihbarati kurumlar arasında sıkı bir koordinasyona gerek duyulmaktadır.

Fiyatların arz ve talebe göre ayarlanmasına izin verildiği uluslararası bir petrol piyasasının var olduğu düşünüldüğünde, enerji kaynaklarına sınırlı erişim ya da tamamıyla erişememe riski bulunmaktadır. Enerji arz güvenliği ile ilgili endişeler esasen fiyatlardaki aşırı oynaklıklardan kaynaklanan ekonomik zararlarla ilişkilidir. Enerjinin fiziki olarak bulunamaması endişeleri ise daha çok enerjinin elektrik ve doğal gaz formunda dengeli ve düzenli bir şekilde transfer edilmesi özelinde yaygınlaşmaktadır. Bu durum özellikle kısa vadede enerji arz ve talebini dengelemek için fiyatların bir ayarlama mekanizması olarak kullanılmadığı ve kapasite kısıtlamalarının olduğu durumlarda geçerli olmaktadır. Bu nedenle enerji güvenliği konusu, enerji ile ilgilenen uluslararası kurum ve kuruluşların asli görevleri arasında yer almaktadır.

Enerji güvenliği ulusal çıkarlar açısından enerji üreten ülkeler için bir pazarlık ya da tehdit aracı olarak karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin, Türkiye açısından doğal gaz ithalatında İran'a olan bağımlılık bazı durumlarda tehdit oluşturabilirken; İran'a alternatifi olarak Rusya'nın olması bir pazarlık ve indirim unsuru olarak kullanılabilir. Bu bakımdan Türkiye her iki ülkeyle gerçekleştirdiği ticaretinde belli zamanlarda indirim talep ederek daha ucuza doğal gaz temin edebilmektedir (Çomak v.d., 2015: 10). Dolayısıyla konunun enerji politikaları boyutuyla incelenmesinin önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

1.2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE ENERJİ POLİTİKASI UYGULAMALARI

Bu başlıkta enerjiye dayalı olarak bazı ülkelerin enerji politikaları incelenecektir.

1.2.1. Uluslararası İlişkilerde Petropolitik Düzen

Son yıllarda sanayi alanında, dünya genelindeki üretim faaliyetleri her geçen gün enerjiye daha çok bağımlı hale gelmektedir. Bu temel ihtiyacı karşılamak içinse en temel girdi olarak petrol karşımıza çıkmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak bazı enerji kaynağı bakımından zengin ülkeler enerji ihraç eder konumdayken, bazı ülkeler aksine enerji ithal eder konumdadırlar. İşte böyle bir ortamda 19'uncu yüzyılın sonlarından itibaren uluslararası ilişkiler disiplininde devletler arasındaki güç dengelerini belirleyen faktör olarak petropolitik kavramı ortaya çıkmıştır (Emeklier ve Ergül, 2010: 59). Örneğin, günümüzde dünya petrol rezervlerinin yaklaşık üçte ikisine ev sahipliği yapan Orta Doğu ve onun önemli bir bölgesi olarak görülen Mezopotamya, 20'nci yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçasıyken; imparatorluğun çöküşünü hızlandıran en önemli nedenlerden birisi de, enerji zengini bu bölgenin elde tutulamaması olmuştur. Bu bakımdan petropolitik, tarihi şekillendiren önemli gelişmeleri, aktörleri ve özellikle Orta Doğu coğrafyasındaki çatışmaları anlayabilmemizi sağlayan anahtar olarak görülmektedir (Uluğbay, 2008).

Eski çağlarda ekonomik değeri olmayan ve gündelik hayatta sıradan işler için kullanılmakta olan petrol, daha sonraki dönemlerde askeri ve tıp alanlarında kullanılmaya başlamıştır. İnsanoğlunun varlığını sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu gıda, barınma ve güvenlik gibi en temel gereksinimlerden sonra petrol; ısınma, aydınlanma ve ulaştırma gibi gündelik yaşamın vazgeçilmez unsurlarının ham maddesi haline gelmiştir. Doğal olarak petrol piyasasını elinde bulunduran kişiler kurdukları şirketler vasıtasıyla oldukça zenginleşerek, sanayi devrimiyle birlikte modern dünyada siyasi ve ekonomik ilişkilerin merkezindeki yerini sağlamlaştırmıştır.

II. Dünya savaşı sonrasında başta İngiltere olmak üzere Almanya, Fransa ve Rusya, Orta Doğu üzerindeki gücünü yavaş yavaş kaybetmeye başlamış, ABD ise bu durumdan istifade ederek dış politikasını kendi ulusal çıkarları doğrultusunda şekillendirmiştir. Daha açık bir ifadeyle, enerji kaynakları bakımından zengin olan bu coğrafya, ABD açısından Rusya'ya karşı jeopolitik

kazanımlar elde etmesi yönünden fevkalade önem arz etmiştir. Aslında soğuk savaş döneminde ABD, 20'nci yüzyılın büyük bir bölümünde dünyanın en büyük petrol üreticisi konumundayken; Avrupa ve Asya'da enerji tüketimi artınca, petrol üreten ve tüketen ülkeler arasındaki coğrafi mesafe de artmış ve petrol uluslararası jeopolitiğin merkezine oturmuştur (Hiatt, 2015: 200). ABD dış politikası açısından bakıldığında, Avrasya'nın kaderini belirleyecek ve kendi sınırları dışında aktif rol alabilecek jeostratejik aktörler, Fransa, Almanya, Rusya, Çin ve Hindistan olarak görülürken; Ukrayna, Azerbaycan, Güney Kore, Türkiye ve İran bu jeostratejik aktörler için önemli konuma sahip jeopolitik eksenler olarak görülmektedir (Brzezinski, 1997: 41). Enerji açısından ABD dış politikası, ülkesinde ihtiyaç duyulan enerjiye güvenilir kaynaklardan erişilmesi ve bunu engelleyecek her türlü girişimin savaş sebebi olarak sayılması üzerine tasarlanmıştır (Snider, 2003: 13-15).

Soğuk savaş sonrası dönemde Amerikalı siyaset bilimci Francis Fukuyama'ya göre, "Tarihin Sonu" adlı tezinde belirttiği üzere, dünya liberal demokrasi ile birlikte artık mutlu sona ulaşmıştır (Fukuyama, 1989: 1-18). Amerikalı siyaset bilimci ve akademisyen Samuel Phillips Huntington (1927-2008), "Medeniyetler Çatışması" tezinde ise soğuk savaş dönemindeki siyasi ve ekonomik ayrışmaların yerini medeniyet ve kültürel ayrışmalara devredeceğini öne sürmüştü ve petrol bakımından zengin ülkeleri çatışmaya açık problemliler bölge olarak sınıflandırmıştır (Huntington, 1993: 22-49). Dolayısıyla başta ABD, AB ve Rusya olmak üzere petrole bağımlı ülkeler tarafından, enerji zengini bu ülkelere doğrudan veya dolaylı olarak siyasi, ekonomik ve askeri yöntemlerle müdahale edilmesi kaçınılmaz olarak görülmektedir.

Petrol fiyatları ile özgürlükler arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu ve özgürlüklerin arttığı dönemlerde petrol fiyatlarının düştüğü iddia edilmektedir (Friedman, 2006: 28-36). Bazı yazarlar; SSCB'den ayrılan Orta Asya ve Hazar coğrafyasındaki enerji zengini bağımsız ülkeler üzerinde; Batı ülkeleri ile Rusya, Çin ve Hindistan gibi aktörler arasında yaşanmakta olan küresel boru hatları rekabetini "Yeni Büyük Oyun" olarak adlandırmaktadır (Snider, 2003: 13-15).

2011 yılında başlayan “Arap Baharı” ise Osmanlı İmparatorluğu’nun Orta Doğu ve Kuzey Afrika’daki egemenliğini kaybetmesinin ardından gelen Avrupalı sömürgeci devletlerin kurduğu politik düzende önemli değişimlere neden olmuştur. Bazı analistlere göre; bu bölgede yeni sosyal sınıfların ve bu sınıfları temsil eden siyasi güçlerin ortaya çıkmasına sebep olan Arap Baharı’nın, bölgedeki rejimlerin söz konusu sınıfların taleplerini karşılayamamasından kaynaklandığı düşünülmektedir (Atzori, 2013: 1-4). Ancak enerji kaynakları bakımından zengin veya enerji nakil güzergâhları üzerinde olan ülkelerde bunun çok geçerli olmadığı, ayrıca bu ülkelerde demokrasi ve özgürlüklerin yeterince gelişmediği görülmektedir. Bununla birlikte Orta Doğu ve Kuzey Afrika’daki Libya haricindeki ülkelerin enerji üreten ülke konumunda olmamalarına rağmen, bölgede yaşanan iç savaş ve çatışma ortamının oluşturduğu bozulan güvensizlik ve istikrarsızlık ortamının, bölgenin enerji güvenliğini ve enerji politikalarını olumsuz yönde etkileyebileceği değerlendirilmektedir.

1.2.2. Dünyayı Şekillendiren Yeni Enerji Düzeni

Günümüzde enerji, hızla sanayileşen dünya genelinde ülkelerin ekonomileri için son derece önemli bir hale gelmiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak ülkeler artan enerji ihtiyaçlarını makul fiyatlardan, yeterli miktarda, kesintisiz bir şekilde ve güvenilir kaynaklardan karşılamak istemektedirler. Bununla birlikte ülkeler enerjide dışa bağımlılıklarını azaltmayı ve enerji kaynaklarını çeşitlendirmeyi hedeflemektedirler. Özellikle enerji verimliliğinin artırılması, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelme, çevre kirliliğinin azaltılması ve iklim değişikliği ile mücadele ise günümüzde büyük önem arz eden konular arasında yer almaktadır.

Dünya enerji sisteminde son on yılda olağanüstü değişimler olmuş ve 2001 yılından beri süregelen uzun dönemli aşırı kapasite sonrasında, petrol ve benzeri enerji fiyatları önce hızlı bir şekilde yükselmiş ve sonra da sert bir şekilde düşerek oynak bir hale gelmiştir. Kolayca erişilebilen yerli enerji kaynaklarının tükenmesiyle birlikte enerji tüketicileri, daha uzun mesafeli ve daha kırılabilir tedarik zincirlerine bağımlı hale gelmiştir (Victor, Yueh, 2010: 61).

AB gibi bölgeler güvenilmeyen doğal gaz tedarikçilerden dolayı endişe duymaktadır. Hindistan'ın ise gelecek on yıllarda yüksek miktarlarda kömür ihracatına bağımlı hale geleceği öngörülmektedir. Bu nedenlerden dolayı, neredeyse tüm enerji ithal eden ülkeler 1970'lerin petrol krizinden bu yana enerji güvenliği konusunda daha önce olmadığı kadar endişeli hale gelmiştir. Bu arada en büyük enerji tedarikçileri ihtiyaç duyulan yeni yatırımlarını yapmak için enerji talebinin kalıcı olup olmadığını sorgulamakta ve birbirinden emin olmayan üretici ile tüketici ülkelerin, daha güvenilir bir enerji sisteminin en iyi şekilde nasıl finanse edileceği ve yönetileceği konusunda aynı fikirde olmadığı görülmektedir.

Dünya enerji sisteminde son dönemde önemli radikal değişimler yaşanmaktadır. Petrol ve diğer fosil yakıtlara olan artan talebin, gelişmiş ülkelerden değil özellikle Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelere geleceği aşikârdır. Bu yüzden Çin; Afrika, Orta Asya ve diğer enerji zengini bölgeler ile doğrudan hükümetler arası ikili anlaşmalar yaparak enerjide uzun bir süre var olan pazara dayalı yaklaşıma karşı çıkmakta ve enerji güvenliğini bu şekilde sağlamaya çalışmaktadır. Ancak petrol, doğal gaz ve kömürün küresel çapta pazarlanan emtialar olması nedeniyle, bu tür özel anlaşmaların enerji piyasalarının düzgün bir şekilde işlemlenmesini zorlaştıracak ve tüm ülkeler için enerji güvenliğini tehlikeye atacağı tahmin edilmektedir. Diğer taraftan, özellikle fosil yakıtların kullanılmasıyla birlikte ortaya çıkan karbon salınımları sonucunda oluşan küresel ısınma benzeri olumsuz çevresel etkiler giderek büyüyen bir sorun haline gelmektedir. İklim değişikliği endişeleri, 2007 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz başladığından bu yana yeşil enerji gibi daha temiz ve güvenli bazı önemli teşvik paketlerinin çıkartılmasının en önemli sebeplerinden birisidir.

Ortaya çıkan bu yeni realiteler karşısında, enerji güvenliğini temin etmek amacıyla bazı ulusal ve uluslararası kuruluşlar oluşturulmuştur. Ancak bunlardan en önemlisi olan Uluslararası Enerji Ajansı, büyük enerji tüketicisi ülkelerin kendi karar alma süreçlerine dâhil edilmesinde ve devletlerin enerji krizlerine karşılık verebilmesi amacıyla gerekli koordinasyonun sağlanmasında henüz beklendiği kadar etkili olmadığı konusunda eleştirilmektedir.

2'NCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ-RUSYA ARASINDAKİ ENERJİ BAĞIMLILIĞI VE SORUNLAR

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ VE RUSYA ENERJİ POLİTİKALARI

Bu bölümde AB ve Rusya'nın enerji işbirliği ve bağımlılığı konusunda açıklamalar yapılacaktır.

2.1.1. Avrupa Birliği'nin Enerji İhtiyacı ve Politikaları

Enerjinin, uluslararası siyasi ve ekonomik ilişkilerin temelini oluşturan en önemli unsurlardan birisi olduğu düşünülmektedir. AB'nin en önemli kuruluş amaçlarından birisi de enerji kaynaklarının yönetimini birlik çatısı altında gerçekleştirmek ve ortak bir enerji politikası oluşturmak olmuştur. Bu amaçla ilk olarak, 1951 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT), daha sonra da 1957 yılında Avrupa Atom Enerjisi Kurumu (AAEK) kurulmuştur. Esasen Almanya ve Fransa'nın liderlik ettiği bu gayretlerin amacı enerji sorunlarına ortak bir çare üretmek olmuştur. Enerji ihtiyaçlarını daha çok kömür ve nükleer enerji ile karşılamayı amaçlayan bu anlaşmalar, yine benzer şekilde 1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kurulmasıyla devam etmiştir (Sarem, 2007: 12). Dolayısıyla AB'nin temellerinin atılmasının, Avrupa ülkelerinin enerji ihtiyacının karşılanması ve sürekliliğinin sağlanması gerekliliğinin bir sonucu olduğu görülmektedir. Tablo 4'de AB ve bazı ülkelerin son yıllardaki enerji bağımlılık durumu gösterilmekte olup, AB üye ülkelerinin ortalama enerji bağımlılığı oranının %54 gibi yüksek bir seviyede olduğu görülmektedir.

AB ve Bazı Ülkelerin Enerji Bağımlılık Oranları (2011-2015, % cinsinden)

	2011	2012	2013	2014	2015
AB-28	54.0	53.4	53.1	53.4	54.0
Belçika	75.5	76.1	77.4	80.0	84.3
Almanya	61.6	61.3	62.6	61.7	61.9
Fransa	48.7	48.1	48.0	46.1	46.0
İngiltere	36.2	42.3	46.4	45.5	37.4
Yunanistan	65.1	66.5	62.2	66.2	71.7
Türkiye	70.7	75.3	73.3	74.8	77.5
GKRY	92.4	97.0	96.4	93.4	97.7

Tablo 4, Kaynak: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdccc310&plugin=1>, (14.09.2017)

AB, enerji politikası ve hedeflerini, 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile belirlemiştir. Bu kapsamda AB enerji alanında rekabetin artırılması ve çevrenin korunması amaçlarını da gözeterek; enerji piyasasında işlerliğinin temin edilmesini, enerji arz güvenliğinin sağlanmasını, enerji verimliliğinin teşvik edilmesini, yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi ile birlikte enerji ağlarının birbiriyle bağlantısının oluşturulmasını hedeflemektedir (T.C. AB Bakanlığı, 2014).

AB küresel ekonomideki yerini korumak için sürekli bir şekilde yüksek oranlarda enerji ithal etmekte ve tüketmektedir (Tablo 5). Bununla birlikte, AB'nin böylesine stratejik bir alanda Birlik içinde koordineli bir şekilde hareket etmenin oluşturduğu avantajların bilincinde olduğu görülmektedir. Bu anlayış Avrupa genelinde kirliliği en aza indirebilecek ve ucuza temin edilebilecek bir enerji güvenliğini sağlamak amacıyla ortak kuralların oluşturulmasına ve Avrupa'nın gayretlerinin birleştirilmesine yol açmıştır.

**AB ve Bazı Ülkelerin Birincil Enerji Kaynağı İthalatı
(2005-2015, Bin Toe)**

	2005	2007	2009	2011	2013	2015
AB-28	980,185	983,658	936,433	943,563	908,012	902,124
Belçika	53,428	50,935	48,125	48,077	48,571	50,265
Almanya	208,193	196,730	195,394	197,139	204,888	196,015
Fransa	143,957	137,223	133,211	126,898	125,317	116,843
İngiltere	31,610	46,035	55,336	72,683	94,316	72,194
Yunanistan	23,498	24,715	22,353	19,874	16,390	18,812
Türkiye	62,035	75,967	70,633	80,543	87,415	102,791
GKRY	2,483	2,899	2,920	2,665	2,333	2,452

Tablo 5, Kaynak: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Net_imports_of_primary_energy,_2005-2015_YB17.png , (14.09.2017)

AB genelinde fosil yakıtlar ile nükleer enerjinin birincil enerji olarak üretiminde 2004-2014 yılları arasında düşüş gözlenmiştir. En büyük düşüş %52 oranında petrol ürünleri üretiminde yaşanırken, doğal gaz üretimi %42.9 oranda düşüş göstermiştir. Ancak aynı dönemde yenilenebilir enerji üretiminde %73.1 gibi yüksek bir oranda artış kaydedilmiştir. Tablo 6'da ise AB ve bazı ülkelerin 2014 yılındaki birincil enerji üretim durumu gösterilmektedir (Eurostat, 2017).

AB ve Bazı Ülkelerin Yakıt Türüne Göre Birincil Enerji Üretimi (2014)

	Toplam Üretim (Mtoe)	Kömür (%)	Ham Petrol (%)	Doğal Gaz (%)	Nükleer Enerji (%)	Yenilenebilir Enerji (%)
AB-28	770.7	18.4	8.4	15.2	29.3	25.4
Belçika	12.2	0.0	0.0	0.0	71.2	23.4
Almanya	119.9	36.8	2.0	5.7	20.9	30.0
Fransa	135.9	0.0	0.6	0.0	82.8	15.5
İngiltere	107.6	6.3	35.6	30.6	15.3	9.0
Yunanistan	8.8	72.5	0.7	0.1	0.0	26.5
Türkiye	31.2	52.0	8.1	1.3	0.0	38.5
GKRY	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	94.2

Tablo 6, Kaynak: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/7772824/KS-06-16-230-EN-N.pdf/536884a4-83c5-4640-b87c-a77a160c0910> , (14.09.2017)

AB, enerji politikalarını uygulama konusunda ihtiyacı olan birtakım enstrümanlara sahiptir. Bunlar; AB'nin enerji arz güvenliğinin sağlanması, enerji fiyatlarının AB'nin rekabetçi gücünü azaltmaması, çevrenin korunması ve iklim değişikliğiyle mücadele ile enerji ağlarının iyileştirilmesi olarak sıralanabilir. Aslında AB ülkeleri istedikleri enerji kaynaklarını geliştirme konusunda serbesttir ancak AB'nin yenilenebilir enerji kaynakları politikasına öncelik vermek zorunda olduğu düşünülmektedir.

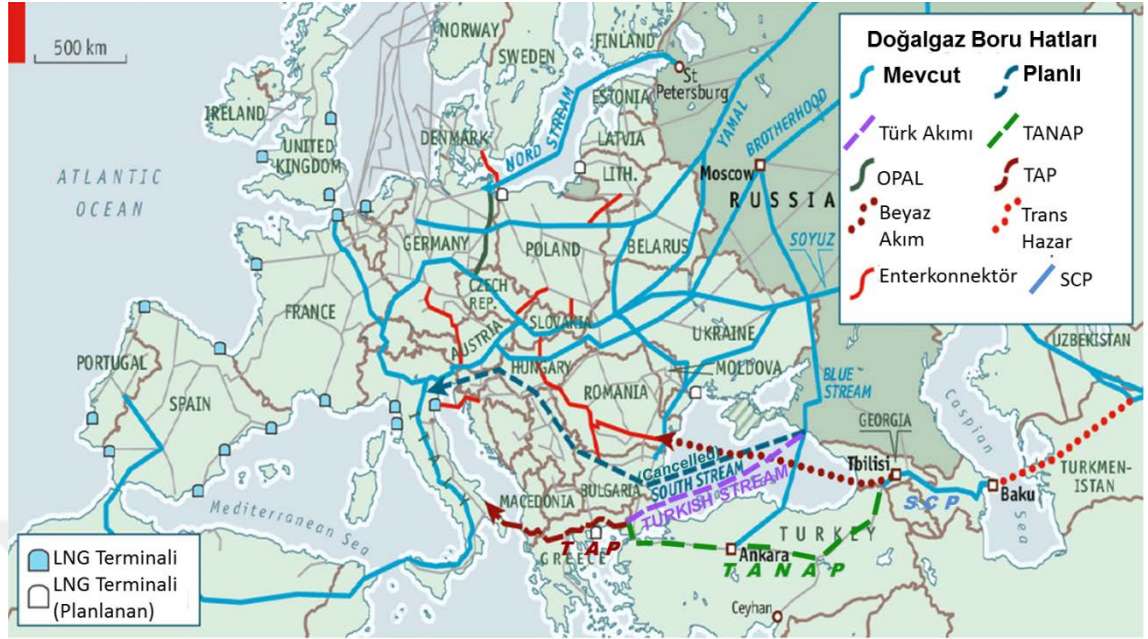
AB enerji politikalarının en önemli özelliklerinden birisi de uluslararası niteliğidir. Yani AB enerji ihtiyacını çok taraflı uluslararası enerji ticareti yoluyla karşılamaktadır. Birlik enerji ihtiyacını güvenli bir şekilde karşılamak için çok taraflı, uluslararası, şeffaf bir enerji ticaret sistemine ve bu sisteme ilişkin hukuksal düzenlemelere gereksinim duymaktadır (Dursun, 2011: 149-150).

Enerji ve çevre dostu politikalar AB açısından önemli bir meseledir. Çünkü çevre kirliliğine yol açan maddelerin ülkeler gibi sınırları yoktur. Eğer AB yenilenebilir enerji kaynaklarından olan rüzgâr türbinleri ve güneş panelleri aracılığıyla bir enerji ağı oluşturabilirse, bu şekilde enerji maliyetleri düşürülebilir ve çevreye verilen zararlar bir ölçüde azaltılabilir. Fakat, Avrupa'nın fosil yakıtlara karşı sürekli bir şekilde artan bağımlılığı ve aynı zamanda enerji maliyetlerinin artması, Birliğin iklim değişikliği politikalarının faydasından çok maliyetine odaklanmasına neden olmaktadır. AB'nin mevcut yenilenebilir enerji teknolojileri göz önünde bulundurulursa, emisyon oranlarını azaltma hedeflerinin kısa bir süre içinde gerçekleşmesinin oldukça zor olduğu görülmektedir. Almanya nükleer enerjiden vazgeçerek güneş ve rüzgâr enerjisine yönelmekte, Fransa nükleer enerjiye ve kaya gazına önem atfetmekte, İngiltere kaya gazı ve nükleer enerji için elinden geleni yapmakta ancak yenilenebilir enerji konusunda ağır davranmaktayken; AB'de enerji alanında bir karışıklık çıkması muhtemel gözükmemektedir. Diğer taraftan İspanya büyük çapta güneş ve rüzgâr enerjisi üretmekte ancak yeterli bağlantı şebekesinin olmaması yüzünden Fransa'ya çok az bir kısmını ihraç edebilmektedir (The Economist: 2014).

Avrupa Komisyonu, enerjinin Birlik içinde gerekirse su gibi akması gerektiğine inanmaktadır. Fakat bu görüşe muhalif iki taraf bulunmaktadır. Birincisi Doğu Avrupa'ya enerji transferinin engellenmesini isteyen Rusya, ikincisi ise AB içindeki ulusal hükümetler ile ulusal devlet şirketleridir. Her ikisi de ulusal enerji pazarlarının değerinin artması için sınır ötesi doğal gaz ve elektrik ticaretine sıcak bakmamaktadır. AB ayrıca Karadeniz'in altından Balkanlar'a ulaşacak ve oldukça siyasi amaçlarla planlanmış olan Güney Akım konusunda Rusya'ya yüzünü çevirmiştir. Avrupa Komisyonu bu projeyi aynı şirketin hem boru hattını işletmesinin hem de pompalanan gaza sahip olmasının yasal olmadığı gerekçesiyle reddetmiştir. Bunun üzerine Rusya, kendisi gibi düşünen Avusturya, Bulgaristan ve Hırvatistan'a Avrupa Komisyonu'na karşı çıkmaları konusunda ısrar etse de, bir sonuç elde edememesi üzerine projeyi beklenmedik bir şekilde 2014 yılı sonunda iptal etmiştir (The Economist, 2015).

Güney Akım'a göre daha küçük ve AB destekli TANAP projesi ise şimdilik sorunsuz bir şekilde ilerlemekle birlikte, bu projenin Güney Akım'ın başarısızlığından olumsuz etkilenen Macaristan ve Bulgaristan gibi ülkelerin ne kadar işine yarayacağı henüz bilinmemektedir. AB'nin enerji alanında ortak politikalar belirlemeyi ve uygulamayı hedeflediği "Enerji Birliği" her iki ülkeyi de desteklemekle birlikte, Hırvatistan'a LNG terminali kurması ve Macaristan'a doğal gaz akışı sağlaması konusunda baskı yapmaktadır. Bu arada Litvanya'da kurulan bir LNG terminali, Rusya'dan daha iyi bir fiyattan doğal gaz satın almayı başarmıştır. Aslında Birliğin savunmasız ülkelere yardım etmenin en iyi yolunun, bu gibi ülkeler arasında boru ve elektrik nakil hatları inşa etmek ve oluşturulacak çift yönlü transferi sağlayan enterkonnektörler vasıtasıyla sistemin işletilmesini sağlamak olduğu düşünülmektedir (Şekil 9). Ancak Birlik içindeki bazı ülkelerin sınır ötesi enerji naklini sağlayan bu enterkonnektörlere pek sıcak bakmadığı görülmektedir. Örneğin Fransa, İspanya'da ucuz maliyetle üretilen rüzgâr enerjisinin Birlik tarafından desteklenmesinin, Fransız nükleer sanayi iş modelini sabote edebileceğini düşünmektedir (The Economist: 2015).

Avrupa'daki Mevcut ve Planlanan Boru Hattı Güzergâhları

Şekil 9, Kaynak: <http://www.economist.com/node/2160011/print>, (12.11.2016) 16.09.2017 tarihinde güncellenmiştir.

Avrupa ülkelerinin geleneksel olarak bir şeyi birlikte yapmanın tek başına yapmaktan daha kârlı olduğu zamanlarda bir araya geldiği düşünülmektedir. Bu konuda enerji alanındaki işbirliği klasik bir örnektir. Ortak Pazar enerjideki arz ve talep dalgalanmalarını yumuşatarak ölçek ekonomilerine kolaylık sağlamak ve ihracatçıların böl ve yönet taktiklerini denetlemektedir. Ancak, Almanya'nın yenilenebilir enerjiye yatırım yapması, İngiltere'nin nükleer enerjiyi finanse etmesi ve Polonya'nın verimsiz kömür madenlerini desteklemesi, AB enerji politikalarının devletleştirilmesine neden olmaktadır.

2.1.2. Avrupa Birliği'nin Enerji Birliği Çabaları

AB içinde tartışılmakta olan "Enerji Birliği", 1951 yılında altı ülkenin kurduğu ve AB'nin öncüsü olan AKÇT'den bu yana en tutkulu plan olarak, Avrupa Komisyonu'nun Enerji Birliği'nden sorumlu üyesi Maros Sefcovic tarafından ortaya atılmıştır. Enerji Birliği'nin temel amacı hükümetlere kabul etmiş oldukları anlaşmaları uygulama konusunda baskı yapmaktır. Enerji Birliği bununla birlikte, enerji fakiri Doğu Avrupa ülkelerine enerji zengini ülkelerin yardım etmesi, özellikle İber Yarımadası ve Baltık ülkelerine sınır ötesi enerji

enterkonnektörlerinin kurulması ve komisyonun yapılacak kontratların AB hukukuna uygunluğunun garanti altına alınması için hükümetler ve üçüncü parti tedarikçilerle görüşmelere katılması gibi sorumluluklar da üstlenmektedir. Rusya'nın dev doğal gaz şirketi Gazprom, gücünü alternatif pazar bulmakta zorlanan Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde kullanabilmektedir. Örneğin, Polonya doğal gaza Almanya'dan %40 daha fazla para ödemektedir. Rusya ile enerjide iyi ilişkilere sahip olan Macaristan ise Enerji Birliği planına pek sıcak bakmamaktadır. İngiltere ve Fransa bir taraftan bu planı desteklerken, diğer taraftan komisyonun müdahil olduğu alanları sınırlamak istemektedir. Gazprom'dan başka alternatifleri olan Almanya'nın ise doğal gaz ithalatındaki düşük fiyatların keyfini çıkarması Birlik içinde tartışmalara neden olmaktadır.

Oluşturulmak istenen Enerji Birliği ayrıca emisyon oranlarını 1990 seviyelerinin %40 daha altına çekmeyi hedeflemektedir. Enerji Birliği yönetimi enerjiyi, mallar, hizmetler, sermaye ve işçiler gibi sınırları serbestçe geçmesi beklenen, AB'nin beşinci serbestisi olarak nitelendirmektedir. Ancak, subvansiyonların ve düzenlemelerin kısa sürede gerçekleşmeyeceği, bununla birlikte altyapı ihtiyaçları dikkate alındığında, şimdilik bu ihtimalin çok uzak olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Avrupalıların enerjideki bu büyük merkezileşme projesine nasıl baktığı tam olarak bilinmemekle birlikte, Enerji Birliği planının ne kadar işe yarayacağını zaman gösterecektir (The Economist, 2015).

Dünyanın en büyük bölgesel pazarı olan AB, doğal olarak enerji tedarik kanallarınının güvenliği için, uluslararası arenada Birliğin çıkarlarını savunmayı amaçlamaktadır. AB'nin pazar olarak çok büyük ama önemli ölçüde dış dünyaya bağlı bir ekonomi olması sebebiyle, özellikle dünya enerji kaynakları yarışının hızla arttığı bir ortamda, enerji alanındaki gelişmelere tepkisiz kalması beklenmemektedir. Diğer taraftan AB'nin, birleşik bir duruş sergileme ve lider enerji üreticisi ve tüketicisi konumundaki ülkeler ile müzakere yapma konusunda, tek bir ses olarak konuşmakta zorlandığı görülmektedir. AB diğer taraftan enerji alanında komşularının kendi çıkarlarına hizmet etmesini sağlamayı arzulamaktadır. Fakat bunu sadece doğal gaz ve petrol

tedarikçilerinden enerjinin güvenli ve sürdürülebilir bir şekilde transferi şeklinde değil, bunun yanı sıra enerji pazarını genişletmenin yollarını da arayarak yapmaktadır. AB ayrıca, enerji konusunun Birliğin kalkınma yardımı, ticaret ve ikili işbirliği anlaşmaları gibi dış politika araçlarının bir parçası olması için de birtakım çalışmalar yürütmektedir. Bununla birlikte enerji, AB'nin en ileri teknolojilerinin ihracatını destekleme aracı olarak da kullanılmaktadır.

2.1.3. AB'nin Enerji Jeopolitiği Oluşturma Çabaları

Jeopolitik, uluslararası ilişkilerin iddialı bir terimi olmakla birlikte, dünya hakkında düşünme ve gelecekte neler olacağını tahmin ederek, geleceğin uluslararası sistemini şekillendirmekte kullanılmaktadır (Friedman, 2009: 81-82).

AB'nin jeopolitik bir oluşum olarak ortaya çıkışı, soğuk savaş döneminde Almanya ve Fransa'nın birleşerek savaş tehdidini azaltacak bir federasyon oluşturmak suretiyle SSCB'nin Batı Avrupa üzerindeki etkinliğini engellemesi ve sonrasında Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesiyle birlikte olmuştur. Ancak ekonomik açıdan büyük bir güç olan AB'nin, ortak bir savunma politikasının olmaması ve kriz zamanlarında üye devletlerin birbirinden bağımsız hareket edebilmeleri sebebiyle jeopolitik açıdan bir bütünlük sağlayamadığı görülmektedir (Sevim, 2015: 62-63).

AB'nin gelecekte ortaya çıkacak enerji ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bir taraftan Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmaya çalışacağı, diğer taraftan da Hazar, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz gibi enerji havzalarından alternatif tedarik yolları oluşturma arayışı içinde olacağı tahmin edilmektedir. Bu arada özellikle dünyada var olan petrol rezervlerinin yaklaşık üçte ikisine ev sahipliği yapan ancak ABD işgali sonrası ortaya çıkan siyasi ve ekonomik bunalımlar sonucu enerji arz güvenliği açısından önemli zaafiyetleri olan Orta Doğu coğrafyası, halen AB'nin enerji ihtiyacının önemli bir kısmını karşılamaya devam etmektedir (Aras ve Yorkan, 2006: 76).

AB'nin temel sorununun, enerjide Rusya, Kuzey Afrika, Norveç ve Orta Doğu gibi dış tedarikçilere bağımlılığından kaynaklanan yüksek ve değişken enerji fiyatları ile enerji arz kaynakları çeşitliliğinin yetersizliği olduğu düşünülmektedir (Biresselioğlu, 2011: 30). Aslında AB'nin SSCB dönemindeki soğuk savaş yıllarına dayanan enerjide Rusya'ya bağımlılığının yeni bir durum olmadığı ve Rusya'nın AB'nin enerji altyapısını kontrol etmek suretiyle bu bağımlılığı ekonomik açıdan kullanması biçiminde son dönemde uyguladığı bir politika olduğu değerlendirilmektedir (Biresselioğlu, 2011: 30).

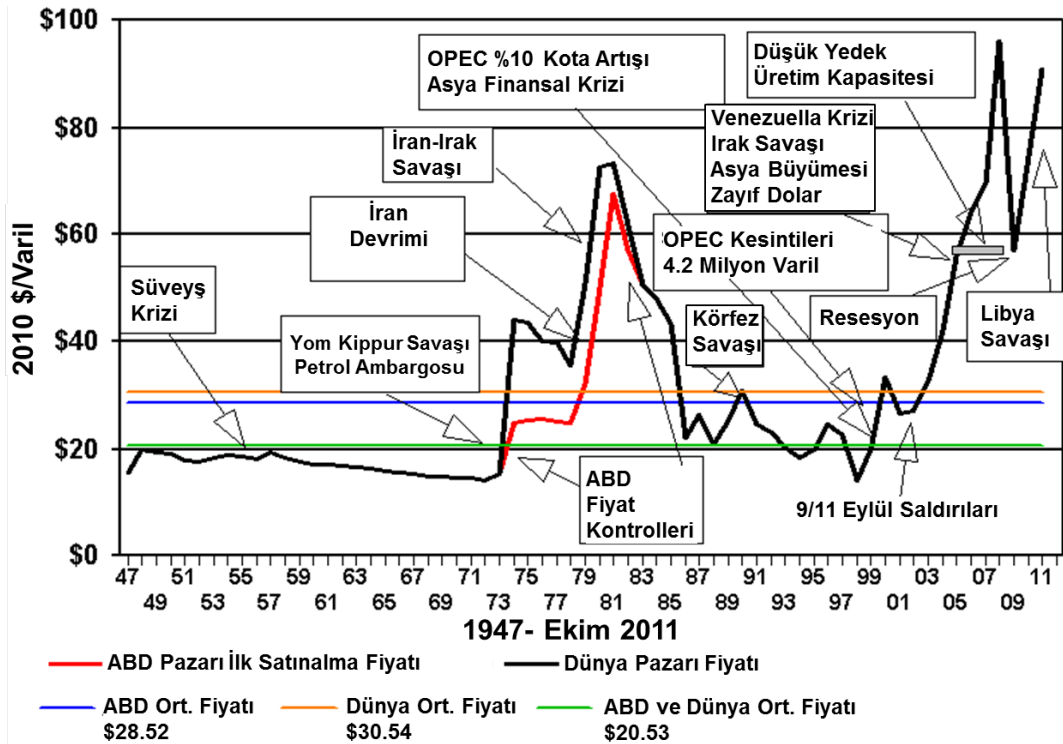
2.1.4. Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliğine Yönelik Çabaları

Enerji kaynaklarına erişebilmek, enerjiyi kesintisiz olarak kullanabilmek ve enerji bağımlısı olmadan varlığını sürdürebilmek, ülkeler için yalnızca enerji güvenliğinin sağlanması açısından değil; ulusal güvenliklerinin ve geleceğimizin teminatı olan ekosistemin korunması bakımından da büyük önem arz etmektedir (Pamir, 2016: 34). Bu bakımdan AB gibi onlarca üye ülkeden oluşan büyük bir ekonomi açısından enerji arz güvenliği, hem üye ülkelerin hem de Birliğin ekonomi politikaları oluşturması bakımından önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla AB'nin bekası için ihtiyaç duyulan enerji kaynaklarına kesintisiz, makul fiyatlardan, güvenilir ve çeşitlendirilmiş kaynaklardan erişebilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Enerji arz güvenliği genellikle enerjinin kendisiyle ilgilenirken; enerji talep güvenliği daha çok pazar fiyatı ve istikrar ile ilgilenmektedir (Biresselioğlu, 2011: 25). Bu konu ile ilgili olarak petrol üreten ülkelerin başlattığı çabaları hatırlamak gerekir. Üye ülkelerin petrol politikalarını koordine etmek ve birleştirmek, bununla birlikte petrol tüketicilerine güvenli, makul fiyattan ve sürekli bir şekilde temin etmek suretiyle petrol piyasalarında istikrarı sağlamak amacıyla 1960 yılında İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezuela tarafından Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) kurulmuştur. Sonraki yıllarda Katar, Libya, Endonezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Nijerya, Ekvator, Gabon ve Angola'nın katılımıyla üye sayısı onüçe yükselmiştir.

Dünya petrol arzını kontrol eden OPEC'in ilk jeopolitik hamlesi 1967 yılında Arap-İsrail savaşı sırasında İsrail tarafında yer alan Batı ülkelerine petrol ihracatını durdurması olmuştur. Bu durum uluslararası enerji piyasasında ciddi dalgalanmalara neden olmuştur (Sevim, 2015: 112). Yaşanan bu tür krizler dünya genelinde petrol fiyatlarının yükselmesine sebep olmuştur (Şekil 10). Enerji arz güvenliği kavramı ise yaşanan bu petrol kriziyle birlikte ortaya atılmıştır. Bu döneme kadar uluslararası enerji kaynaklarına erişimde kesinti yaşanmayacağı ve küçük krizlerin buna engel olmayacağı düşünülmekteydi (Sevim, 2015: 47). 1973 yılında gerçekleşen petrol krizinden en çok Batı Avrupa ülkeleri etkilendikleri için, bu ülkeler Orta Doğu'ya olan bağımlılıklarını azaltmak için nükleer enerji, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği projelerine yatırım yapmaya başlamıştır (Sevim, 2015: 112). Yaşanan enerji krizlerinin dünyada ekonomik dalgalanmalara sebep olduğu düşünülerek; 1973 petrol krizi gibi enerji kesintisine yol açabilecek muhtemel krizlere karşı ortak önlem almak amacıyla, 1974 yılında Türkiye'nin de dâhil olduğu yirmidokuz üye ülkeden oluşan Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) kurulmuştur.

Ham Petrol Fiyatları (1947-2011)

Şekil 10, Kaynak: <http://www.wtrg.com/prices.htm>, (04.03.2017)

Ekonomik bütünleşmeyi tamamlayan ve siyasi bütünleşmeyi pekiştiren AB, enerji politikaları belirlerken Doğu Avrupa, Kuzey Afrika ve Akdeniz'i kendi etki alanı içinde görmektedir (Güneş, 2016: 2). Günümüzde ise kurulduğundan bu yana genişlemeye devam eden AB'nin enerji ihtiyaçlarının tamamını kendi imkânlarıyla karşılayamayacağı bilinmektedir. Bu nedenle, AB enerji politikalarında enerji arzının güvenliği ve sürdürülebilirliği, enerji fiyatlarının Birliğin rekabet gücünü zayıflatmaması, çevrenin korunması ve enerji ağlarının genişletilmesi gibi konulara büyük önem vermektedir. Bilindiği gibi AB dünyada enerji tüketiminde ilk sıralarda yer almakta olup, en büyük tedarikçisi ise Rusya'dır. AB büyümeye devam ettikçe Rusya'ya olan bağımlılığı daha da artmakta ve enerji kaynaklarının sürdürülebilir bir şekilde pazara ulaşması büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla AB yalnızca Rusya ile değil, Körfez ülkeleri ve Kuzey Afrika gibi enerji üreticisi konumundaki ülkelerle de işbirliği yapmaktadır. Birlik bununla birlikte, bir taraftan enerji kaynaklarını çeşitlendirmek amacıyla yenilenebilir enerji yatırımları yaparken, diğer taraftan enerji bağımlılığını azaltmak için alternatif enerji tedarikçileri aramaktadır.

Enerji güvenliği ve çevre ilişkisine bakıldığında, AB içindeki karbondioksit salınım oranlarının büyük bir kısmının fosil yakıtlardan kaynaklandığı görülmektedir. Bu durumda kömür yerine doğal gaz tüketimi ya da yenilenebilir ve nükleer enerji gibi enerji kaynaklarının üretimi ön plana çıkmaktadır. (Tasam, 2005: 3) Yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam enerji tüketimi içindeki kullanımının artırılması Birliğin dışa bağımlılığını azaltırken; kömür gibi yerli bir kaynağın üretimini azaltarak doğal gaza yönelmesi dışa olan bağımlılığını artırmaktadır (Aras ve Yorkan, 2005: 22).

Enerji güvenliği, AB'nin enerji politikası gündeminde en üst sıralarda yer almaktadır. Geleneksel uygulaması olmayan petrol ve doğal gaz devrimi, OPEC'in arz artış kararı, artan sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ticareti, Rusya'dan temin edilen doğal gaz arzının güvenilirliği konusunda süregelen endişeler ve iklim değişikliğine karşılık yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı sayesinde düşük karbon salınımına yönelik ortaya çıkan ihtiyaçlar,

AB'nin enerji güvenliği açısından birtakım fırsatlar ve tehditler yaratmaktadır. AB bu tür konuları "Enerji Birliği" temaslarında ve "AB Enerji Diplomasisi Eylem Planında" belirtmiştir. ABD ise, geleneksel olmayan petrol ve doğal gaz çıkarma devrimi sonucunda, LNG ve rafine petrol ürünleri ihracat eden önemli bir ülke konumuna gelmiştir. Bu durum, AB'nin LNG ihracat kapasitelerini geliştirmesini ve önemli bir kömür ihracatçısı olmaya devam etmesini mümkün kılabilir. Eğer AB ile ABD arasında serbest ticareti öngören Transatlantik Ticaret Yatırım Ortaklığı (TTIP) olumlu bir şekilde sonuçlanırsa, bu iki büyük ekonomi arasında karşılıklı enerji ticareti büyüyebilir. ABD ayrıca, enerji nakil güvenliği ve kritik enerji yapılarının korunması bakımından AB'nin önemli bir ortağı konumundadır.

AB'deki her bir ülkenin ulusal enerji güvenliği çıkarları; enerji karmaları, coğrafi konumları ve ulusal politikalarına göre farklılık göstermekle birlikte, iklim değişikliği ile artan dış enerji kaynaklarının ve ulaşım yollarının güvenliği konularındaki çıkarları örtüşmektedir. Ayrıca AB'nin enerji güvenliği konusunda karar verme süreci, hızla değişen küresel enerji ortamında gerçekleşmektedir. Böylesine değişken bir ortamda AB; özellikle ABD'de gerçekleşen ve geleneksel uygulaması olmayan petrol ve doğal gaz devrimi, OPEC'in arz artış kararı ile birlikte hidrokarbon kaynaklarının göreceli bolluğu, artan küresel LNG ticareti, nükleer enerji ve uranyum kaynaklarının geleceğinin belirsizliği, iklim değişikliği ile mücadelede çevre kirliliğine neden olan kömürün tüketiminin azaltılması ve sürekliliği ve maliyeti tartışılan yenilenebilir enerji kaynaklarındaki artan rekabet ortamı gibi önemli meseleleri ele almaktadır.

Uluslararası ekonomik ilişkiler ve dış politika arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Örneğin, Rusya ile Ukrayna arasında doğal gaz fiyatları yüzünden ortaya çıkan anlaşmazlık Batı Avrupa'ya giden doğal gazın kesilmesiyle sonuçlanmış; ABD tarafından İran'a uygulanan ambargo ise petrol fiyatlarını yükselterek Almanya ve Japonya gibi gelişmiş ekonomileri olumsuz etkilemiştir (Arı, 2011: 403-404). Rusya açık bir şekilde Ukrayna'nın NATO ile yakınlaşmasını bir tehdit olarak algılamakta, bu durumdan ciddi anlamda

rahatsızlık duymakta ve doğal gazı bu ülkeye daha fazla fiyattan satarak bir bakıma AB'yi köşeye sıkıştırmaya çalışmaktadır (Aras ve Yorkan, 2006: 80).

Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kurumları, ekonomik ilişkiler yoluyla karşılıklı bağımlılığı artırmak suretiyle kredi ve yardımları az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerinde bir dış politika ve baskı aracı olarak kullanmaktadır (Arı, 2011: 405). IMF ve Dünya Bankası'nın aslında "Dünya Bankası" olmaktan ziyade, bu kurumlardaki en çok oy hakkını ve veto yetkisini elinde bulunduran ABD'nin çıkarlarına hizmet ettiği değerlendirilmektedir (Perkins, 2015: 5).

2.1.5. Avrupa Birliği'nde Liderlik ve İşbirliği Arayışları

Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesinin ardından ABD ve AB tarafından Rusya'ya yönelik yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır. Özellikle Rusya'nın mali, teknolojik, silah ve enerji ticareti yapan şirketleri ile iş adamları ve bürokratları hedef alınarak gerçekleştirilen bu yaptırımlar ile birlikte, Rus şirketlerinin Batı ülkelerindeki sermayeleri dondurulmuş ve yeni faaliyetlerine sınırlama getirilmiştir. Bu durum Rusya ile Batı ilişkilerinin özellikle ekonomik boyutunu olumsuz etkilemiştir. Ayrıca Rusya'ya giren yabancı sermayenin azalmasının Rusya ekonomisini olumsuz yönde etkileyebileceği değerlendirilmektedir. Bunun karşılığında Rusya'nın Batılı devletlere karşı yaptırımlar gerçekleştirilmesi ve Batı karşıtı ülkelerle daha çok işbirliği yapabileceği öngörülmektedir.

Ukrayna krizinden bu yana Rusya'ya karşı ABD ile ortak bir tutum sergileyen AB'nin son dönemde özellikle Avrupalı enerji şirketlerinin zarar görebileceği endişesiyle Almanya, Fransa ve Avusturya gibi ülkelerin başı çektiği görüş ayrılıklarının yaşandığı görülmektedir (Ismayil, 2017). ABD son dönemde özellikle Kuzey Akım 2 projesini hedef almakta ve Rus doğal gaz ve petrol şirketlerine yönelik yaptırımları sayesinde Rusya'nın enerji alanındaki gücünü zayıflatmayı amaçlamaktadır. ABD'nin bazı yaptırımlarının uluslararası hukuka uygun olmadığını belirten Almanya, söz konusu yaptırımların ekonomisini

zarara uğrattığı gerekçesiyle tepkisini göstermektedir. Bu bakımdan yaptırımlardan Rusya'dan ziyade AB'nin daha fazla etkilenebileceği düşünülmektedir.

Almanya'nın üye ülkeler üzerindeki güçlü etki kabiliyeti ve liderlik kapasitesine sahip olmasına rağmen; AB'nin liderliği meselesine uzun süreden beri tereddütlerle yaklaştığı ve Birliği tek başına domine etmek yerine AB anlaşmaları çerçevesinde yönetmeyi tercih ettiği görülmektedir (Janning, 2016: 1-9). İngiltere'nin AB'den ayrılmasının ardından Almanya'dan Birlik içinde yeni koalisyonlar kurması ve liderliği üstlenmesi beklenmektedir. AB tarafından Birliği bir arada tutabilmek için son on yılda enerjiye önemli yatırımlar yapılmıştır. Buna neden olarak Birlik içindeki bazı ülkelerin artan göçmen baskısı ve sığınma hakkı ile Avrupa'nın güvenliği ve ortak savunma gibi meselelerde ulusal devletin çıkarlarını ön plana çıkarmaları gösterilebilir. Almanya açısından tek başına ve aynı anda hem kamuoyunu memnun etmesi hem de AB'yi güçlendirerek uluslararası arenada elverişli bir ortam oluşturabilmesi zor gibi görünmektedir. Angela Merkel Birliğin dağılmasıyla ilgili yönelttiği bir soruya; *"Biz Avrupalı'ların kaderinin yine bizim elimizde olduğuna inanıyorum"* şeklinde cevap vererek Birlik ülkelerinin yakın işbirliği yapması gerektiğini ifade etmiştir (Möller vd., 2017.1-10).

2.1.6. Rusya'nın Karadeniz'deki Enerji Politikaları

Karadeniz Bölgesi Doğu-Batı enerji koridorunun önemli bir parçası olarak görülmektedir. Rusya'dan Avrupa'ya ihraç edilen doğal gazın %80 gibi büyük bir kısmı Ukrayna üzerinden transit olarak iletilmektedir. Bu fırsatla 1990'ların başında bağımsızlığını kazanarak ortaya çıkan yeni hidrokarbon üreticisi konumundaki Hazar Havzası ülkeleri, oluşturulacak boru hatları aracılığıyla Batı pazarlarına ulaşmaya çalışmaktadır (Dudău ve Guedes, 2011: 1-28).

Dünya'nın en büyük doğal gaz üreticisi olan Rusya'nın uzun bir süreden beri Avrupa ülkelerinin bir numaralı enerji ithalatçısı olarak avantajlı bir konumda olmasına karşın, bu durumun zamanla daha dengeli ve her iki taraf açısından

da karşılıklı bağımlılığın olduğu bir ilişkiye dönüştüğü görülmektedir. Diğer taraftan günümüzde Rusya'dan, doğal gaz ihracat gelirlerinin üçte ikisini sağladığı Avrupa'ya yaklaşık %40 seviyelerinde olan ithalat oranının, 2030 yılına kadar %60 seviyelerine kadar çıkabileceği tahmin edilmektedir.

II. Dünya Savaşının sonlanmasıyla birlikte jeopolitik rekabete dayalı boru hattı projeleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle de Karadeniz bölgesi ülkeleri kendi coğrafyalarının Hazar Havzası'na yakınlığından dolayı; bunun yanı sıra bazı Orta Doğu ülkeleri de bir şekilde zengin Avrupa pazarlarına erişebileceğini düşünerek stratejik bir konuma geldiklerini değerlendirmiştir. Bu kapsamda Türkiye, Gürcistan, Bulgaristan ve Romanya yalnızca enerji güvenliği kapasitesini artırmanın değil, özellikle yeniden inşa edilecek modern bir İpek Yolu'nun getirebileceği kazanımların hesabını yapmaya başlamıştır.

Batının siyasi, teknik ve finansal desteğiyle, Rusya'nın içinde yer almadığı iki önemli boru hattı "Azerbaycan petrolünü Akdeniz'e taşıyan Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ve Güney Kafkas Boru Hattı olarak bilinen Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı" sırasıyla 2005 ve 2006 yıllarında tamamlanmıştır. AB tarafından desteklenen ve Hazar havzasındaki doğal gazı Azerbaycan'dan başlayarak Türkiye üzerinden Avusturya'ya aktarması planlanan ana boru hattı Nabucco ise 2013 yılında iptal edilmiştir. Ancak Nabucco'ya alternatif olarak Trans-Anadolu Projesi ve Trans-Adriyatik Projesi gündeme gelmiştir. Rusya ise bu gelişmelere Karadeniz'in altından geçmesi düşünülen mega boru hattı olarak görülen, ancak 2014 yılında iptal edilen Güney Akım Projesi ile karşılık vermeye çalışmıştır. Rusya bu hamlesiyle Güneydoğu Avrupa'ya gerçekleştirilecek gaz transferinin kontrolünü sağlamayı amaçlamıştır.

Karadeniz enerji güvenliği ortamının şekillendirilmesinde bahsi geçen boru hattı projeleri önemli bir rol oynamaktadır. Başka bir ifadeyle Güneydoğu Avrupa'ya boru hatları ile doğal gaz geçişi konusundaki bu rekabet, Karadeniz güvenlik ortamındaki olası bir değişimin temel belirleyicisi olarak görülmektedir. Enerji konusu şüphesiz Rusya dış politikasının en temel ve vazgeçilmez unsurlarından

birisi olarak sayılmaktadır. Rusya bu şekilde sadece en değerli ihracat kalemi enerjiye olan talebin sürdürülebilirliğini sağlamayı değil, çevresindeki ülkelerin siyasi ve ekonomik bakımdan kontrolünü de elinde tutmayı hedeflemektedir.

2.1.7. Rusya'nın Avrupa Birliği Dâhil Diğer Ükelere Karşı Enerji Jeopolitiği

SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya bozulan ekonomisini kurtarmak için özelleştirmeler yoluyla serbest piyasa oluşturarak dünya pazarlarına açılmaya başlamıştır (Çomak vd., 2015: 199). Ancak 1970'lerde yaşanan petrol krizlerinin etkisiyle oluşan düşük petrol fiyatları Rus ekonomisinin toparlanmasını zorlaştırmıştır. Rusya ise bu durumdan kurtulmak için doğal enerji kaynaklarını kullanmaya başlamıştır. 2000'li yıllardan itibaren yükselişe geçen petrol ve doğal gaz fiyatları ise Rusya ekonomisinin toparlanmasına katkıda bulunmuş ve petrol ve doğal gaz ihracatı beklenen seviyelere ulaşmıştır. Rusya 1970'ler ve 1980'lerde petrol üretiminde egemen olduğu gibi, 2006 yılında Suudi Arabistan'ı geçerek dünyanın en büyük petrol üreticisi konumuna gelmiştir (Goldman, 2008: 3-4). Rusya 1990'lı yıllarda hızla yayılan liberalleşme ile birlikte gerçekleştirilen özelleştirmeler sayesinde zenginleşen oligarkların üzerinde hükümet baskısını yoğunlaştırmış ve hükümet ulusal şirketleri ele geçirmiştir (Hiatt, 2015: 221). Bu dönemde özelleştirilen enerji sektörü, enerji kaynaklarınının ülkenin ulusal güvenliği kapsamında değerlendirilmesi üzerine büyük ölçüde devlet kontrolü altına alınarak millileştirilmiştir. Atılan bu adımlar neticesinde enerji sektörü Rusya'nın uluslararası alanda karşılaştırmalı üstünlük sahibi bir ülke konumuna gelmesini sağlamıştır. Rusya'nın içeride istikrar sağlayan ekonomisi ve GSYİH'sinin düzenli bir şekilde artması dış politikasına da olumlu olarak yansımış, yakın çevre olarak adlandırılan bölgedeki tehditler ve NATO'nun genişlemesine karşı enerji kaynakları ihracatını başta AB'ye karşı olmak üzere bir siyasi ve ekonomik yaptırım aracı olarak kullanmaya başlamıştır. Rusya diğer taraftan soğuk savaş döneminde ABD ile yaptığı jeopolitik mücadelenin yerine, enerji alanında bir rekabet ortamı yaratmanın yollarını aramakta ve Hazar coğrafyasında kaybettiği siyasi ve ekonomik etkinliğini bu yolla Orta Doğu'ya taşımayı arzulamaktadır (Aras ve Yorkan, 2006: 80).

AB'nin Rusya'ya enerjide bağımlılığında yalnız olmadığı görülmektedir. AB'nin yanı sıra ABD'de Rusya'dan okyanuslarla ayrılmış olsa da giderek bu ülkeden daha çok enerji ithal etmektedir. AB nasıl Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmayı amaçlıyorsa, ABD'de Orta Doğu'ya olan aşırı bağımlılığını Rusya sayesinde çeşitlendirerek azaltmayı hedeflemektedir (Goldman, 2008: 3).

Avrupa ülkeleri ve ABD, Rusya'nın enerjideki tekeli kırarak amacıyla Orta Asya'daki yetkililer ile görüşerek doğal gazı, Hazar Denizi, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye üzerinden geçerek, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan üzerinden Avrupa'ya ulaştırması planlanan Nabucco isimli projeyi ortaya atmış ancak proje 2013 yılında iptal edilmiştir. Bu projenin ortaya çıkması üzerine Rusya, Macaristan'ı Rusya'nın da içinde yer aldığı alternatifler üzerinde ikna etmeye çalışmış ve Nabucco'dan vazgeçilmesi koşuluyla Macaristan'ı enerji merkezi yapmayı vaat etmiştir (Goldman, 2008: 9). Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan gibi Orta Asya ülkeleri ise, SSCB döneminden kalma birlik politikaları gereği, Avrupa'ya doğal gaz ihracatını Gazprom'un boru hatları aracılığıyla yapmak zorunda kalmıştır (Goldman, 2008: 7).

2.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİDE RUSYA'YA BAĞIMLILIĞININ SONUÇLARI

2.2.1. Avrupa Birliği'nin Enerji Kaynaklarına Olan İhtiyacı

AB, kendisine özgü supranasyonal (uluslarüstü) yapısı nedeniyle aldığı kararlarda üye devletler üzerinde bağlayıcı etkisi olan uluslararası bir aktördür. Ancak birlikte hareket etmenin birtakım üstünlükleri olmasına rağmen; Birliğin dış politika ilişkileri ve askeri kapasitesi gibi meselelerde bazı zayıf yönleri de bulunmaktadır.

AB'de enerji alanı, paylaşılan yetkiler kapsamında değerlendirilmekte olup, antlaşmalar Birliğe belirli alanlarda Birlik ve üye devletler arasında aynı anda olmamak koşuluyla bu yetkiyi kullanabilme hakkı tanımaktadır (Bayram, 2015: 94-95). AB ve üye devletler arasındaki yetki bölüşümündeki bu paylaşılan yetki,

Birlik tarafından üye devletlere nazaran bölgesel ve merkezi düzeyde daha iyi gerçekleştirilebileceği çevre, enerji, iç pazar, ulaştırma ve Transavrupa ağları gibi alanlarda verdiği, en çok başvurulan yasama yetkisi durumundadır (Güneş, 2013: 178-179).

Aslında AB kurulmadan çok daha önce, Avrupa'nın önde gelen ülkeleri enerjide dışa bağımlı olmaya başlamıştır. Örneğin, Avrupa ülkelerinden İngiltere 1908 yılında kömürle çalışan donanmasını petrole dönüştürmek amacıyla Anglo-Persian isimli petrol şirketini, Almanya da yine aynı yıllarda Basra Körfezi petrollerine erişebilmek için Berlin-Bağdat Demiryolu'nu kurmuştur (Sevim, 2015: 109-110).

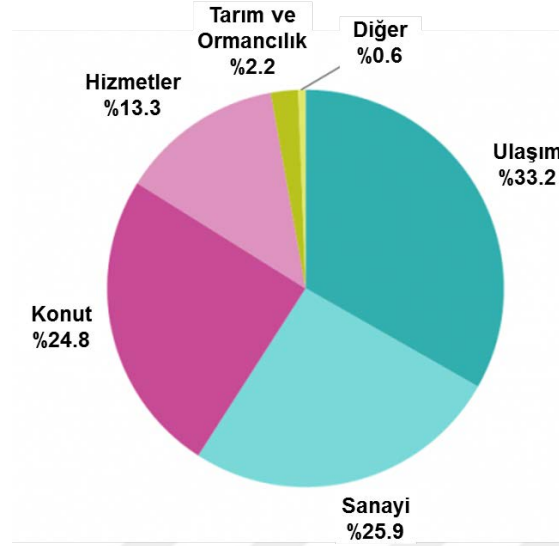
Ancak AB'nin enerjiye olan ihtiyacı giderek artmaktadır. Bu sebeple AB ile Rusya arasındaki ekonomik ilişkilere bakıldığında, ilişkilerin önemli ölçüde enerji eksenli olduğu görülmektedir. Rusya'nın büyük kaynaklara sahip bir enerji üreticisi ülke olması ve AB'nin de genel anlamda tüketici konumunda olması, her ikisini de kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarını gözeterek biçimde enerji alanında işbirliği yapmaya sevk etmektedir. AB ihtiyacı olan doğal gazın, petrolün ve katı yakıtların yaklaşık olarak üçte birini Rusya'dan temin etmektedir. Başka bir ifadeyle AB enerjide önemli ölçüde Rusya'ya bağımlıdır. Gelecekle ilgili tahminlere göre, AB'nin enerji ihtiyacının daha da artması beklenmektedir. Bu durumda AB'nin Rusya'ya olan bağımlılığının daha da artacağı, bunun sonucunda alternatif enerji kaynakları ve tedarikçileri bulma gayreti içinde olabileceği değerlendirilmektedir.

Dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan AB, dünyada üretilen enerjinin yaklaşık olarak beşte birini tüketmesine karşılık sahip olduğu rezervleri çok azdır. Bu nedenle enerjide büyük ölçüde dışa bağımlıdır. Ancak Birliğin enerji karması olarak bilinen portföy çeşitliğine sahip olması birlik için büyük bir fırsat olarak görülmektedir. Örneğin, Avusturya'nın barajları, Polonya'nın kömür madenleri, Fransa'nın nükleer enerji santralleri, Kuzey Denizi'ndeki petrol kuyuları ile Hollanda ve Danimarka'nın doğal gaz sahaları gösterilebilmektedir.

Bununla birlikte AB ülkelerinin hemen hepsinin enerji konusunda birbirinden farklı avantajlara ve dezavantajlara sahip olduğu düşünülmektedir. Fakat bu ülkelerin enerji konusunda birlikte hareket etmeleri durumunda, bu farklılıkların olumsuz değil aksine olumlu bir durum yaratabileceği değerlendirilmektedir (EU, 2012).

Büyük bir enerji tüketicisi konumundaki AB'nin ekonomisinin işlerliği önemli derecede enerji kaynaklarına bağlıdır. Birliğin ihtiyaçlarını karşılamak için enerjiye artan bu bağımlılık, kırılganlık ve Birlik içindeki yeterli olmayan transfer ağları, Birlik ve üye devletler arasında daha güçlü bir işbirliği ve koordinasyon ihtiyacı oluşturmaktadır. AB'nin 2014 yılındaki enerji tüketim alanları incelendiğinde; ulaşımda %33.2, sanayide %25.9, konutlarda %24.8 ve hizmet sektöründe %13.3 oranlarında enerji kullanıldığını görülmektedir (Şekil 11). AB, bu konuyla ilgili olarak 2020 yılına kadar enerji tüketim oranlarını %20'ye kadar azaltmayı taahhüt etmektedir. Bununla birlikte son yıllarda Birliğin enerji tüketiminde fosil yakıtlardan yenilenebilir enerji kaynakları (hidroenerji, güneş enerjisi, rüzgar enerjisi ve biyoyakıtlar vb.) tüketimine doğru bir eğilim içerisinde olduğu gözlenmektedir (Eurostat, 2017). AB diğer taraftan arz yanlı ekonomi politikası ile birlikte enerji kullanım etkinliğini artırmayı, enerji talebini azaltmayı ve bunu ekonomik büyümeden bağımsız hale getirecek birkaç girişimde bulunmayı hedeflemektedir. AB'nin bu alanda, birleşik ısı ve güç üretimi, kamu ve özel binalarda enerji verimliliği ile yerli cihazlarda enerji etiketi uygulaması gibi birkaç enstrümanı ve yaptırımları bulunmaktadır (Eurostat, 2017).

Avrupa Birliği Enerji Tüketim Alanları (2014)

Şekil 11, Kaynak: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Consumption_of_energy , (06.05.2017)

Dünya enerji tüketiminde yaklaşık %50 gibi büyük bir orana sahip olan AB'nin gelecekte Birliğin enerji talebini, 2050 yılına kadar tükenmesi öngörülen kendi yerli imkânlarıyla karşılamakta sıkıntı yaşayabileceği beklenmekle birlikte; AB petrol ve doğal gaz ithalatında dünya genelindeki ilk sıradaki yerini korumaktadır (Aras ve Yorkan, 2006: 75).

28 üyeli Birlik içindeki toplam enerji tüketimi 2016 yılında 1.606 Mtoe olarak kaydedilmiştir. Bu miktarın 2003-2008 döneminde neredeyse değişmediği gözlenirken, 2009 yılında küresel ekonomideki yavaşlamanın neden olduğu ekonomik faaliyetlerdeki azalmanın bir sonucu olarak %5.8 oranında düştüğu gözlenmiştir. 2010 yılında iç tüketimdeki %3.7'lik bir artışı, 2011 yılındaki %3.7'lik bir düşüş izlemiştir. Üstüste büyük değişimlerin yaşandığı bu üç yılın ardından 2012 ve 2013 yıllarında yaklaşık %1'lik bir düşüş gözlenirse de, 2014 yılında bir önceki yıla göre %3.6'lık bir düşüş daha yaşanmıştır. Ancak 2014 yılındaki bu düşüş, 1994 yılından sonra, 1990-2014 döneminin en düşük ikinci seviyesi olarak kaydedilmiştir. 2014 yılı enerji tüketiminde, 2006 yılındaki 1.840 Mtoe ile bir önceki tepe noktası olarak kaydedilen seviyeden %12.7 daha düşük, başka bir ifadeyle yılda ortalama %1.7'lik bir düşüş gerçekleşmiştir (Eurostat, 2017). AB'nin toplam enerji tüketimi büyük ölçüde enerji sistemi

yapısına, yani birincil enerji üretimi için ihtiyaç duyulan doğal kaynakların varlığına ve her bir üye ülke ekonomisinin yapısına ve gelişimine bağlı olduğu görülmektedir. Almanya ise 1990'lardan itibaren enerji tüketiminde, 28 üye içinde %19.5 payla ilk sırada yer almaktadır. Almanya'yı %15.5 ile Fransa ve %11.8 ile İngiltere takip etmektedir (Eurostat, 2017).

2.2.2. Avrupa Birliği'nin Enerjideki Hedefleri

Avrupa Komisyonunun, Birliğin 2020-2050 enerji hedeflerine ulaşması için 2011 yılında kabul ettiği ve enerji verimliliğini desteklemek amacıyla ortak bir çerçeve oluşturduğu "Enerji Verimliliği Planı'nda" tavsiye niteliğindeki bazı eylem kararları alınmıştır. Bu kapsamda;

- a. Kamu sektörünün mevcut rolünü destekleme ve kamunun yenilenen ve var olan yapı stoğunda enerji verimliliği kriterlerini uygulama,
- b. Özel binalarda yenilemeyi teşvik etme ve elektrikle çalışan cihazların enerji verimliliğini artırma,
- c. Enerji ve ısı üretiminde verimliliği artırma,
- d. Sanayide kullanılacak ekipmanların enerji verimliliğini dikkate alma, küçük ve orta ölçekli işletmelere bilgi desteği sağlama ve büyük şirketlere enerji denetimleri uygulama,
- e. Tüketicilerin enerji tüketimlerini optimize etme ve tasarruflarını ölçebilmeleri için akıllı ağılar ile ölçerler kullanma, ayrıca tüketicilere gereken bilgi ve hizmetleri sunma konularında Birliğe tavsiyelerde bulunulmuştur.

AB ekonomik faaliyetleri içinde ulaşım harcanan enerji miktarı ilk sırada yer almaktadır. Bu duruma olumlu katkıda bulunan en önemli faaliyetler olarak; genel ekonomik büyüme, bireysel ulaşım metodlarının verimliliği, alternatif yakıtların kullanım oranı, ulaştırma teknolojisindeki gelişmeler ve yaşam tarzındaki değişiklikler gösterilebilir. Ekonominin küreselleşen doğası gereği özellikle uluslararası yük taşımacılığında gemilerin kullanılması yakıt tüketiminin artmasına katkıda bulunurken; AB gibi tek bir pazar içinde ise karayolu ile yük taşımacılığı önemli ölçüde artış göstermektedir. Düşük maliyetli havayolu şirketlerinin çoğalması, motorlu taşıt kullanımındaki artış, kentsel yaşamın daha

çok tercih edilmesi ve turizm faaliyetlerinin genişlemesi, uzun dönemli enerji talebindeki artışa katkı sağlayan başlıca faktörler olarak gösterilmektedir (Eurostat, 2017).

2.2.3. Avrupa Birliği ve Rusya Arasındaki Enerji İlişisinin İçeriği

AB'nin enerji bağımlılığının Birlik ekonomisine de etkisi olmaktadır. Bilindiği gibi AB, petrolü OPEC ülkeleri ve Rusya'dan; gazı ise Rusya, Norveç ve Cezayir'den satın almaktadır. Başka bir ifadeyle, AB artan enerji ihtiyaçlarını karşılamak için her yıl ortalama 350 milyar euro ödemektedir. Diğer taraftan Birliğin enerji maliyetleri artmaya devam etmektedir. Bu durumda, enerji kaynaklarını ve tedarik kanallarını çeşitlendirmenin yollarını arayan AB'nin, bu maksatla gerçekçi hedefler koyması ve üye ülkelerin birlikte hareket etmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir (EU, 2012).

Rusya'nın doğal gaz kaynakları, AB enerji diplomasisinde önemli bir diyalog konusu olmaktadır. AB'nin, Rusya'nın petrol ve doğal gaz kaynaklarına olan büyük ölçüdeki bağımlılığının yakın gelecekte de devam edebileceği düşünülmektedir (Tablo 7). Bu bağımlılığın enerji karmaları ve üye ülkelerin coğrafi konumları açısından değerlendirildiğinde ülkeden ülkeye göre farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Rusya'dan Almanya'ya uzanacak olan Kuzey Akım II (Nord Stream II) boru hattı gibi yeni projelerin ise, Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmak yerine daha da artıracığı öngörülmektedir (EU, 2016).

AB'nin Rusya'dan Birincil Enerji Kaynağı İthalatı (2005-2015, % cinsinden)

	2005	2007	2009	2011	2013	2015
Katı Yakıtlar	20.2	21.5	25.2	22.9	25.9	25.8
Ham Petrol	30.5	31.2	31.5	32.8	31.9	27.7
Doğal Gaz	34.6	32.1	27.6	28.3	32.4	29.4

Tablo 7, Kaynak:

[http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:Main_origin_of_primary_energy_imports,_EU-28,_2005-2015_\(%25_of_extra_EU-28_imports\)_YB17.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:Main_origin_of_primary_energy_imports,_EU-28,_2005-2015_(%25_of_extra_EU-28_imports)_YB17.png) , (14.09.2017)

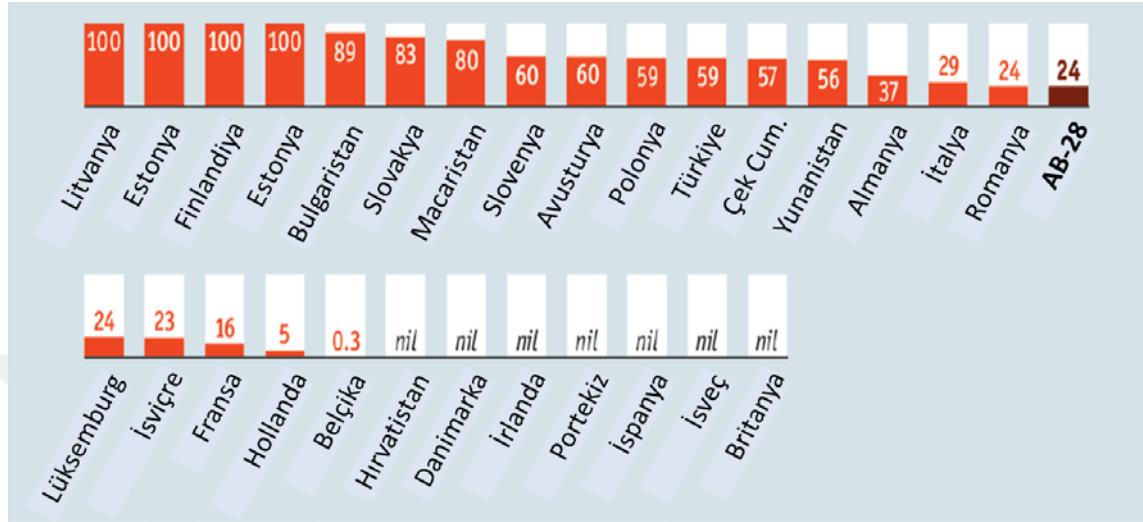
Genellikle petrol ve doğal gaz boru hatlarının kullanım ücreti olarak bir transit geçiş bedeli alınmaktadır. Rusya bu kapsamda denize çıkışı olmayan Türkmenistan'dan aldığı petrol ve doğal gazı birkaç katı fiyatla Avrupa'ya ve Türkiye'ye satmaktadır. Rusya ayrıca Kazakistan'dan petrollerini kendi ülkesi üzerinden geçirmesi karşılığında yüksek miktarlarda geçiş ücreti almakta olup, topladığı bu doğal gazı ve petrolü Avrupa ülkelerine çoğunlukla Ukrayna üzerinden geçen boru hatlarıyla ulaştırmaktadır. Diğer taraftan, Ukrayna'nın AB ve NATO ile yakınlaşmasına sıcak bakmayan Rusya, bu durumu bir koz olarak kullanmakta ve bu ülkeye daha düşük bir transit geçiş ücreti ödemektedir. Üstelik Rusya, Ukrayna'nın bu durumu telafi etmek için doğal gaz çaldığını iddia ederek, Avrupa'nın enerjiye çok ihtiyaç duyduğu soğuk kış dönemlerinde vanaları kısılabilmektedir (Aydal, 2009: 68-69).

Rusya, AB'nin enerji ithalatının yaklaşık olarak üçte birini karşılamakta olup, bunun yarısına yakın bir kısmını Ukrayna üzerinden boru hatlarıyla Avrupa'ya ithal etmektedir. Ancak, Rusya'nın Ukrayna'nın iç işlerine karışması AB'nin ana doğal gaz tedarikçisi hakkında duyduğu endişeleri artırmaktadır. AB, Rusya'nın 2006 ve 2009 yıllarında Ukrayna'ya vanaları kapatması üzerine, doğal gaz depolama ve Birlik içi doğal gaz dağıtım kapasitelerini geliştirmeye başlamıştır. Rusya'nın bu jeopolitik güç kullanma girişimleri doğal olarak bazı AB ülkelerini alternatif tedarikçi arayışına itmektir (The Economist, 2015).

Rusya'nın, Batı'nın yaptırımlarına en açık misillemesi, enerji arzını özellikle de doğal gaz vanalarını kısması şeklinde görülmektedir. Rusya, AB'de tüketilen doğal gazın yaklaşık dörtte birini Baltık üçlüsüne (Estonya, Letonya ve Litvanya) sağlamakta, Finlandiya ve Bulgaristan'ın doğal gaz ihtiyacının ise neredeyse tamamını karşılamaktadır (Şekil 12). Diğer taraftan Doğu Avrupa ülkeleri, yakın geçmişte yaşanan doğal gaz kesintilerinin neden olduğu sıkıntılara dikkat çekerek Almanya'dan, Rusya'dan tedarik edilen doğal gaz miktarının azaltılmasını ve Amerikan kaya gazının tüketiminin artırılmasını talep etmektedir. Ayrıca AB'nin entegre hale getirilen doğal gaz şebekesi sayesinde Rusya tarafından gerçekleştirilecek olası bir gaz kesintisi durumunda, Orta

Avrupa'daki ülkelerin ihtiyacı olan doğal gazı, komşusu Almanya'dan alabilecek konuma geldiği tahmin edilmektedir.

Rusya'nın Gaz Arzı, 2012 (Toplam yüzde cinsinden)

Şekil 12, Kaynak: <http://www.economist.com/node/21600111/print> , (20.11.2016)

Avrupa ülkelerinin, Rusya'nın doğal gazı tamamen kesecek kadar ileri gitmeyeceğini düşünmelerine karşın; Rusya'nın da doğal gaz ihracatının neredeyse yarısını gerçekleştirdiği ana doğal gaz müşterisine karşı bunu yapacak cesaretinin olmadığı düşünülmektedir. Diğer taraftan, Avrupa'daki yaygın boru hatları ağı göz önünde alındığında, Rus enerji kaynaklarına başka alıcıların çıkmasının yakın gelecekte pek mümkün gözükmediği değerlendirilmektedir (The Economist, 2014).

2.2.4. Avrupa Birliği ve Rusya Arasındaki Enerji Andlaşmaları

Enerji, Rusya ekonomisinde önemli bir güç olarak gelirlerinin yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Bununla birlikte bu ülkenin ihracatının büyük bir kısmı enerji ürünlerinden oluşmaktadır. Diğer taraftan Sibiry bölgesindeki zengin enerji kaynaklarına sahip olan Rusya, dünyanın en büyük ikinci doğal gaz ve en büyük üçüncü petrol üretici ülkesi konumundadır. Benzer şekilde nükleer enerji üretiminde dünyanın en büyük üçüncü ülkesi olmakla birlikte nükleer enerji kapasitesini artırmaya devam etmektedir. Doğal gaz ihracatının dörtte üçü gibi büyük bir kısmını da boru hatları aracılığıyla Avrupa'ya

Enerji alanında karmaşık bir politika izleyen Rusya, zengin doğal gaz kaynaklarını kullanarak bir yandan Çin ile yeni bir ilişki kurmak suretiyle Asya'da eksen oluşturmayı, diğer yandan sorun yaşadığı Avrupalı komşularını kolayca bertaraf etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca AB'nin enerjide Rusya'ya bağımlı olmasına karşın, Rusya'nın da Almanya'nın teknoloji altyapısına sahip olmak istediği bilinmektedir (Sevim, 2015: 65). Ancak enerji alanında güçlü bir konumda bulunan Rusya için işlerin beklediği kadar kolay olmayabileceği düşünülmektedir. Rusya stratejik ortağı olarak gördüğü Çin ile yakın dönemde imzaladığı 400 milyar dolarlık doğal gaz anlaşmasının yanı sıra, kurulmasını ümit ettiği Sibiry Boru Hattı sayesinde Avrupa'ya karşı Asya piyasasını tercih etme fırsatını da değerlendirmektedir. Rusya ayrıca, AB'nin Karadeniz üzerinden geçecek 40 milyar dolarlık Güney Akım doğal gaz boru hattını bloke etmesinin ardından Türkiye'ye Türk Akımı teklifini götürmek suretiyle, AB'ye gerçekleştirilen enerji ihracatını sıkı bir şekilde kontrol altına almayı hedeflemektedir. Türkiye'den Altay Dağları'na uzanması arzulanan boru hatlarının dağınık halde olacağı ve Çin'in düşünüldüğü kadar enerjiye ihtiyaç duymayacağını anlaşılmamasıyla ikinci bir doğal gaz anlaşmasına sıcak bakmaması üzerine Rusya, 2006 ve 2007 yıllarındakine benzer şekilde Ukrayna'yı devre dışı bırakarak AB'ye gaz akışını kesme planlarının en azından şimdilik mümkün olmadığını farkına varmıştır. Rusya tarafından Avrupa'ya Ukrayna veya Türkiye üzerinden doğal gaz aktarımı sağlanacağı dikkate alınırca, Baltık Denizi üzerinde genişletilmesi planlanan Kuzey Akım 2 projesine ihtiyaç olmayacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte Rusya'nın bütçe gelirlerinin yarısına tekabül eden petrol ve doğal gaz ihracatına olan talebin küresel çapta azalması ve enerji fiyatlarının düşmesinin ülke ekonomisinin daralmasına yol açabileceği tahmin edilmektedir (Foreign Policy, 2015).

2.2.5. Avrupa Birliği ve Rusya Arasındaki Enerji Sorunları

AB ve Rusya arasında enerji alanında işbirliği sorunları son on yılda kendini göstermeye başlamıştır. Gazprom'un gerçekleştirdiği doğal gaz ihracatının son yıllarda önemli ölçüde artması neticesinde Rusya, AB üzerinde enerji arz güvenliği konusunda ciddi bir baskı oluşturmak suretiyle yeni bir boru hattına

ihtiyaç olduğunu dile getirmektedir. Söz konusu projenin gerçekleşmesi halinde Baltık ülkeleri, Polonya ve Ukrayna'nın transit ülke konumlarının engellenecek şekilde devre dışı kalacak olması, Doğu Avrupa ülkeleri özellikle de Ukrayna tarafından endişeyle karşılanmaktadır. Kuzey Akım 2 projesiyle ilgili olarak, 2015 yılında Polonya, Slovakya, Romanya, Macaristan, Litvanya, Letonya ve Estonya konunun Avrupa Konseyi'ne götürülmesi amacıyla ortak bir karar alarak, projenin ekonomik bir anlam taşımadığını ifade etmişlerdir. İtalya'nın projeye karşı çıkmasının sebebi ise Gazprom ve İtalyan şirketi ENI'nin ortak girişimi olan Güney Akım projesinin iptal edilmesi olmuştur. Dolayısıyla bu proje Rusya-Ukrayna ve Rusya-AB ilişkileri bakımından ekonomik olmaktan ziyade daha çok siyasi bir mesele olarak görülmektedir. Fakat Rusya'ya yapılan ekonomik yaptırımlardan olumsuz şekilde etkilenen Almanya için bu projenin hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Avusturya da büyük oranda Rus doğal gazına bağımlıdır ve kendi şirketleriyle projeyi destekleyen taraftadır. Bu bakımdan AB'den özellikle üye ülkelerin ve Birliğin ortak menfaatleri konusunda dikkatli davranmak suretiyle endişeleri gidermesi beklenmektedir. Diğer taraftan ABD, bu projeye Avrupa ülkelerinin Rus doğal gazına bağımlı kalmaya devam edeceği ve bu durumun Avrupa'nın ideolojik dayanışmasına zarar verebileceği endişesiyle olumsuz yaklaşmaktadır (Bilgesam, 2016: 2-7).

Rusya'da devletin en büyük hissedarı olduğu enerji şirketi olan Gazprom, AB'nin ithal ettiği gazın ana tedarikçisi olarak, özellikle Almanya gibi gazın satıldığı ülkelerle kurduğu ticaret ağları ve siyasi ilişkiler sayesinde dokunulmaz statüsünü korumaktadır. AB'nin Gazprom'un Birlik üzerindeki hâkimiyetine karşı koyma arzusuna karşın, önümüzdeki dönemde Rus gazına olan sınırlı alternatifleri değerlendirilmeye alması beklenmektedir. AB ayrıca, Gazprom'un Orta ve Doğu Avrupa doğal gaz pazarlarını ayırmaya çalıştığını iddia etmektedir. Gazprom'un, müşterilerinin doğal gazı yeniden satma imkânlarını engelleyerek, Bulgaristan, Polonya ve Baltık ülkelerinde (Estonya, Letonya ve Litvanya) adil olmayan fiyatların oluşmasına neden olduğu düşünülmektedir. AB üstelik, Gazprom'un pazardaki hâkim konumunu kullanarak Polonya üzerinden geçen Yamal transit boru hattını kontrol altına almaya çalıştığını, diğer taraftan

Bulgaristan'a, AB'ye Karadeniz üzerinden doğal gaz taşınması planlanan ancak iptal edilen Güney Akım'ı desteklemesi konusunda baskı yaptığı gerekçesiyle hâkimiyetini kötüye kullandığını ileri sürmektedir. AB ile Gazprom arasında yapılan görüşmelerde Ukrayna yüzünden ilişkilerde bir bozulma yaşanmış ve şirketin komisyona karşı bir açıklama yapması ya da taviz vermesi beklenmiştir. Gazprom'un buna ilk tepkisi sert olmuş ve AB'nin şikayetinin asılsız olduğunu, uluslararası hukuka uygun olarak hareket edildiğini ve sorunun hükümetler seviyesinde çözülmesi gerektiğini ifade etmiştir (The Economist, 2015).

AB'nin 2007 yılında açıkladığı üçüncü enerji paketi önlemlerinden biri olan, aynı şirketin hem boru hattına hem de taşınan yakıtı sahip olmasının yasaklanmasına karşı; Rusya bu duruma şiddetle itiraz etmiş ve bunu Gazprom'a yönelik politize edilmiş, nedensiz ve haksız bir saldırı olarak nitelendirmiştir. AB tarihindeki en büyük tekel karşıtı eylem, 2011 yılında AB yetkililerinin Gazprom'un ofislerindeki düzinelerce bilgisayar ve belgelerine el koymasıyla gerçekleşmiş ve 2012 yılına gelindiğinde AB'nin konuyla ilgili olarak yasal soruşturma başlatmasıyla bu süreç devam etmiştir. Komisyona 2013 yılından bu yana itirazlar dile getirilmekle birlikte Rusya'ya karşı herhangi bir yaptırıma gidilmemiş, hatta komisyondaki kıdemli üyeler ilişkileri daha da kötüleştirmek yerine anlaşmaya varmanın daha faydalı olacağını ifade etmiştir.

Rusya, Güney Akım'ın iptal edilmesine neden olan AB mevzuatı tarafından engellenmemek için, Karadeniz'den Avrupa'ya Türkiye aracılığıyla doğal gaz transferini sağlamak amacıyla Türk Akım'ını ortaya atarak, Yunanistan'dan bu projeyi desteklemesini beklemiştir. Rusya'nın boru hatları aracılığıyla gerçekleştirebileceği yeni böl ve yönet taktikleriyle Avrupa'da siyasi nüfuz yolları aramaya devam ettiği düşünülmektedir. Ancak Rusya'nın 40 milyar dolarlık ihracat geliri sağladığı Avrupa'yı bir şekilde cezalandırmak için doğal gaz vanalarını kapatması, zaten pazar payının da azaldığı bir dönemde zor bir ihtimal olarak görülmektedir (The Economist, 2015).

AB'nin Rus gazına bağımlılığı konusundaki kaygıların azalmaya başladığını düşünen birtakım çevreler de bulunmaktadır. Çünkü AB artık depolama kapasitelerini artırmakta, kuzey-güney doğal gaz dağıtım bağlantılarını kurmakta ve Ukrayna'ya uygulanan doğal gaz kesintilerine karşı önlemler almaktadır. Hatta eskiden Rusya'ya tamamen bağımlı olan Litvanya, LNG ihrac terminali kurmak suretiyle Gazprom'dan fiyat indirimi bile sağlamıştır. Ayrıca, ABD'nin yakın zamanda daha çok tedarik seçenekleri yaratarak AB'ye LNG ihracatına başlaması beklenmektedir (The Economist, 2015). Bu nedenlerden dolayı AB'nin enerji tedarik kanallarında çeşitlilik yaratarak, endişe duyduğu Rusya'ya olan aşırı bağımlılık konusunda bir rahatlama imkânı elde edebileceği değerlendirilmektedir.

Rusya'ya göre, AB'nin Enerji Birliği politikasıyla Birlik sınırları içinde tek bir fiyattan doğal gaz satın alması, birçok ülkenin daha ucuza satın alabileceği fiyatın üzerinde bir fiyata razı olması anlamına gelmektedir. Gazprom'a göre, ortak fiyat en ucuz fiyat değil, en yüksek fiyat anlamına gelmektedir. Rusya'nın doğal gazda muhtemel bir kesintiye gitme ihtimalinin zayıfladığı bir dönemde bu ifade ilk bakışta tehditkâr gibi gözükse de, AB gibi büyük bir müşterinin, enerji ithalatında büyük bir indirim talep etmesi doğal karşılanabilir. Ya da Almanya, ortak fiyat politikası yüzünden avantajlı durumunu kaybetmek istemeyebilir. Dolayısıyla, Rusya'nın dev enerji şirketi Gazprom bu argüman ile AB ülkelerini Enerji Birliği konusunda bir kez daha düşünmeye sevk etmektedir.

2.2.6. Avrupa Birliği'nin Enerjide Rusya'ya Karşı Alternatiflerinin İncelenmesi

AB ve Rusya'nın uzun dönemdeki enerji ilişkileri giderek daha karmaşık bir hal almaktadır. Amerika'da kaya gazının ortaya çıkmasının, küresel doğal gaz pazarında LNG'yi daha ulaşılabilir ve hatta Rus doğal gazından daha ucuz hale getirebileceği iddia edilmektedir. Ancak Avrupa'da doğal gaz kaynaklarının azaldığı bir dönemde Avrupa Komisyonu, AB'nin 2030 yılına kadar %80'e varan oranlarda doğal gaz ithal edebileceğini değerlendirmektedir.

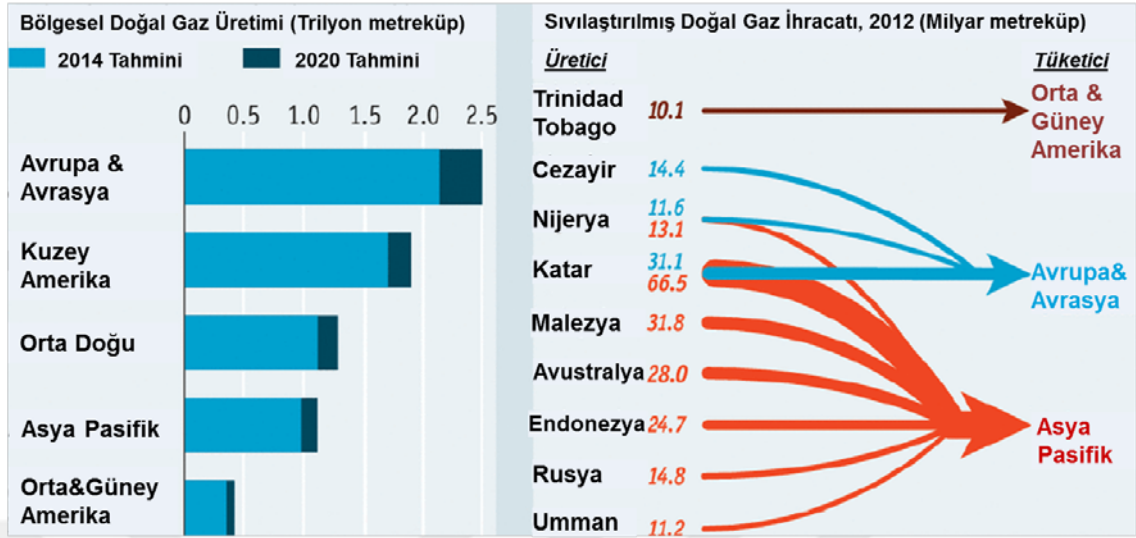
Uzun yıllar karbon emisyonlarını azaltma ve yenilenebilir enerjiye yatırım gibi değişik politikalar izleyen AB'nin, yaşanan ekonomik krizle birlikte artan enerji fiyatlarından ve kaya gazından istifade eden Amerika ile artan rekabet eksikliğinden endişe duymaya başladığı öne sürülmektedir. AB'nin enerjideki bu kırılganlığını azaltmak için birtakım önlemler alabileceği düşünülmektedir. Birincisi, yenilenebilir ve nükleer enerji teknolojileri ve enerji tasarruf tedbirleri ile dışa bağımlılığını azaltabilir. İkinci olarak, ithal ettiği doğal gaz kaynaklarını çeşitlendirebilir veya Norveç'ten daha çok enerji temin edilebilir. Ayrıca, Kıbrıs sorununun çözümünde rol oynayabileceği düşünülen Doğu Akdeniz enerji kaynaklarını değerlendirebilir. Amerika'dan yapılabilecek kaya gazı ihracatı da bu kırılganlığı azaltmaya yardımcı olabilir. Dahası, Rus gazının AB'ye olan arzının kesilmesi durumunda Cezayir, Katar, Azerbaycan ve Kazakistan'a daha bağımlı hale gelmesi Birlik açısından çok kabul edilebilir bir durum olarak görülmemektedir. Üçüncüsü ve belki de en önemlisi, AB'den doğal gazı her nereden temin ederse etsin makul fiyatlardan satın alarak temin edebilmesi ve ihtiyaç duyan her ülkeye ulaştırabilmesi beklenmektedir. Bu da AB'nin bütününe yayılmış bir enerji şebekesi sayesinde enerjinin en çok ihtiyacı olan yere, en ucuz fiyattan sağlanabilmesi anlamına gelmektedir. Bu durum ise Rusya'nın ya da diğer tedarikçilerin savunmasız ülkeler üzerindeki faaliyet alanını daraltabilir (The Economist, 2014).

Avrupa ülkeleri yaz aylarında Rus doğal gazına bağımlı kalmamaktadır ancak depolama tesislerini doldurabilmek için doğal gaza ihtiyaç duymaktadır. Ilık geçen kış mevsimi ise bu depoların aşırı dolu olması anlamına gelmektedir. Bazı Avrupa ülkeleri birçok depolama tesisine sahiptir. Ancak Litvanya'nın yıllarca yetecek kadar doğal gazı varken, Moldova ve Makedonya'nın hiç doğal gazı bulunmamaktadır. Bu yüzden depolardaki gazın ihtiyacı olan ülkelere aktarılmasını sağlayacak yeni yöntemler bulunabilir. Fakat Avrupa'nın mevcut boru hattı şebekesi henüz buna uygun değildir. Avrupa'daki ulusal doğal gaz şirketleri ise sınır ötesi enterkonnektörlere, gazın serbestçe akışının daha çok alternatif üretebileceği ve bu sayede fiyatının ucuzlayabileceği gerekçesiyle pek sıcak bakmamaktadır. Ancak AB'nin liberalizasyon politikaları baskıları ve

Rusya'ya olan bağımlılığın artan kaygıları nedeniyle söz konusu enterkonnektörlerin ve boru hatlarındaki doğal gazın tersine akışını sağlayan pompaların kurulumu gerçekleştirilmektedir (The Economist, 2014).

Daha fazla enerji üretmek için doğal gaz yerine başka bir yakıt kullanmak düşünüldüğünden zor olabilir. Örneğin Norveç'ten 10 milyar metreküp petrol temin etme ihtimali mümkün olsa da, AB sınırları içinde daha fazla enerji üretebilme imkânının oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Ayrıca Hollanda kamuoyu, karbon salınımı ve devasa Groningen doğal gaz sahasının tüketilmesiyle ilişkilendirilen küçük çaplı depremler yüzünden ülkenin daha fazla doğal gaz tüketmesini istememektedir. İngiltere'nin de doğal gaz alanlarının tükendiği bilinmektedir. Öte yandan Kuzey Afrika terörist tehditler ve diğer iç karışıklıklar nedeniyle güvenilmeyen bir tedarikçi izlenimi vermektedir. Önceden güvenilir bir tedarikçi olan Libya'dan İtalya'ya yapılan ithalat oranı 2013 yılında %11.9 azalırken; iç talepte patlamanın yaşandığı Cezayir'de ise enerji kaynaklarının %40 azaldığı görülmektedir. Bu durumda AB'nin daha çok LNG ithalat edebilecek kapasitesi varken, 2011 yılında 86.5 milyar metreküp olan LNG ithalatı, 2013 yılında 45.7 milyar metreküpe kadar düşmüş ve çok daha uzak bölgelerden doğal gaz ithal edip edemeyeceği sorusu ortaya atılmıştır. Aslında buradaki esas mesele esnek olmayan arz sorunudur. LNG ihraç eden ülkeler istedikleri kadar üretim yapamamakla birlikte, gazı LNG'ye dönüştürme işi için milyarlarca dolarlık tesislere sahip olmak gerekmektedir. Bu yüzden bu tesisler tam kapasite ile çalışmaktadır. Bu ülkeler ürettikleri LNG'yi zaten yüksek fiyatlardan Asya pazarında satmaktadır (Şekil 14). Japonya'nın Fukuşima felaketinden sonra nükleer enerji tesislerini kapatması nedeniyle, enerji olarak LNG'ye ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. Çin ise, çevre kirliliğine karşı kamuoyundan gelen tepkiler üzerine daha az kömür kullanarak üretim yapmanın yollarını aramaktadır. Bu durumda Avrupa'nın LNG'yi ancak Rusya'dan gelen boru hatlarıyla ve yaklaşık iki katı bedel ödemek koşuluyla temin edebileceği tahmin edilmektedir (The Economist, 2014).

Doğal Gaz Üretim ve LNG İhracat Bölgeleri, 2012

Şekil 14, Kaynak: <http://www.economist.com/node/21600111/print> , (20.11.2016)

Diğer bir seçenek ise, elektriği doğal gaz yerine kömür ile üretmektir. ABD ülkede keşfedilen kaya gazının beklenmeyen sonuçları sayesinde, AB'ye ucuz fiyatlı kömür ihraç etmektedir. Bu durum, LNG ihracatının neden azalmakta olduğunu kısmen açıklamaktadır. Çünkü AB hali hazırda kömürle çalışan tesislerini yüksek kapasiteyle çalıştırmaktadır. Birlik içinde fueloil yakan ve atıl kapasiteyle çalışan bazı tesisler mevcut olsa da, genel olarak geniş çaplı bir atıl üretim kapasitesinden bahsedilememektedir.

Eğer Birliğe Ukrayna üzerinden gelen doğal gaz kaynakları tamamen kesilirse ve tüm bunlar alta alta toplanırsa, AB'nin elde edilen 50 milyar metreküp doğal gaz kaynağına ilaveten 30 milyar metreküp, yani Almanya'nın yıllık doğal gaz tüketiminin biraz altında daha doğal gaz kaynağına ihtiyaç duyacağı tahmin edilmektedir. AB liderleri bu durumda 30 milyar metreküp doğal gaz açığının getireceği ekonomik sıkıntıdan ziyade Ukrayna'nın doğal gaz faturalarını ödemesine yardım etmeye odaklanabilir. Ukrayna'da boru hatlarının Rusya'dan giriş yaptığı bölgede ölçüm cihazları bulunmadığından dolayı, tam olarak ne kadar geçiş yaptığı bilinmeyen doğal gaz miktarı ve fiyatı konusunda tartışmalar yaşanmaktadır. Ayrıca Ukrayna'nın enerji sübvansiyonlarındaki kesintiler yüzünden gazı savurganca tüketmesinin bedelini, IMF'den gelecek kaynak ile ödemesi beklenmektedir. Halen 20 milyar metreküp doğal gaz üreten

Ukrayna'nın, bu kaynağı etkili kullanabildiği takdirde kendi kendine yetecek bir ülke konumuna gelebileceği değerlendirilmektedir (The Economist, 2014).

AB, önümüzdeki yıllarda doğal gazla olan ihtiyacının artmaya devam edeceği bir ortamda, ne kadar zor olsa da uzun dönemde Rusya'ya olan bağımlılığını azaltma arayışı içinde olacağı düşünülmektedir. Birliğin son zamanlarda yaklaşık 327 milyar metreküp civarında olan doğal gaz ihracat hacminin 2020 yılında 413 milyar metreküpe kadar çıkabileceği tahmin edilmektedir. AB ayrıca yeni boru hattı projeleri arayışında olabilir. Rusya'nın Güney Akım projesini tıpkı Kuzey Akım gibi, Gazprom'un Ukrayna'yı ihracat bağımlısı yapmaya yönelik bir proje olarak tasarladığı iddia edilmektedir. 2018 yılında tamamlanması planlanan 63 milyar metreküp kapasiteli Güney Akım projesi, AB'nin rekabet kurallarına ters düştüğü için AB tarafından onaylanmamıştır. Bu nedenle AB'nin, Rusya'nın Güney Akım boru hattı yerine, 2018 yılına kadar tamamlanması planlanan ve Avrupa'ya Kafkaslardan Türkiye aracılığıyla yılda yaklaşık 10-20 milyar metreküp doğal gaz taşınması beklenen TANAP-TAP doğal gaz boru hattı gibi projeleri desteklemesi beklenmektedir. Bununla birlikte, son dönemde İran üzerindeki yaptırımların hafifletilmesiyle birlikte AB'ye bu hattan daha fazla doğal gaz transfer edilebileceği tahmin edilmektedir (The Economist, 2014).

AB için ne kadar çare olacağı henüz bilinmese de, kendi kaya gazı rezervlerini geliştirip geliştiremeyeceği henüz bilinmemektedir (Şekil 15). AB'nin Ortak Araştırma Merkezi verisine göre, teknik olarak yenilenebilir ve geleneksel uygulaması olmayan doğal gaz kaynaklarının, ABD kaya gazı rezervlerinin yaklaşık dörtte biri kadar ve 11.700 milyar metreküp civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ancak yürürlükteki mevcut kanunlar, kamuoyu tepkileri ve yeterli miktarda sondaj ve keşif ekipmanlarının bulunmaması yüzünden, Avrupa'daki kaya gazı rezervlerinin çıkarılması şimdilik zor görünmektedir. IHS isimli bir enerji danışmanlık şirketine göre, 2020 yılına kadar Avrupa'da yıllık kaya gazı üretiminin, ABD'deki yıllık 70 milyar metreküp üretime karşılık, sadece 4 milyar metreküpte kalacağı tahmin edilmektedir.

Avrupa'daki Kaya Gazı Havzaları ve İzin Durumları, 2013

Şekil 15, Kaynak: <http://www.economist.com/node/21600111/print> , (20.11.2016)

Ayrıca ABD kaya gazının Avrupa'nın imdadına yetişip yetişemeyeceği konusunda uygulamada ortaya çıkan zorluklar gözden kaçırılmaktadır. Çünkü kaya gazı ihracatının başlaması için ihtiyaç duyulan imkânların henüz mevcut olmadığı bilinmektedir.

LNG'yi kullanılabilir gaza dönüştüren ihracat terminallerinin maliyeti, yüksek maliyetle karada terminal inşa etmek yerine deniz üzerinde yüzen tesisleri kiralayan müşterilerin sayısının artmasıyla birlikte hızla düşmektedir. Örneğin Litvanya'nın Independence isimli, Güney Kore yapımı ve 325 milyon dolarlık yüzen LNG terminali 2015 yılında faaliyete geçmiştir. Uzun vadede devasa türbinler yerine elektrik motoru kullanan sıvılaştırma tesisleri aracılığıyla, ihracat terminallerinin maliyetlerinin ve boyutlarının düşürülmesi hedeflenmektedir. Bu sayede deniz aşırı ve uzak bölgelerden daha çok miktarda LNG'nin enerji pazarlarına ulaştırılabileceği düşünülmektedir.

Mevcut doğal gaz kaynaklarının %31'ini elektrik üretmek için kullanmakta olan AB'nin, üretim teknolojisini değiştirmek suretiyle Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmasının mümkün olabileceği düşünülmektedir. AB yenilenebilir enerji

sayesinde bunu bir dereceye kadar gerçekleştirmiştir. Ancak yenilenebilir enerjinin yedeklenmesi için de fosil yakıtlara ihtiyaç duyulmakta ve dolayısıyla doğal gaz bir seçenek olmaktadır. Almanya gibi yenilenebilir enerji zengini pazarlardan daha verimli olan elektrik enterkonnektörleri vasıtasıyla güneşli ve rüzgârlı günlerde elektrik ihracatı, karanlık ve rüzgârsız günlerde ise enerji ithalatı sağlanarak doğal gaza olan ihtiyaç azaltılabilir. Yine bu enterkonnektörler sayesinde yenilenebilir enerjiler birbirlerinin yerine kullanılabilir. Örneğin, Norveç'ten hidroelektrik enerji ya da Kuzey Afrika'dan güneş enerjisi Avrupa'ya taşınabilir (The Economist, 2014).

ABD Enerji Enformasyon İdaresi'ne (EIA) göre, Rusya'nın yıllık 515 milyar dolarlık ihracatının %70'ini petrol ve doğal gaz ihracatı oluşturmaktadır ve bu oran federal bütçenin %52'sine karşılık gelmektedir. Avrupa'nın halihazırda Rusya'nın en büyük doğal gaz pazarı olması Rusya'ya mutlak bir güç kazandırmaktadır. Doğal gazın aksine petrolün depolanması, nakledilmesi ve ticareti daha kolaydır. Dolayısıyla doğal gazın tek bir müşterisinin hareket alanının oldukça sınırlı olduğu düşünülmektedir. Fakat Rusya'nın petrol ürünlerini satabilmesi için dünya parasal sistemine erişebilmesi, bu şekilde Rus şirketlerinin tahvil piyasasından borçlanması ve şirket hisselerinin uluslararası borsada işlem görmesi gerekmektedir. Ayrıca bu şirketlerin ödemelerini enerjinin uluslararası piyasada fiyatlandığı dolar üzerinden yapması gerekmektedir. Bu durum AB ve ABD'ye gerek gördüğünde kullanabilecekleri önemli bir güç oluşturmaktadır. Örneğin, Rusya'nın en büyük petrol şirketi olan Rosneft, Londra ve New York borsalarından çıkartılması durumunda çok ciddi zararlar görebileceği tahmin edilmektedir. Rusya için uygulanacak olası mali yaptırımlarınsa petrol ürünlerini üçüncü kişilere satabilmesini güçleştirebileceği düşünülmektedir. Hatırlanacak olursa, İran'a uygulanan yaptırımlar İran'ın petrol satışını engellemezken, alacaklarını tahsil etmesinde büyük sıkıntılar yaşatmıştır. Tabiki Rusya'yı bu şekilde izole etmenin çok daha zor olduğu bilinmektedir.

Teoride, Rusya'nın Avrupa'ya gerçekleştirdiği doğal gaz ihracatı aslında kendisine doğrulttuğu bir silah olarak görülmektedir. Eğer, Rusya Ukrayna'yı daha fazla sıkıştırarak olursa ya da gücünü Moldova, Gürcistan ve Baltık Ülkeleri üzerinde deneysel olursa ve bunun karşılığında AB güçlü bir şekilde harekete geçerse; Rusya'nın AB'ye büyük zararlar verecek şekilde doğal gaz ihracatını tamamen durdurabileceği öngörülmektedir. Fakat, kısa vadede kalıcı bir zafer olmasa bile, bu ihtimal bile büyük bir doğal gaz ihracatçısı olan Rusya'yı zor duruma sokabilecektir. Çin'in de bir doğal gaz tedarikçisi olarak Rusya'ya karşı güvenilirlik konusunda endişeleri bulunmaktadır. Ayrıca Rusya'nın, 475 milyar dolarlık döviz rezervine rağmen, en önemli gelir kaynağı olan doğal gaz ihracatı olmadan, bozulan ve rekabetçi olmayan ekonomisini yönetebilmesi zor görünmektedir. Ayrıca Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi krizi göstermiştir ki; AB'nin, enerji depolama, enterkonnektörler, enerji çeşitliliği ve alternatif güzergâhlar gibi enerji konularında ağır işleyen karar alma sürecini hızlandırması gerekmektedir (The Economist, 2014).

Petrol fiyatlarında 2014 yılından bu yana devam eden düşüşü, ABD'nin İran, Nijerya, Libya ve Sudan'daki arz açıklarını telafi eden, geleneksel uygulaması olmayan ve devrim niteliğindeki petrol ve doğal gaz üretimindeki artışa bağlayan bazı çevreler bulunmaktadır. Ayrıca ABD'de doğal gaz fiyatlarının hızla düşüşe geçtiği ve LNG'de artan ihracat kapasitesinin eşiğine gelindiği görülmekle birlikte; üretilen LNG'nin Avrupa pazarlarına girip girmeyeceğinin, doğal gaz pazarlarının boru hatları ile taşıma yerine LNG teknolojisine geçişin kazanımlarına göre ikinci derecede önem arz ettiği düşünülmektedir (EU, 2016).

2.2.7. Avrupa Birliği'nin Enerji Tedarikinde Güney Gaz Koridoru Alternatifinin İncelenmesi

21'inci yüzyılın en çok tartışılan ve güncelliğini koruyan konularından biri haline gelen enerji güvenliği, devletleri yeni ve alternatif yollar aramaya teşvik etmektedir. Bu kapsamda AB ile Rusya arasındaki enerji bağımlılığı meselesi Rusya lehine siyasi ve ekonomik politikalar oluşturabilmesine olanak sağlarken; AB'nin artan doğal gaz ihtiyacı ile yaşanan enerji kesintileri Birliği yeni ve

alternatif güzergâhlar aramaya teşvik etmiştir. Bu noktada AB'nin enerji arz güvenliğini sağlamak amacıyla Rusya'ya olan bağımlılığını azaltacak alternatif bir proje olarak Güney Gaz Koridoru (GGK) ortaya çıkmıştır.

Hazar Havzası'ndaki Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan gazının Avrupa'ya taşınmasını esas alan ve AB tarafından desteklenen Nabucco projesi, bu ülkelerdeki gaz rezervlerinin yeterli olup olmadığı tartışmaları arasında Rusya'nın bunu tehdit olarak görmesi ve ekonomik yaptırımları nedeniyle rafa kaldırılmıştır (Baykara, 2016: 68-69) Nabucco boru hattının bir nevi devamı olarak görülen GGK; Azerbaycan ve Gürcistan ayağı olan Güney Kafkasya Boru Hattı (SCP), Türkiye ayağı olan TANAP ve Avrupa ayağı olan TAP ise bu amaçla ortaya çıkmıştır (Şekil 16). Azerbaycan'ın Şah Deniz 2 sahasından elde edilecek yaklaşık 1.2 trilyon metreküp doğal gazın Türkiye toprakları üzerinden Avrupa'ya iletilmesini amaçlayan GGK'nin bu bağlamda AB için bir alternatif oluştururken; Türkiye'nin de önemli bir enerji merkezi haline gelmesini sağlayacağı değerlendirilmektedir (Karagöl ve Kaya, 2014: 7-8). GGK projesinin ayrıca AB'nin Rusya karşısında manevra alanını genişletebilme ve Türkiye açısından doğal gazı daha ucuza satın alabilme imkânı yaratabileceği tahmin edilmektedir. Türkiye ve Azerbaycan'ın iş birliğiyle ortaya çıkan ve 2010 yılında BOTAŞ ile SOCAR şirketleri tarafından imzaları atılarak 2018 yılında hizmete girmesi planlanan TANAP projesi ile Avrupa'nın ve Türkiye'nin doğal gaz ihtiyacının karşılanması, bunun yanı sıra bölgede gaz çeşitliliğinin sağlanması hedeflenmektedir. Avrupa'nın Rusya ile yaşadığı sorunları azaltması beklenen GGK sayesinde 2018 yılından itibaren 10 milyar metreküpü Avrupa'ya ve 6 milyar metreküpü Türkiye'ye olacak şekilde toplam 16 milyar metreküp doğal gazın dağıtımının gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Doğrusu GGK projesinin hem Avrupa hem de Türkiye açısından bölgede işbirliği ve güven ortamının tesis edilmesine katkı sağlayacağı beklenmektedir. Bununla birlikte GGK projesinin enerji kaynaklarına yakın konumda bulunan Türkiye ile enerji çeşitliği arayışında olan Avrupa arasında bir köprü vazifesi göreceği ve bu sayede Türkiye'nin bölgede önemli bir enerji üssü konumuna geleceği öngörülmektedir (Vicari akt. Çomak, 2015: 526-533).

Güney Gaz Koridoru Projesi

Şekil 16, Kaynak: <http://www.tanap.com/tanap-projesi/tanap-nedir/>, (28.08.2017)

Türkiye'deki mevcut Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) doğal gaz boru hattı ve Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ham petrol boru hattının yanı sıra GGK projesinin de tamamlanmasıyla birlikte bölgedeki siyasal ve ekonomik işbirliği ortamının sağlanmasını ve bu sayede Türkiye'nin elinin güçleneceği beklenmektedir. Daha iyimser bir ifadeyle bölgedeki enerji işbirliğinin Türkiye'nin AB üyeliği sürecine olumlu bir katkı sağlayabileceği tahmin edilmektedir.

3'ÜNCÜ BÖLÜM

ENERJİDE DOĞU AKDENİZ'İN GELECEĞİNDE TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BEKLENTİLERİ

3.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN RUSYA'YA BAĞIMLILIĞINDA ALTERNATİF HAT ÜLKESİ TÜRKİYE

Bu bölümde Türkiye'nin, AB karşısında enerji arz imkânlarındaki konumu incelenecektir.

3.1.1. Türkiye'nin Enerji Bölgelerine Yakınlıkta Jeopolitik Konumu

Türkiye, 16'ncı yüzyıla kadar yalnızca Kuzey Afrika ve Levant'ı değil, Güneydoğu Avrupa, Kafkaslar ve Arap Yarımadasını da kontrol ederek; Akdeniz'in hâkim gücü olan ve günümüzde 2003 yılında Irak'ın ABD tarafından işgalinin ardından çöküşe geçen İslam coğrafyasında, ABD tarafından ciddiye alınması gereken tek ülke konumundadır (Friedman, 2009: 81-82).

Osmanlı İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü Orta Doğu coğrafyasındaki enerji zengini bölgeleri elinde tutamamış olması aslında şu an yaşanmakta olan enerjide dışa bağımlılığın nedeni olarak görülmektedir. 2013 yılı verilerine göre Türkiye'nin birincil enerji tüketimini %28.2 ile petrol oluştururken bunun %98.2'lik kısmı ithal edilmektedir (Pamir, 2016: 77). Bu durum Türkiye'yi petrol fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı kırılgan hale getirmektedir. Bilindiği gibi petrol sadece elektrik üretiminde, ulaşıtırmada ve ısınmada tüketilen bir enerji kaynağı olarak değil, birçok sanayi ürününün ham maddesi olarak da kullanılmaktadır. Dolayısıyla petrol fiyatlarındaki artış, petrolden elde edilen ürünlerin fiyatında bir artış yaratarak maliyet enflasyonuna neden olmaktadır.

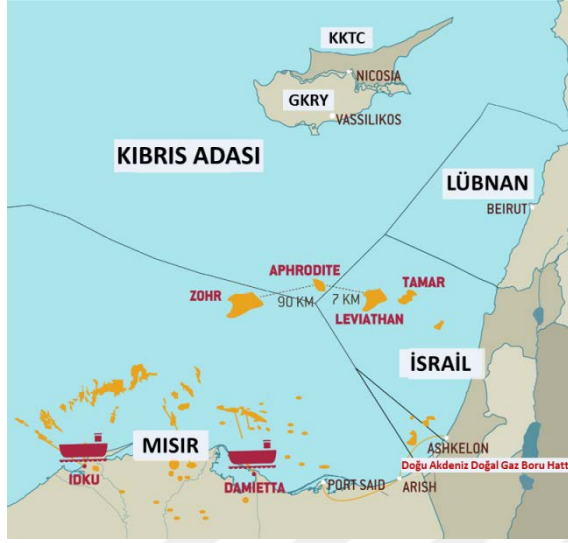
Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde İngiltere, Anglo-Persian şirketini kurmak suretiyle ve donanmasının da yardımıyla Orta Doğu'daki petrol arama

ve çıkarma faaliyetleri aracılığıyla petrol imtiyazlarını elinde bulduran ilk ülke olmuştur. Ancak İngiltere I. Dünya Savaşı'nın ardından bu hâkimiyeti ABD'ye bırakmıştır (Odell, 1968: 93-94). Bu bakımdan enerji jeopolitiği sadece enerji kaynaklarının çıkarıldığı coğrafyayı değil, bu kaynakların taşındığı tüm coğrafi unsurları kapsamakta ve küresel bir anlam kazanmaktadır (Sevim, 2015: 21).

AB, ihracatının neredeyse yarısını Birliğe gerçekleştiren Türkiye'nin bir numaralı ticaret ortağı konumundadır. Dahası NATO'nun güçlü bir üyesi olan Türkiye, enerji çeşitlendirmesinden Orta Doğu'da var olan terörizm ve istikrarsızlıkla mücadeleye kadar, AB'nin güney kanadını teşkil eden stratejik derecede öneme sahip bir ülkedir (Foreign Policy, 2016).

Türkiye, jeopolitik açıdan ve bulunduğu coğrafya bakımından önemli enerji kaynakları ile bu enerjiye ihtiyaç duyan AB ülkeleri arasında bir köprü niteliği taşımaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak, Türkiye kendi toprakları üzerinden önemli enerji transferlerini sağlayan petrol ve doğal gaz boru hatlarına sahip olmakla birlikte; yeni ve alternatif boru hatları kurulması konusunda Rusya, Gürcistan, Azerbaycan ve Türkmenistan gibi ülkelerle görüşmelerine devam etmektedir. Şüphesiz enerji rekabetinin kızıştığı böyle bir ortam Türkiye açısından birtakım fırsatlar ve tehditler sunmaktadır. Özellikle Doğu Akdeniz'de son yıllarda İsrail ve Mısır açıklarında, Kıbrıs Adası'nın güneyinde bulunan havzadaki enerji keşifleri sonrasında bölge çok daha önemli bir hale gelmiştir (Şekil 17). Bu çerçevede Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ın, Türk dış politikasının önemli unsurları olmaya devam edeceği değerlendirilmektedir.

Doğu Akdeniz'deki Doğal Gaz Sahaları ve MEB Sınırları

Şekil 17, Kaynak: <http://bruegel.org/2015/11/egypt-the-catalyst-for-a-new-eastern-mediterranean-gas-hub/>, (24.12.2016)

Türkiye'nin enerji arz eden ve talep eden ülkeler arasındaki stratejik konumu, Hazar Havzası ve Orta Doğu enerji kaynaklarının küresel enerji pazarına transfer edilmesine olanak sağlamıştır. Bu açıdan Türkiye, uzun yıllardan bu yana bölgedeki transit ülke olma konumunu sağlamlaştıracak projelere ve bununla birlikte bölgesindeki enerji güvenliğine katkı sağlamaya devam etmektedir. Batı ile Doğu'nun birleştiği bu coğrafyada petrol ve doğal gazın, tıpkı geçmişte olduğu gibi küresel ve bölgesel güçler açısından gelecekte de bölgeyi şekillendirecek en önemli silahlar olmaya devam edeceği düşünülmektedir. Bu çerçevede Türkiye enerji transferi ve güvenliği konularında üzerinde düşünmeye ve desteğini vermeye devam edeceği değerlendirilmektedir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2016).

3.1.2. Türkiye'nin Jeopolitiği ve Enerji Kaynakları ile İlişkisi

21'inci yüzyılda yaşanan güncel gelişmeleri ve geçmişten gelen büyük sorunları anlayabilmek için öncelikle jeopolitiği anlamak ve jeopolitik değerlendirmeler yapmak gerekmektedir. Jeopolitik, coğrafi boyutta insanın yaşadığı mekan ile karşılıklı ilişkisini, siyasi boyutta güç ve hedef ilişkisini incelemekle kalmayıp; tarih, coğrafya ve siyaset bilimlerini kullanarak uluslararası ilişkilerde

yürütülecek millî politikaların oluşturulmasına da katkı sağlamaktadır (Sandıklı, 2015: 3-4). Başka bir ifadeyle millî politikaları belirlerken jeopolitiği ulusal ve uluslararası sorunlar ile birlikte ele almak suretiyle coğrafi, askeri, ekonomik ve sosyal boyutlarda değerlendirmek gerekmektedir (İlhan, 1989: 14). Jeopolitiğin değişmeyen unsuru olan coğrafyanın aksine; siyasi, ekonomik, sosyal, askeri ve kültürel unsurlar zaman içinde değişmekte olup, tüm bu unsurların oluşturduğu yapı uluslararası ilişkileri ve politikaları belirlemektedir (İlhan, 2002: 318-320). Mackinder, Mahan ve Spykman'ın öncülüğünü yaptığı klasik jeopolitiğin aksine çağdaş jeopolitik daha çok güç politikaları ve coğrafya ile ilgilenmektedir (Gündoğdu, 2008: 157).

Türkiye'nin jeopolitiği, *“Akdeniz’e bir kısrak, Hazar’a bir kartal başı gibi uzanan memleket”* olarak tarif edilmektedir (Gündoğdu, 2008: 151). Türkiye, coğrafi konumu sebebiyle Balkanlar’da ve Karadeniz bölgesinde istikrara katkıda bulunurken; boğazları sayesinde Akdeniz’e geçişi kontrol altında tutmakta, Kafkaslar’da Rusya’dan bağımsızlığını kazanan devletlere karşı Rusya’ya dengelemekte ve NATO’nun dış sınırlarını gözetmektedir (Sandıklı, 2015: 14). Bu nedenle ABD’nin, Güney Kafkasya ve Orta Asya’nın istikrarı için Türkiye’nin Batı bloğunda kalarak daha çok işbirliği yapmak suretiyle Batı ile bütünleşmesini ve özellikle de AB’ye üyeliğini desteklemesi beklenmektedir (Cömert, 2001: 11). Türkiye’nin Avrasya ekseninde Türki Cumhuriyetler ve Gürcistan ile yaklaşması ise geçmişten beri Rusya ve İran için bir tehdit ve rekabet unsuru olarak görülmektedir.

Bazı yazarlar bir ülkenin stratejik derinliğinin anlam kazanabilmesi için jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik unsurların birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamakla birlikte; Türkiye’nin tarihi, coğrafi, demografik ve kültürel unsurlarının bir araya getirilmesi neticesinde büyük bir güce dönüşecek köklü bir altyapıya sahip olduğunu ifade etmektedir (Davutoğlu, 2001). Bununla birlikte Türkiye’nin içinde bulunduğu coğrafyanın Dünya ana kıtasının merkezinde yer aldığı, tarihsel açıdan insanlık tarihinin ana damarını şekillendiren önemli toprakları barındırdığı ve bu nedenle Türk dış politikasının

tek yönlü ve tek boyutlu olamayacağı, aksine uluslararası ilişkilerde dışa dönük ve çok boyutlu politikalar izlemesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Türkiye coğrafi konumu gereği Karadeniz bölgesini stabilize etmekte ve bu bölgeden Akdeniz'e erişimi kontrol etmektedir (Brzezinski, 1997: 47). Bununla birlikte Türkiye, Gürcistan ve Ermenistan gibi Kafkas Devletleri'nin Avrupa ya da Rusya eksenine kaymasını belirleyecek ülke konumundadır (Brzezinski, 1997: 149-150). Bu nedenle Türkiye'nin AB'ye entegrasyonu Birlik açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye coğrafi konumunun vermiş olduğu jeopolitik avantajının yanı sıra Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında kara ulaşımına olanak sağlamakla birlikte, boru hatları aracılığıyla zengin enerji kaynaklarını barındıran Asya ve Orta Doğu ile Avrupa gibi büyük bir enerji tüketim bölgesini birbirine bağlamaktadır. Tarihte bu coğrafyanın zenginleşmesine önemli katkılar sağlayan İpek Yolu'na benzer şekilde, bölgedeki mevcut ve inşa edilecek enerji nakil güzergâhlarının, bu coğrafyanın yeniden siyasi, ekonomik, ticari ve kültürel bakımdan gelişmesine, ayrıca barış ve istikrara önemli katkılar sağlayabileceği değerlendirilmektedir (Sandıklı, 2015: 28-29).

3.1.3. Türkiye'nin Enerji Durumu ve Enerji Güvenliği

Türkiye'de 2015 yılında tüketilen enerji kaynakları oransal olarak incelendiğinde, doğal gaz %30.2, petrol %30.1 ve kömür %27.3 şeklinde olmuştur. Aynı yıl içinde sanayi ve ulaşım sektörlerindeki hızlı artışın bir sonucu olarak tüketiminde artış gözlenen petrolün toplam tedarik miktarı, 39 Mtoe ile birincil enerji arzının %30.1'ini oluşturmuştur (IEA, 2016). Türkiye'nin büyüyen ekonomisi için petrol ve doğal gaz ithalatına bağımlı olduğu görülmektedir. Türkiye, ekonomik kalkınmasını destekleyen doğal gaz ithalatında Rusya'ya %55.1, İran'a %16.2, Azerbaycan'a %12.8; LNG ithalatında ise Cezayir'e %8.1 ve Nijerya'ya %2.9 oranında bağımlıdır (IEA, 2016). Ayrıca Türkiye'deki doğal gaz sisteminin düşük kapasiteye sahip olması nedeniyle ulaşım ve sanayi sektöründeki hızlı talep artışlarını tam olarak karşılayamayacağı bilinmektedir. Bu durumun doğal gaz kullanımının %50'sine tekabül eden elektrik üretim güvenliğini tehlikeye atabileceği düşünülmektedir. Son dönemde Orta Doğu'da

artan jeopolitik riskler ve bölgesel istikrarsızlıklar yüzünden petrol taşımacılığı konusunda yaşanan endişelere rağmen, bu bölgeden Türkiye'ye gerçekleştirilen petrol ithalatı ve taşımacılığında artış gözlenmektedir (IEA, 2016).

Tahmini petrol rezervleri yaklaşık olarak 378 milyon varil olan Türkiye'de, 2015 yılında 2.5 milyon ton ham petrol gibi az sayılabilecek bir miktardaki yerli petrol üretiminde son yıllarda düşüş eğilimi görülürken, petrol ithalatında ise artış gözlenmektedir. Aynı yıl içinde tüketilen petrolün sadece %9.4'ünü yerli petrol üretimi ile karşılayan Türkiye, ithal ettiği 25.1 Mtoe ham petrolün %45.5'ini Irak, %22.3'ünü İran, %12.4'ünü Rusya, %9.5'ini Suudi Arabistan, %2.6'sını Kazakistan ve %2.1'ini Nijerya'dan temin etmiştir. Son on yılda ham petrol ithalatı %7.2 oranında artarken, petrol ürünleri ithalatı ise %260 artmıştır. Orta Doğu'nun önemli petrol ürünleri ithalatçısı konumuna gelen Türkiye'nin, Rusya, İran ve Libya'dan ham petrol tedarikinde ise düşüş gözlenmiştir (IEA, 2016).

Türkiye'nin komşuları Suriye ve Irak'ta son yıllarda ortaya çıkan jeopolitik riskler petrol ticareti güvenliği için bir tehlike oluştursa da, henüz bir enerji kesintisi yaşanmamıştır. Ancak Türkiye'nin son dönemde düşük seyreden petrol fiyatları ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) ile imzalanan enerji anlaşmaları sayesinde bunu dengelemeye çalıştığı görülmektedir. Diğer taraftan Türkiye'nin güneyinde yaşanan terörizm, iç savaş ve istikrarsızlık ortamının ülkenin enerji güvenliğini tehlikeye atabileceği değerlendirilmektedir. Bu nedenle Türkiye komşularının toprak bütünlüğünü desteklemekle birlikte, söz konusu bölgeye alternatif oluşturacak TANAP ve Türk Akımı gibi yeni enerji tedarik kanalları sayesinde enerji kaynaklarını çeşitlendirerek olası krizlere karşı önlem alabilir.

3.1.4. Türkiye'deki Uluslararası Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları

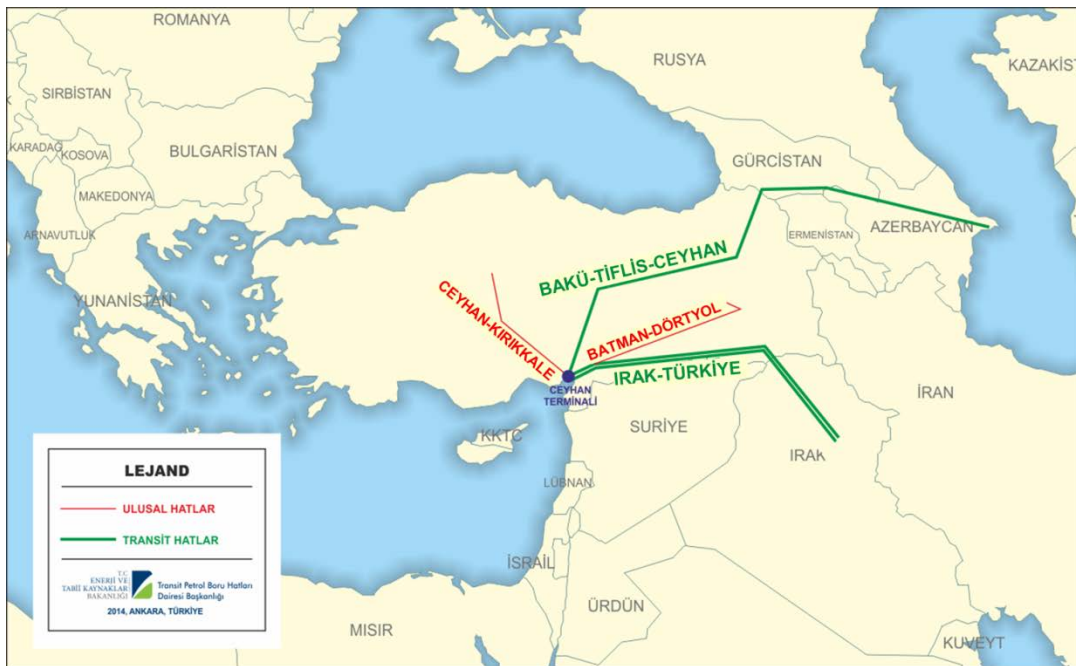
Türkiye, enerji üreticileri ve tüketicileri arasındaki önemli coğrafi konumu sayesinde, Orta Doğu ve Hazar enerji kaynaklarının dünya pazarlarına güvenilir ve sürdürülebilir bir şekilde aktarmakla birlikte; enerji dağıtım merkezi olma yolunda emin adımlarla ilerleyerek, ortak kazanımlar sağlayan uluslararası boru hattı projelerine katkıda bulunmaya devam etmektedir (Şekil 18-19).

Türkiye'deki Uluslararası Doğal Gaz Boru Hatları

Şekil 18, Kaynak: <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatları-ve-Boru-Hattı-Projeleri>, (24.12.2016)

Türkiye'deki Uluslararası Petrol Boru Hatları

Şekil 19, Kaynak: <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatları-ve-Boru-Hattı-Projeleri>, (24.12.2016)

Türkiye artan doğal gaz ihtiyacını karşılamak ve Güney Gaz Koridoru'nun Türkiye ayağını oluşturan Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP) ile Azerbaycan'ın Şahdeniz sahasında çıkarılan doğal gazı kendi toprakları üzerinden Avrupa'ya taşımak amacıyla, Azerbaycan ile bazı anlaşmalar imzalamıştır. 2020 yılında gerçekleşmesi beklenen projeye göre doğal gazın Şahdeniz'den çıkarak boru hatlarıyla Gürcistan sınırından Türkiye'ye gelmesi ve Yunanistan ile Bulgaristan üzerinden Avrupa'ya taşınması planlanmaktadır. 2015 yılına göre projedeki mevcut ortaklık payları SOCAR % 58, BOTAŞ % 30 ve BP % 12 olacak şekildedir (TANAP: 2015).

AB'nin muhtemel enerji kesintileri yaşanmasına karşı önlem olarak devreye soktuğu çift taraflı olarak gaz akışını sağlayabilen enterkonnektörler enerji tedarik ve güzergâh çeşitliği sağlamayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda Türkiye-Bulgaristan enterkonnektörü, Avrupa komisyonu tarafından ortak menfaat projeleri çerçevesinde desteklenmektedir. Komisyon tarafından söz konusu projeye gerekli bütçe ayrılmış olup, Bulgaristan tarafından doğal gazın taşınması ile ilgili görüşmeler devam etmektedir.

Bilindiği gibi Güney Akım projesinin 2014 yılında iptal edilmesi üzerine Türk Akımı projesi gündeme gelmiştir. Karadeniz'in altından geçecek boru hatları ile doğal gazın Türkiye ve Avrupa pazarına taşınmasını sağlayacak bu projenin teknik altyapı çalışmaları devam etmekle birlikte, önümüzdeki yıllarda faaliyete geçmesi beklenmektedir.

2015 yılında dönemin AB Bakanı ve Başmüzakerecisi Volkan BOZKIR, Macaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Makedonya Dışişleri Bakanlarıyla enerji güvenliği konusunu Budapeşte'de bir araya gelerek görüşmüştür. Görüşmenin en önemli konusu Rusya'nın büyük doğal gaz şirketi Gazprom'un teklifi olan, Rus doğal gazını Türkiye-Yunanistan sınırı üzerinden Avrupa'ya taşıyacak Türk Akımı boru hattı olmuştur. Avrupa'daki bu dört ülkenin Türk Akımı'ndaki işbirliği ile ilgili olarak bu projenin, Polonya'nın eski başbakanı ve şimdiki Avrupa Konseyi Başkanı Donald Tusk tarafından başlatılan AB Enerji Birliği kapsamı

dışında kalabileceği ve Rusya'ya doğru bir eksen kayması oluşturabileceği değerlendirilmektedir (The Economist, 2015).

Türk Akımı ilk kez Gazprom Yönetim Kurulu Başkanı Alexei Miller tarafından, Putin'in Bulgaristan'a ziyaretinin hemen sonrasında Rusya'nın daha önceki projesi olan Güney Akım'ı iptal etmesi üzerine duyurulmuştur. Eğer Güney Akım projesi gerçekleşseydi Rusya'dan gelecek gaz doğrudan Karadeniz'den geçerek Bulgaristan'a taşınacaktı. Güney Akım ile ilgili olarak Brüksel'deki rekabet kurumu, projenin AB mevzuatına aykırı olduğunu ve Gazprom'un projeyi boru hattı ile taşıyacak gazın sahibinin aynı şirket olmayacak şekilde yeniden düzenlemesini talep etmiştir. Bunun üzerine Rusya'nın projeyi bütünüyle iptal etmesi, önemli ölçüde güvenilirliğini kaybetmesine ve yeni boru hattı tekliflerinin AB tarafından ciddiye alınmaması gerektiği tartışmalarının yaşanmasına neden olmuştur.

Diğer taraftan, Avrupa'da Putin'e karşı büyük bir sempati besleyen Macaristan Cumhurbaşkanı Viktor Orban, Türk Akımı'na hızlı bir şekilde destek sinyalini vermiştir. Yunan Başbakanı Alexis Tsipras da projeye benzer şekilde pozitif bakmıştır. Hatta Tsipras o dönemde Moskova'ya yapmış olduğu ziyaretinde Putin'in, projenin Yunanistan'ı Avrupa'nın enerji merkezi yapacağı fikrini Türk Akımı isminin Yunanistan tarafında kullanılmaması şartıyla olumlu karşılamıştır. Ayrıca, Yunanistan ve Macaristan'ın AB içindeki Rusya yanlısı ülkeler olması sebebiyle Rusya'nın bu durumdan yararlanmaya çalıştığı iddia edilmektedir.

Budapeşte'de buluşan bu ülkeler benzer bir biçimde enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi konusuna vurgu yaparken, ilginç bir şekilde Rusya'dan daha fazla doğal gaz temin etme üzerine yoğunlaşmışlardır. Şüphesiz enerjide Rusya'ya olan bağımlılığın bunda etkisi çok büyük olmuştur. AB ise meseleye hem ekonomik hem de jeopolitik açıdan bakmakla birlikte, Ukrayna'ya yapmış olduğu baskılar yüzünden Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmanın yollarını aramaktadır. Aslında Rusya'nın da AB'den pek farkı olmadığı görülmektedir. Çünkü Gazprom, doğal gazı Avrupa'ya aktarabilmek için Ukrayna'daki boru

hatlarına bağımlıdır. Gazprom'un, mevcut kontratların süresinin 2019 yılında biteceğini ve gazın Avrupa'ya artık Ukrayna üzerinden değil, Türk Akımı ile birlikte Türkiye üzerinden transfer edileceğini, dolayısıyla bu bağımlılığın artık son bulacağını belirtmesi üzerine, Türk Akımı tehdidiyle AB ile daha makul anlaşmalar yapabilmeyi ümit ettiği düşünülmektedir (The Economist, 2015).

3.1.5. Avrupa Birliği'nin Enerji Arz Güvenliği ve Kaynak Çeşitliliğinde Türkiye'nin Durumu

Bilindiği üzere AB açısından enerji arz güvenliği meselesi Birliğin bekası bakımından en hassas konuların başında gelmekte ve Birlik içinde önemli bir güvenlik sorunu olarak görülmektedir. Meseleye bu açıdan bakıldığında AB'nin artan enerji ihtiyacını nereden ve nasıl karşılayacağını giderek daha önemli bir hal aldığı görülmektedir. Bu noktada AB, Orta Doğu ve Hazar Havzası'nda bulunan petrol ve doğal gaz kaynaklarına güvenli bir şekilde erişebilmek için Türkiye'yi güvenilir bir ortak olarak görmekte ve bu doğrultuda Türkiye'yi siyasi ve ekonomik açıdan desteklemektedir (Ayhan, 2009: 155-278). Zira AB tarafından Türkiye'yi oyunun dışında tutacak senaryoların ciddi ekonomik ve güvenlik risklerini beraberinde getireceği düşünülmektedir.

Soğuk savaş döneminin ardından AB ile Türkiye'nin de dâhil olduğu 50 ülke arasında enerji alanındaki işbirliği, 1994 yılında imzalanan Avrupa Enerji Şartı (AEŞ) ile başlamıştır. Enerjide dışa bağımlı olan Batı Avrupa ülkeleri Orta Doğu enerji kaynaklarına olan bağımlılıklarını azaltmayı ve SSCB'den ayrılarak bağımsızlığının kazanan ülkelere petrol ve doğal gaz ihtiyacını güvenli bir şekilde temin etmeyi amaçlarken; SSCB'den ayrılan bu ülkeler Batılı şirketlerin desteğiyle enerji üretim tesislerine sahip olmayı arzulamışlardır (T.C. Dışişleri Bakanlığı). Türkiye'nin kilit rol oynadığı ve AB'nin enerji arz güvenliğini garanti altına almayı amaçlayan bu girişimleri daha sonra sırasıyla Karadeniz Bölgesel Enerji Merkezi, Bakü Girişimi ve Avrupa'ya Devletler Arası Petrol ve Doğal Gaz Taşımacılığı Programı (INOGATE) takip etmiştir (Ayhan, 2009: 163).

Bilindiği gibi Türkiye bulunduğu coğrafi konumu sayesinde Hazar Havzası ve Orta Doğu enerji kaynaklarının başta Avrupa olmak üzere uluslararası enerji piyasalarına aktarılmasında koridor görevi görmektedir. Dolayısıyla AB'nin enerji güvenliği konusunda Türkiye ile jeopolitik konumu nedeniyle işbirliği yapma potansiyeli oldukça yüksektir. Özellikle Bakü-Tiflis-Ceyhan ile Kerkük-Yumurtalık petrol boru hatları ile Türk boğazları özellikle Avrupa'ya ve uluslararası pazarlara güvenli petrol taşımacılığında stratejik açıdan önemli bir konuma sahiptir. Bununla birlikte Türkiye, Rusya'dan gelen Batı Hattı ve Mavi Akım ile Bakü-Tiflis-Erzurum ve İran'dan gelen Doğu Hattı gibi önemli doğal gaz boru hatlarına da ev sahipliği yapmaktadır. Diğer taraftan Türkiye son yıllarda Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarının benzer şekilde AB ve uluslararası piyasalara taşınması konusunda önemli bir yere sahiptir. Türkiye bu bakımdan mevcut boru hatlarının yanı sıra kurulacak yeni ve alternatif boru hatları sayesinde enerji alanında vazgeçilmez bir koridor olma özelliğini ve enerji dağıtım ağları üzerindeki etkinliğini daha da pekiştirebilecek potansiyele sahiptir. Türkiye'nin içinde bulunduğu enerji işbirliği ortamı Orta Doğu, Orta Asya ve Kafkaslar bölgesindeki güven ve istikrar ortamının temin edilmesinde kilit rol oynamakta ve bununla birlikte AB'nin enerji güvenliği açısından da büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla üye ülkelerinin çıkarları bakımından AB'nin Türkiye'yi enerjide işbirliği alanında desteklemeye devam etmesi beklenmektedir.

3.1.6. Enerjide Türkiye-AB İlişkilerinin Geleceği

Türkiye'nin AB'ye üye olma yolunda yarım yüzyılı aşkın süren yolculuğunda, Türkiye'nin üyeliğinin Birliğin temel olarak çıkarlarına uygun bulmadıkları konuların başında; büyük bir ülke ve nüfusunun fazla olması, gelişmişlik düzeyinin yetersizliği, yüklü miktarda mali yardıma ihtiyaç duyması ve emek piyasasına hâkim olacağından duyulan endişeler yatmaktadır (Akgönenç, 2010: 188-189).

Konumu ve enerji kaynaklarına yakınlığı itibarıyla Doğu Akdeniz'de stratejik öneme sahip olan Kıbrıs Adası'nın, GKRY'nin girişimleriyle Londra ve Zürih

anlaşmalarına aykırı bir biçimde tek taraflı olarak Birliğe dâhil edilmesi, bölge ülkelerinin yanı sıra ABD ve İngiltere açısından ekonomik ve siyasi bakımdan muhtemel güç savaşları yaşanmasının yolunu açmıştır (Güneş, 2016: 4-5). Dolayısıyla Kıbrıs Adası'nı temsilen Rum tarafının tek taraflı olarak AB'ye kabul edilmesi hukuki açıdan büyük bir hata olmuştur (Akgönenç, 2010: 195).

Aslında AB ile Türkiye'nin tarihteki ilişkileri eskiye yani Osmanlı İmparatorluğu'na kadar dayanmaktadır. Türkiye bu süreçte savaşlar, ticaret, sanat, yemek kültürü ve akraba evliliklerinden doğan ilişkiler sayesinde Avrupa'nın her zaman ayrılmaz bir parçası olmuştur. Özellikle 15'inci ve 17'nci yüzyıllar arasında Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupalı Devletler arasında ekonomik, sosyal, kültürel ve sanatsal alanlarda etkileşimler yaşanmıştır. Bunun yanı sıra aynı dönemde özellikle Osmanlı İmparatorluğu ile günümüzdeki Almanya ve Avusturya toprakları üzerinde bir dönem hüküm sürmüş Avrupa'nın güçlü hanedanlığı olan Habsburg Hanedanlığı arasında bir çatışma ve rekabet süregelmekteydi. Aslında çatışma ve işbirliğinin yarattığı bu zıtlığın bugünkü AB-Türkiye ilişkilerinin de başlangıcını oluşturduğu düşünülmektedir. Her ne kadar günümüzde de tartışılmaya devam edilse de, kendisi için 19'uncu yüzyılın "Avrupa'nın hasta adamı" sloganında geçen Avrupa ifadesi bile aslında Türkiye'nin Avrupa ile bağlarının bir kanıtı niteliğindedir.

AB için Türkiye her zaman en önemli ülkelerden biri olmuştur ve öyle olmaya devam edeceği değerlendirilmektedir. AB açısından bakıldığında küresel çapta ABD ve Çin gibi süper güçlerin ardından komşusu Rusya ne kadar önemliyse, Türkiye de aynı şekilde önemli bir konumda yer almaktadır (Tocci, 2016: 3). Özellikle son yıllarda imzalanan AB-Türkiye mülteci geri kabul anlaşması Birlik için Türkiye'nin ne kadar değerli bir partner olduğunu göstermiştir. AB için Türkiye ayrıca dinamik ekonomisi ve stratejik konumuyla Birliğin dış politikası ve enerji güvenliğine katkı sağlayan önemli bir ülke olmakla birlikte; uzun süreli ilişkilerin sürdürülmesinin her iki tarafın da yararına olacağı düşünülmektedir (Arcuri, 2013: 44-57).

Türkiye'nin on yıllar süren AB'ye üyelik süreci oldukça yoğun ve bir o kadar zor olmuştur. İlişkilerin sonunun nereye varacağı ise henüz kesin olarak bilinmemektedir. Bilindiği gibi Türkiye 1999 yılından beri aday ülke sıfatıyla AB ile üyelik müzakereleri yapmaktadır. Ancak uzun yıllar sonunda resmi olarak başlayan üyelik sürecinin son dönemde kısmen yavaşladığı görülmektedir. 2005 yılında resmi olarak başlayan üyelik müzakereleri sürecinde 2016 yılına gelindiğinde otuzbeş fasıldan sadece onaltı tanesi açılmış durumdadır. Türkiye'den önceki bütün aday ülkeler için üyelik süreci tam üyelikle sonuçlanmıştır. Ancak Türkiye açısından üyeliğe giden yolun birtakım güçlükler ve engellemelerle dolu, ucu açık bir yol olarak görülmesine rağmen; AB üyeliğine giden yolda Türkiye siyasi ve ekonomik bakımdan Birlik ile olan ilişkilerini aynı şekilde sürdürmeye devam etmektedir.

AB-Türkiye ilişkilerinin bugününden geleceğine kötümser gözle bakıldığında giderek artan bir yabancılaşma, rekabet ve fikir ayrılıkları yaşanabileceği öngörülmektedir. Geline yol ayrımında üyeliğin askıya alınması mümkün gözükmemekle birlikte; bu uzun süreli ve dinamik ilişki değerlendirildiğinde aşırı kötümserliğe de yer olmadığı düşünülmektedir. Ayrıca ilişkiler her ne kadar inişli ve çıkışlı olsa da, derinliği ve uzun ömürlülüğü ile dikkat çekmektedir. Türkiye ve AB'nin önümüzdeki dönemdeki yaklaşımlarının karşılıklı olarak değişmesi ve pozitif yönde adım atmaları durumunda ise daha derin bir bütünleşmenin mümkün olabileceği değerlendirilmektedir.

3.1.7. Enerjide Türkiye-Rusya İlişkilerinin Geleceği

Rusya tarafından Avrupa'ya uzanacak Güney Akım Projesi'nin 2014 yılında iptal edilmesi üzerine, bu projeye alternatif olarak Rusya'daki doğal gaz rezervlerini doğrudan Türkiye doğal gaz dağıtım şebekesine bağlamak suretiyle Yunanistan üzerinden Avrupa pazarına ihraç edilmesine olanak sağlayacak Türk Akımı projesi 2017 yılı içerisinde Rusya parlamentosu tarafından onaylanmış ve projeye hız kazandırılmıştır (Turkstream, 2017). Projenin 2019 yılı sonuna kadar tamamlanarak doğal gaz akışının sağlanması planlanmaktadır. Bu projenin esasını oluşturan uluslararası ilişkilerdeki karşılıklı bağımlılık kavramı, sistem

içerisindeki aktörlerin olası değişimlerden simetrik veya asimetrik olarak etkilenmesiyle açıklanabilir. Meseleye Rusya-Türkiye enerji ticareti ilişkisinden bakıldığında, Rusya'nın Türkiye'ye doğal gaz ihracatında avantajlı bir konumda olduğu dolayısıyla asimetrik anlamda bir bağımlılığın var olduğu görülmektedir (İşeri, 2016: 35-39).

Türkiye'de enerji ithalatının çoğunlukla boru hatları aracılığıyla ve uzun vadeli kontratlarla gerçekleştirilmesi, petrol ve kömüre kıyasla doğal gazın ikamesini güçleştirmektedir. Ayrıca doğal gaz ihtiyacının neredeyse tamamını ithal ederek karşılayan Türkiye bunun büyük bir kısmını elektrik üretiminde, kalan kısmını ise sanayide, meskenlerde ve işletmelerde kullanmaktadır. Türkiye ithal ettiği doğal gazın büyük bir kısmını Rusya, İran ve Azerbaycan'dan doğal gaz boru hatları vasıtasıyla temin etmektedir. Bu ülkeler içinde en çok bağımlı olunan ülke ise Rusya'dır. AB tarafından desteklenen ve Azerbaycan doğal gazını Türkiye'ye iletecek olan TANAP, Rusya'ya alternatif bir proje olarak ortaya çıksa da, bunun Türkiye-Rusya ilişkileri açısından ne gibi sonuçlar doğuracağı henüz tam olarak bilinmemekle beraber üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Diğer taraftan Türkiye, nispeten daha az miktardaki doğal gaz ihtiyacını kısıtlı olarak Nijerya ve Cezayir'den LNG ithalatı şeklinde gerçekleştirirse de bu diğer tedarik kanallarına göre daha maliyetli bir yöntemdir. Türkiye açısından LNG ithalatında sevk edilebilen miktarların sınırlı olması ve depolama kapasitesinin yeterli olmaması ile birlikte Orta Doğu'daki siyasi belirsizlik ve istikrarsızlık ortamı dikkate alındığında, Türkiye'nin bir süre daha Rus gazına bağımlı kalacağı tahmin edilmektedir. Olası bir kriz senaryosunda, Türkiye pazarını kaybetmesi durumunda Rusya'nın kısmi gelir kaybı yaşayabileceği, Türkiye'nin ise sanayide ve konutlarda yaşanacak olası elektrik kesintileri nedeniyle ciddi sıkıntılar yaşayabileceği öngörülmektedir.

3.2. DOĞU AKDENİZ'DEKİ ENERJİ KAYNAKLARI; TEHDİTLER VE FIRSATLAR

Bu bölümde AB ve Türkiye için önem içeren yeni enerji bölgesi olarak Doğu Akdeniz enerji alanı incelenecektir.

3.2.1. Tarihsel Süreçte Doğu Akdeniz ve Kıbrıs

Doğu Akdeniz Türkiye'nin etki alanı içindedir ve Kıbrıs bu alanın en önemli adasıdır. Eski çağlarda Hitit, Mısır, Antik Yunan'dan, Roma ve Bizans İmparatorluklarına kadar bir çok medeniyete ev sahipliği yapan Kıbrıs, Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1571 yılında Venedikliler'den alınarak fethedilmiştir. Bu tarihten itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun bir vilayeti olarak yönetilen ada 1878 yılında yapılan bir anlaşma gereği mülkiyetinin verilmemesi koşuluyla İngiltere'ye kiralanmıştır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere'nin o dönem aynı safta olmaması nedeniyle İngiltere 1914 yılında adayı ilhak etmiştir. Türkiye ise İngilizlerin ada üzerindeki egemenliğini 1923 tarihli Lozan Antlaşması ile kabul etmiştir.

Türkler ve Rumlar Kıbrıs Adası'nda yüzyıllar boyunca bir arada yaşamalarına rağmen sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkiler kurmamıştır. 1930'lu yıllara gelindiğinde ise Rumlar, ENOSIS adını verdikleri Yunanistan ile birleşme isteklerini dile getirmeye başlamış ve II. Dünya Savaşı'nın ardından bu yöndeki taleplerini yoğunlaştırmıştır. Her ne kadar Yunanistan 1954 yılında Kıbrıs sorununu kendi kaderini tayin etme (self-determinasyon) amaçlı olarak BM'ye taşımışsa da konuyla ilgili bir sonuç alamamıştır. Bu tarihten itibaren adada şiddet ve çatışmaların baş göstermesi sonucunda Türkler yaşadığı yerleri terketmek zorunda kalmış ve adada bölünme konusu tartışılmaya başlamıştır.

Kıbrıslı Türklere destek olan Türkiye ve Rumları destekleyen Yunanistan'ın 1959 yılında İsviçre'nin Zürih şehrinde bir araya gelmeleri ile başlayan müzakereler Londra'da devam etmiştir. Bu görüşmeler sonucunda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere garanti anlaşması imzalayarak garantör ülke konumuna gelmişlerdir. Dolayısıyla garantör ülkeler adada eşit siyasi haklara sahip olan iki halkı temsilen, anayasa ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, güvenliğini ve toprak bütünlüğünü savunacaklarını taahhüt altına almışlardır. Bu şekilde adanın bölünmesinin veya başka bir devletle birleşilmesinin de önü kapatılmıştır. Ancak Kıbrıs Rum tarafı 1960 Anayasası'nın adil olmadığını öne

sürerek Türkleri yönetimden dışlamaya ve ENOSIS'i yeniden gündeme getirmeye çalışmıştır.

Türklerin yönetimden dışlanması ve adadan uzaklaştırılmasını savunan Akritas Eylem Planı ile birlikte, onbinlerce Kıbrıs Türkü yaşadıkları yerleri terk etmeye zorlanarak ve belirli bir bölgelerde sıkıştırılarak etnik temizlik yapılmaya çalışılmıştır. 1963 yılında ise Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası Kıbrıslı Rumlar tarafından tek taraflı olarak feshedilmiştir. Aynı yıl içinde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere garantörlüğünde Barış Koruma Kuvveti'nin teşkil edilmesiyle birlikte Kıbrıs Adası'nı kuzey ve güney olmak üzere ikiye bölen Yeşil Hat çizilmiştir. 1964 yılında ise BM tarafından adaya Barış Gücü askerleri yerleştirilmiştir. Bu tarihten sonra Yunanistan adadaki askeri varlığını artırmaya başlamış ve ENOSIS'i gerçekleştirme amacından vazgeçmemiştir. Ancak Yunanistan Türkiye'nin kararlı tutumu sonucunda askerlerini adadan geri çekmek zorunda kalmıştır. 1974 yılına gelindiğinde ise Kıbrıslı Rumların kurduğu EOKA isimli silahlı örgütün Kıbrıs'ta yönetimde bulunan, İngiliz egemenliğini reddeden ve Türkiye'nin müdahalesinden korkan Makarios'u devirmesiyle birlikte Türkiye Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmiştir. Bu sayede Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması önlenmiş ve Kıbrıslı Türklerin adadaki varlığı garanti altına alınmıştır.

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ardından BM gözetiminde Kıbrıslı liderler arasında varılan anlaşma üzerine adada nüfus mübadelesine başlanarak kuzeyde ve güneyde homojen bir dağılım sağlanmıştır. Bununla birlikte kuzeyde ve güneyde yaşayan halklar ara bölge ile birbirinden ayrılmıştır. 2004 yılında Kıbrıs sorununa kalıcı bir çözüm bulmak amacıyla BM tarafından önerilen ve Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak birleşmesini ve federal yapı ile her iki tarafa eşit ve adil temsil hakkı sunmayı öngören Annan Planı; yapılan referandum sonucunda Kıbrıslı Türklerin büyük çoğunluğuyla kabul edilmesine rağmen, Kıbrıslı Rumların yine büyük bir çoğunluğu tarafından reddedilmiştir. Referandum sonrasında aynı yıl GKRY tartışmalı bir şekilde Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında tek taraflı olarak AB'ye tam üye olarak kabul edilmiştir. Bu tarihten itibaren

günümüze kadar gerçekleştirilen birçok müzakerelere rağmen kayda değer bir sonuç alınamamıştır. Günümüzde ise yaklaşık 1.1 milyon olan ada nüfusunun yaklaşık üçte birini Kıbrıslı Türkler oluşturmaktadır.

3.2.2. Enerji Alanı Olarak Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ın Stratejik Açıdan Önemi

ABD'nin soğuk savaşın ardından Rusya'ya karşı çıkarlarını koruma açısından Doğu Akdeniz'de istikrarı teşvik etmek amacıyla şekillendirdiği güvenlik anlayışı, ABD-Türkiye-İsrail ve ABD-Mısır-İsrail gibi ileride pek de kalıcı ve istikrarlı olmayacağı anlaşılan üçlü ortaklıkları ortaya çıkarmıştır. Ancak son yıllarda gerek Türkiye'de gerekse Mısır'da yaşanan siyasi değişimler sonucu üçlü ittifaklar dağılmış ve ABD'nin özellikle bölgesel istikrar, küresel enerji kaynaklarının serbestçe taşınması ve Arap-İsrail barışının sağlanması gibi politikaları bakımından, bölgeyi kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmesini zorlaştırmıştır. Bir NATO üyesi olan Türkiye'nin ABD açısından bir diğer önemi ise, Karadeniz aracılığıyla Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'e erişimini engellemesi olarak görülmüştür. Türkiye'nin bölgede ABD ile stratejik ortaklığını sürdürme eğiliminde olduğu, ancak Filistin halkına uygulanan Gazze ablukası ve Mavi Marmara gibi krizlerle birlikte İsrail'le politikalarının daha bağdaşmaz hale geldiği görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye, Mısır ve İsrail'in giderek daha bağımsız politikalar izlediği görülmektedir (Alterman ve Malka, 2012: 111-121).

Ayrıca Doğu Akdeniz sularındaki enerji kaynakları da yeni mücadelelere sebep olmaktadır. İsrail son yıllarda GKRY ile birlikte Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) oluşturarak, ABD merkezli ve %30 İsrail hisseli Noble Energy şirketi aracılığıyla açık denizde doğal gaz arama faaliyetlerine başlamıştır. Bunun üzerine Türkiye, anlaşmanın yasal olmadığını öne sürerek ve İsrail'in bölgedeki araştırmalarını engeleyeceğini belirterek derhal yanıt vermiştir. İsrail ve Türkiye'nin söylemlerini yumuşatmasına rağmen yaşananların bölgede enerji üretim güvenliği konusunda tehditler oluşturabilecek potansiyele sahip olduğu düşünülmektedir (Alterman ve Malka, 2012: 122).

ABD'nin Doğu Akdeniz politikası incelediğinde, öncelikle İsrail'in Türkiye'den özür dilediğinde olduğu gibi, diğer ülkelerle olan ilişkilerini iyileştirecek şekilde daha aktif bir rol alması beklenmektedir. İkinci olarak Doğu Akdeniz'in, günümüzde savaşlara sahne olan Orta Doğu'nun bölgesel güvenliğine eskiden olduğu gibi katkı sağlayabileceği değerlendirilerek, bölgede yeni güvenlik paradigmaları oluşturabileceği düşünülmektedir. Ayrıca ABD'nin bölgede Mısır, İsrail ve Türkiye ile ekonomik ve siyasi ilişkileri bulunan AB'yi, Doğu Akdeniz'de bölgesel güvenlik açısından daha aktif bir rol alması konusunda ikna edebileceği düşünülmektedir. Ayrıca, bölgede krizlerin önlenmesi ve istikrarın sağlanması için ABD'nin askeri ve diplomatik işbirliği aracılığıyla varlığını gösterebileceği değerlendirilmektedir. Nitekim ABD'nin, Basra Körfezi'nin ve İsrail'in güvenliği ile enerji akışının devamlılığı politikalarında bir değişiklik bulunmadığı görülmektedir (Alterman ve Malka, 2012: 122-123).

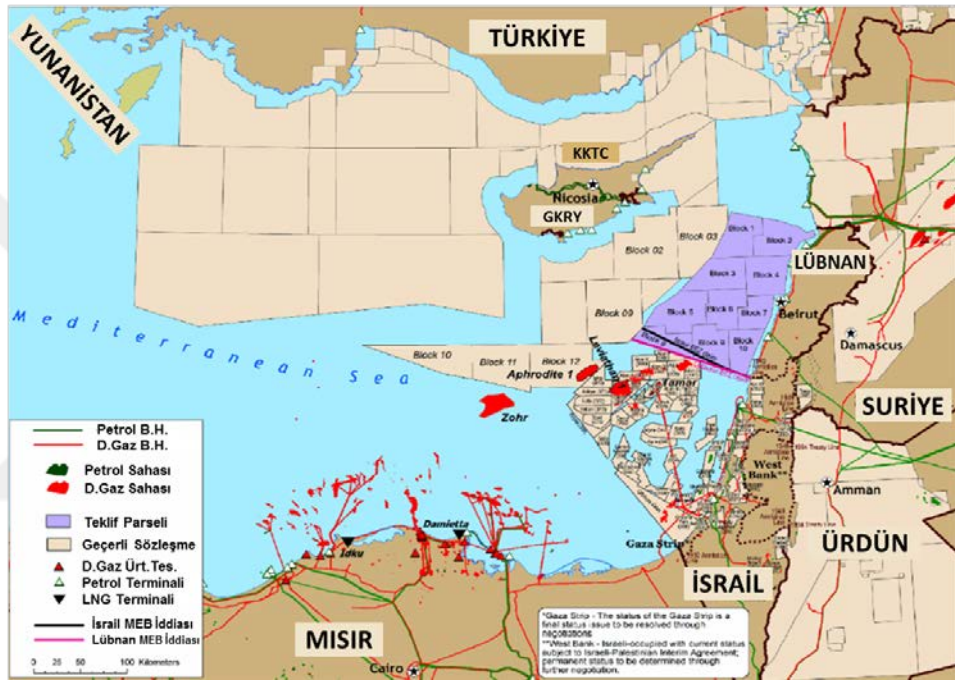
Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki pozisyonunu belirleyecek olan Kıbrıs, coğrafi konumu itibariyle Türkiye'nin güney kıyılarına yaklaşık olarak 70 km. ve Orta Doğu kıyılarına 100 km. mesafede bulunmaktadır. Dolayısıyla Orta Doğu'nun zengin petrol rezervlerine ve Doğu Akdeniz'deki ulaşım yollarına hâkim olma bakımından stratejik öneme sahiptir. Diğer taraftan Doğu Akdeniz'de yeni keşfedilen doğal gaz alanlarına yakınlığı ve muhtemel enerji nakil güzergâhları dikkate alınırsa, adeta doğal bir uçak gemisi konumundadır (Hasen, 2016: 3).

3.2.3. Doğu Akdeniz'deki Yeni Enerji Kaynakları

Levant Havzası'ndaki 2009 yılından itibaren süregelen bir dizi doğal gaz keşifleri Doğu Akdeniz bölgesindeki dinamikleri değiştirmeye başlamıştır (Şekil 20). Özellikle İsrail'in Tamar sahasındaki ve akabinde daha geniş bir alanı kapsayan Levant bölgesindeki keşifleri bu ülke açısından doğal gaz pazarında bölgesel bir aktör olma potansiyeli oluşturmuştur. İsrail'in bu keşiflerinin ardından 2011 yılında GKRY ve Mısır, Doğu Akdeniz'de yeni doğal gaz alanları keşfetmişlerdir. 2011 yılının sonlarında Amerikalı Noble Energy şirketi tarafından Kıbrıs Adası'na ait sulardaki Aphrodite sahası ve 2015 yılında İtalyan ENI şirketi tarafından Mısır'a ait sulardaki Zohr enerji sahası bulunmuştur. Bu

keşifler Kıbrıs için doğal gaz ihracatı potansiyeli doğurmakla birlikte; Mısır için kendi doğal gaz ihtiyacının büyük bir kısmını karşılama fırsatı yaratmıştır. Lübnan'ın ise henüz doğal gaz keşifleri yapmamakla birlikte, jeolojik veriler incelendiğinde önemli doğal gaz rezervlerine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu arada İsrail ve Lübnan arasında doğal gaz keşifleri rekabetine konu olan bölgede deniz yetki alanları sorunu yaşanmaktadır (CRS, 2016).

Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğal Gaz Sahaları

Şekil 20, Kaynak: <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R44591.pdf> , (26.08.2017)

Doğu Akdeniz'deki doğal gaz keşifleri bölgede enerjinin nasıl kullanılacağını etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Doğal gazla işletilen tesisler petrol ile işletilenlere göre daha az karbon yaymakta olup; petrol ile işletilen tesisleri doğal gaza dönüştürmek, İsrail'in uzun dönem karbon salınımı hedeflerine ulaşabilmesini sağlayabilecektir. Ayrıca Kıbrıs'taki doğal gaz altyapısının geliştirilmesinin, elektrik üretiminde petrolden doğal gaza geçişe yardımcı olabileceği değerlendirilmektedir. Benzer şekilde yeni doğal gaz keşifleri sayesinde henüz doğal gaz kullanmayan Lübnan'da bir altyapı dönüşümünün gerçekleşebileceği öngörülmektedir. Tablo 8'de görüldüğü gibi, Rusya, İran ve Katar gibi dünya genelindeki önemli doğal gaz üreticisi ülkelerin rezervleri ile

Doğu Akdeniz'e kıyısı olan devletler ve Kıbrıs'ın tahmin edilen doğal gaz rezervleri kıyaslandığında, oldukça düşük seviyelerde olduğu görülmektedir (CIA World Factbook, 2015).

Kanıtlanmış Doğal Gaz Rezervleri (2016 yılı tahmini)

Ülke	Milyar metre küp (Bcm)	Dünya Sıralaması
Rusya	44.800	1
İran	29.610	2
Katar	25.370	3
Suudi Arabistan	7.807	4
ABD	7.716	5
Cezayir	4.504	10
Mısır	2.186	16
Libya	1.505	21
Suriye	241	41
İsrail	199	46
Tunus	65	58
Ürdün	6	90
Türkiye	5	96
Yunanistan	1	104
Lübnan	0	159
Kıbrıs*	198	

Tablo 8, Kaynak: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2253rank.html>, (30.08.2017)

*Noble Energy Şirketinin 12 nolu parselde olduğunu iddia ettiği tahmini doğal gaz rezervi.

Üstelik Eurogas'ın Tablo 9'da belirtilen 2015 yılı verilerine göre Kıbrıs'ta var olduğu tahmin edilen yaklaşık 198 milyar metreküp doğal gaz rezervinin AB'nin altı aylık doğal gaz tüketiminden daha az olduğu görülmektedir (Eurogas, 2015). Ancak son yıllarda Doğu Akdeniz'de yoğun doğal gaz arama faaliyetlerinin devam ettiği dikkate alınırca, keşfedilecek önemli miktardaki doğal gaz rezervlerinin bölgedeki enerji denklemini değiştirebilecek potansiyele sahip olduğu düşünülmektedir.

AB ve Türkiye'nin Yıllık Doğal Gaz Tüketimi (2015)

Ülke/Birlik	Yıllık Doğal Gaz Tüketimi (Bcm)
AB	426.3
Türkiye	48.8

Tablo 9, Kaynak: http://www.eurogas.org/uploads/media/Eurogas_Press_Release_-_Gas_demand_in_EU_rises_for_the_first_time_in_four_years_according_to_new_Eurogas_data_01.pdf, (30.08.2017)

İsrail'in kendi doğal gazını ihraç edebileceği muhtemel ülkelerin var olduğu dikkate alınır, halen potansiyel bir doğal gaz ihracatçısı ülke konumunda olduğu düşünülmektedir. Bunun aksine Mısır'ın halihazırda bir enerji krizi yaşamamasıyla birlikte iç pazar enerji talebini karşılamak için doğal gaz ithal edebileceği tahmin edilmektedir. Mısır'da, İsrail'den doğal gaz ithal edilmesi her ne kadar siyasi olarak tercih edilmese de, Mısırlı bazı özel şirketler İsrail gazını ithal etmek için Noble Energy şirketi ile görüşmeler gerçekleştirmektedir. Diğer taraftan 2011 yılında Hüsnü Mübarek'in istifa etmesi sonrasında, Mısır'ın boru hatları ile ihracat gerçekleştirdiği Arap Doğal Gaz Boru Hattı'na karşı tekrar eden saldırılar ve enerji üretiminin azaltılması neticesinde, Ürdün'ün enerji güvenliğinin tehlikeye atıldığı ve alternatif olarak İsrail doğal gazına yönelebileceği değerlendirilmektedir. Bölgede önemli bir aktör konumundaki Türkiye'nin ise son dönemde İsrail ile diplomatik ilişkilerinin düzelmesiyle birlikte İsrail'den doğal gaz ithalatı konusunda kapıyı araladığı görülmektedir. Türkiye şimdilik Aphrodite sahasında bir iddiada bulunmamakla birlikte bu bölgedeki doğal gaz arama faaliyetlerinin Kıbrıs sorunu çözülmeksizin ve KKTC'den bağımsız olarak yürütülmesine karşı çıkmaktadır. Buna karşılık GKRY olası İsrail-Türkiye doğal gaz boru hattına, Kıbrıs sorununda çözüme varılmadığı sürece Kıbrıs MEB sınırları içinde izin vermeyeceğini beyan etmektedir. Bu ihtimalin gerçekleşmesi durumunda ise Doğu Akdeniz'de bahsi geçen doğal gaz kaynaklarının yeni bir boru hattı inşa edilerek doğrudan ya da LNG'ye dönüştürülerek tankerlerle taşınmasının gündeme gelebileceği değerlendirilmektedir (CRS, 2016).

ABD yönetimi esasen doğal gaz kaynakları açısından bağımsız durumda gözükse de Doğu Akdeniz'deki doğal gaz kaynakları konusunda, özellikle de İsrail'in sahip olduğu kaynakların geliştirilmesi konusunda, bölgeye olan ilgisini açık bir şekilde dile getirmektedir.

3.2.4. Doğu Akdeniz'in Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları

Rusya'da devlete ait bir diğer doğal gaz şirketi Soyuzneftgaz, 2013 yılının sonlarına doğru Suriye ile ilk kez Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının keşfine başlamak için 90 milyon dolar değerinde 25 yıllık bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma, ilk bakışta Rusya'nın etrafı çevrilmiş Suriye rejimine verdiği bir başka desteğin göstergesi şeklinde açıklanmaktadır. Aslında bu anlaşma aracılığıyla Rusya'nın, enerji alanında dünyanın petrol ve doğal gaz konusunda yeni gelişmelerin yaşandığı bölgelerinden birine müdâhil olmak istediğinin açık bir ifadesi olduğu düşünülmektedir. Eğer Rusya'nın bölgeye olan yatırımları planlandığı gibi giderse, bunun Rusya'nın Avrupa'ya enerji arz gücünde oluşan aşınmanın onarılmasına ve küresel güç konumunu sağlamlaştırmasına yardımcı olabileceği değerlendirilmektedir (Foreign Policy, 2013).

Doğu Akdeniz'in soğuk savaş sonrası yapısının bütünüyle değiştiği, Mısır'ın İsrail ile olan ilişkilerinin bozulduğu ve ABD-Türkiye ilişkilerinin gerildiği bir dönemde; Rusya yeni ve potansiyel olarak büyük bir alternatif enerji alanı olarak gördüğü, bununla birlikte askeri gücünü kolayca genişletebileceğini düşündüğü bu bölgede yeniden rol alma fırsatını kollamak ister gibi görünmektedir. Bunun gerçekleşmesi durumunda Rusya'nın bu sayede, hem Doğu Akdeniz'e nüfuz edebileceği hem de Suriye'deki askeri varlığını güçlendirerek, bir nevi bir taşla iki kuş vurabileceği düşünülmektedir.

ABD Jeoloji Araştırmaları Kurumu (USGS) verilerine göre, sadece Levant yatağında 3.4 trilyon metreküp doğal gaz rezervinin bulunduğu düşünülürse; İsrail, Lübnan, Kıbrıs ve Suriye bölgedeki zengin doğal gaz keşifleri ile ilgili olarak oldukça sabırsızlanmaktadır. Uzun bir zamandan bu yana enerji kıtlığı yaşayan Mısır, özellikle de İsrail'in kendisine doğal gaz ihracatını durduracağı

bir zamanda, kendi kıyılarındaki doğal gaz keşifleri ile enerjide bağımsız bir ülke konumuna gelmeyi ve ihracat geliri elde etmenin hayalini kurmaktadır. Kıbrıs'ın da Avrupa ve Asya arasında bir enerji üssü olma arzusu olmakla birlikte, GKRY ve KKTC arasında bir türlü sonu gelmeyen gerilimler doğal gaz keşifleri konusunda belirsizliğe sebep olmaktadır. Bu arada, Kıbrıs Adası doğal gaz planlarının, KKTC'yi destekleyen Türkiye ile GKRY'yi destekleyen Rusya arasında ilerleyen dönemde Doğu Akdeniz'de iki ülke arasında bir anlaşmazlığa neden olabileceği değerlendirilmektedir. Lübnan, kendi açısından bölgedeki hidrokarbon kaynakları sayesinde tarihinde ilk defa bir ekonomik kalkınma potansiyelini yakalamayı ümit etmektedir. Suriye ise devam eden iç savaşla birlikte, bölgedeki doğal gaz kaynaklarını ithal doğal gaza olan bağımlılığını azaltmak ve savaş nedeniyle tükenen gelirlerini artırmak amacıyla kullanabilmeyi istemektedir. Suriye'nin karadaki enerji üretim tesisleri ülkenin doğusunda yer almakta olup, bir bölümü terör örgütlerinin elinde diğer bölümü ise çatışmaların devam ettiği bölgelerde kalmaktadır.

Diğer taraftan bu potansiyel enerji kaynaklarını üretime dönüştürme işinin hayli zor olduğu bilinmektedir. Ekonomik olarak elde edilebilir rezervler, yeraltında bulunan toplam doğal gaz miktarının bir bölümünü oluşturmaktadır. Açık denizlerdeki enerji üretimi karada sondajla yapılan enerji üretimine göre çok daha pahalı ve zaman alan projelerdir. Dahası, doğal gazın üretildiği zaman boru hatlarıyla Avrupa'ya taşınması ya da LNG'ye dönüştürülerek gemilerle Asya'ya taşınması için, tüm bölgede muazzam büyüklükte altyapı yatırımlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla, doğal gaz üretimi komşu ülkelerle yakın işbirliği gerektiren bir konudur. Bu nedenle, Türkiye'nin bölge ülkelerinde güven ve istikrar ortamının sağlanması ile birlikte komşu ülkelerin toprak bütünlüğünün korunması için bazı adımlar atabileceği düşünülmektedir. Orta Doğu'da faaliyet gösteren terör örgütlerinin ortak amacının enerji yatırımları için gerekli olan güven ve istikrar ortamını bozmak ve küresel güçlerin çıkarları doğrultusunda hareket etmek olduğu değerlendirilmektedir. Aksi taktirde, terör örgütlerine sağlanan maddi yardımlar ile silah ve lojistik desteğinin kesilmesi durumunda terör örgütlerinin ayakta kalamayacağı bilinmektedir.

Doğu Akdeniz’de tırmananan enerji paylaşımı krizi üzerine Türkiye, GKRY’yi henüz anlaşmaya varılmamış sularda doğal gaz arama çalışmalarından vazgeçirmek amacıyla bölgeye savaş gemilerini ve uçaklarını göndermiştir. Bilindiği gibi GKRY, yeterli finansal kaynağa ve deniz gücüne sahip değildir. Bu nedenle az miktardaki kaynaklarını deniz kuvvetlerini güçlendirmek için harcamaktadır. Öteki taraftan İsrail, kendi doğal gaz üretim tesislerini korumak için iki tane Alman fırkateyni alımını gerçekleştirmiştir. ABD, İsrail ve Yunanistan ise açık denizdeki doğal gaz platformlarına gerçekleştirilecek olası saldırılara karşı geri püskürtme tatbikatı da dâhil olmak üzere, üç yıl üst üste ortak deniz tatbikatı icra etmiştir. Tüm bunlar alt alta konulduğunda, gelecekte Doğu Akdeniz bir enerji işbirliği alanı olmakla birlikte bir enerji savaş alanı olmaya da aday gibi gözükmemektedir. O nedenle, bölgenin kaderini her zaman olduğu gibi, siyasi, askeri ve ekonomik yönden güçlü olan küresel ve bölgesel güçlerin belirleyeceği düşünülmektedir. Analistlere göre; Türkiye’nin hemen güneyinde ve uzun bir sınıra sahip olduğu sularda, bekle ve gör politikasından ziyade daha aktif bir politika izleyerek, tarih boyunca kendisi için stratejik değerini asla kaybetmeyen Doğu Akdeniz ve Kıbrıs üzerinde pragmatik politikalar izleyebileceği değerlendirilmektedir.

Enerji zengini Rusya’nın, bugün dünyanın en büyük ikinci doğal gaz üreticisi konumunda bulunduğu ve Batı Sibiryâ’daki doğal gaz kaynaklarının Levant yatağının yaklaşık beş katı büyüklüğünde olduğu düşünülürse, Doğu Akdeniz ile bu kadar çok ilgilenmesinin geçerli sebeplerinin olduğu düşünülmektedir. Birincisi, Rusya’nın Avrupa’ya enerji tedarikindeki geleneksel hâkimiyetinin yavaş yavaş tehdit edilmeye başlandığı görülmektedir. Bununla birlikte kaya gazı teknolojisinin ortaya çıkışı, LNG hacmindeki artış, Hazar Denizi gibi alternatif enerji kaynaklarının varlığı, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının çıkartılarak Avrupa’ya transfer edilmesi ihtimali ve son olarak Macaristan’ın Rus gazının yerine İsrail gazını kullanma ihtimalini dile getirmesinin, Rusya’yı rahatsız etmiş olabileceği düşünülmektedir.

Bu kapsamda, Gazprom, Rosneft ve Novatek gibi Rus enerji şirketleri Doğu Akdeniz'de enerji alanında bir eylem gerçekleşmesini beklemektedir. Bu doğrultuda Rusya, GKRY'ye doğal gaz arama faaliyetleri karşılığında milyarlarca dolarlık kurtarma paketi teklif etmiştir. Rus firmalarının Lübnan'dan doğal gaz çıkarma ruhsatı almak için sıraya girdiği görülmektedir. Bu arada Gazprom da İsrail'in Tamar doğal gaz üretim tesislerinden LNG ihraç etme hakkını garanti altına almayı başarmıştır. Rusya ayrıca, Asya'da artmaya devam eden doğal gaz talebini karşılamak için küresel LNG pazarındaki payını artırmakta istekli davranmaktadır.

Rusya açısından, Güney ve Doğu Avrupa'daki doğal gaz dağıtım hatlarını satın almasına benzer bir şekilde Doğu Akdeniz'e müdâhil olma konusu, Avrupa üzerindeki üstünlüğünü korumak için alternatif bir yol olabilir. Aynı zamanda, Rusya'nın bölgeye müdâhil olması halinde rekabet gücünü korumak amacıyla, bölgedeki yeni doğal gaz kaynakları keşiflerini hızlandırması yerine aksine yavaşlatabileceği endişelerini beraberinde getirebilir. Rusya bu sayede, tıpkı küresel ve jeopolitik nüfuzunu hissettirdiği soğuk savaş yıllarında olduğu gibi günümüzde de Orta Doğu ve Akdeniz'e yayılmak isteyebilir. Ayrıca, Suriye'de iç savaş başladığından bu yana, Sovyet yıllarından beri ilk defa Rusya savaş gemilerini Doğu Akdeniz'e yerleştirmiştir. Uzmanlara göre, Rusya'nın Suriye'deki deniz üssüne alternatif olarak; Kıbrıs'la enerji alanında gerçekleştireceği olası bir işbirliği sayesinde adada deniz ve hava üssü taleplerinde bulunma ihtimalinin dikkatle izlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Rusya ile Türkiye arasında Rus savaş uçağının 2015 yılında Türk hava sahası içinde düşürülmesi sonucu ilişkilerde kısa süreli bir gerginlik yaşansa da, Türkiye-Rusya ilişkilerinin çok daha eskiye dayanması nedeniyle, enerji alanındaki işbirliğinin kalıcı olacağı öngörülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye Enerji Bakanı'nın yaptığı açıklamaya göre, Türkiye'de Rus şirketleri ile birlikte 2017 yılı sonuna kadar üç adet nükleer enerji tesisi kurulması planlanmaktadır. Önümüzdeki dönemde bölgedeki Türkiye-Rusya ilişkilerini, Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan, İsrail, Yunanistan ve GKRY gibi ülkelerin şekillendireceği

düşünülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin bölgedeki tüm aktörlerle ortak politikalar geliştirmesi ve müşterek kazanımlar sağlaması beklenmektedir. Türkiye'nin ayrıca GKRY ile Kıbrıs sorunu, Yunanistan ile Ege adaları, karasuları, FIR hattı, MEB sorunu ve İsrail ile Mavi Marmara Krizi benzeri sorunlarla vakit kaybetmek yerine, söz konusu ülkeler ile enerjide işbirliği ve kazan-kazan politikaları izlemesi beklenmektedir. Bu sayede Türkiye, Doğu Akdeniz'deki işbirliği sayesinde enerjide dışa bağımlılığını azaltabilir ve ekonomik olarak kalkınmasına fayda sağlayabilir (Foreign Policy, 2013).

Hükümetler arasında diyalog ve işbirliği sağlamanın yollarından birisi de uluslararası örgütlerdir. Bu kapsamda AB ile Birliğe üye olmayan Akdeniz ülkeleri arasında işbirliğini amaçlayan ve EUROMED'in devamı olarak 2008 yılında Paris'te kurulan Akdeniz İçin Birlik (AİB) örgütü örnek olarak gösterilebilir. AİB örgütüne 28 AB üyesi ile Türkiye, İsrail, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Monako, Karadağ, Cezayir, Mısır, Ürdün, Lübnan, Moritanya, Fas, Filistin, Suriye ve Tunus üyedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2017).

3.2.5. Doğu Akdeniz Bölgesi Enerji Kaynakları ve Kıbrıs Sorunu

ABD açısından Büyük Orta Doğu Projesi (BOP) ile Doğu Akdeniz ve çevresini şekillendirmek son derecede önem arz etmektedir. Çünkü ABD sadece kendi enerji çıkarlarını değil, enerji merkezlerini kontrol eden küresel güç konumunu da muhafaza etmek istemektedir. Soğuk savaş döneminde 6'ncı Filosu ile Doğu Akdeniz'i Sovyetler Birliği'ne karşı kollayan ABD, bu politikasını BOP ile birleştirmiştir. Ayrıca Doğu Akdeniz ABD için, İsrail'in güvenliğinin sağlanması ve Orta Doğu'daki çıkarlarının korunması bakımından da büyük önem arz etmektedir. Diğer taraftan, Doğu Akdeniz'de önce Süveyş'i arkasından Kıbrıs'ı kaybeden İngiltere, bölgede sorumluluklarını devrettiği ABD ile müttefik pozisyonunu korumaktadır. Yunanistan ile birlikte, GKRY'nin bütün Kıbrıs'ı temsil edecek şekilde AB'ye üye olmasına destek sağlayan Fransa'nın da ABD ve İngiltere ile rekabet içinde olduğu bilinmektedir. AB ise GKRY'nin Birliğe katılmasıyla birlikte adanın güneyinde askeri varlığını artırmış ve Doğu Akdeniz'i kontrol etme imkânı kazanmaya çalışmıştır.

Kıbrıs sorunu AB sürecinde Türkiye'nin yumuşak karnı olmaya devam etmektedir. Sıcak sulara inme arzusu bitmeyen Rusya açısından ise Türkiye, Doğu Akdeniz'e inen yolda bir engel değil aksine bir köprü vazifesi görecektir bir ülke konumunda olarak görülmektedir. Ayrıca Karadeniz'e komşu olan bu iki ülkenin kazan-kazan politikası izlemesi beklenmektedir. NATO'nun güney kanadının güvenliğini sağlayan ve Doğu Akdeniz'deki kalesi konumundaki Türkiye, NATO Akdeniz Daimi Kuvveti'ne destek vermektedir (Yıldız, 2008: 74-80). Son dönemde Suriye ve Irak'ta yaşanan savaş ortamında Doğu Akdeniz'de Rusya'nın ve NATO'nun askeri hareketliliğinin artmış olması, NATO'nun bölgedeki etkinliğini daha da artırmasına yol açabilir. ABD ise bu bölgede AB'nin kendisinden daha etkin bir rol üstlenmesini istememekte ve bölge politikasını daha çok İsrail üzerinden yürütmek istemektedir (Alptekin, 2015: 21).

Doğu Akdeniz enerji kaynakları bakımından da önemli bir yere sahiptir. Doğu Akdeniz'e kıyısı olan İsrail, Lübnan ve Kıbrıs'ta bir süredir büyük doğal gaz projelerinin devam ettiği bilinmektedir. İsrail'in Gaza Marine ve Mari-B sahalarında 2000 yılında başlayan doğal gaz keşiflerini, 2009 yılında Tamar (280 milyar metreküp) ve Leviathan (532 milyar metreküp) sahaları takip etmiştir (Özgöker ve Çelik akt. Çomak, 2015: 263). Fakat Mısır açıklarındaki Zohr bölgesindeki keşif, bölge liderlerinin dikkatlerini bu bölgeye yoğunlaştırmasına sebep olmuştur. İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, İsrail meclisinde açık denizde doğal gaz tesisleri kurmasının ülkesinin güvenliği ve bekası için hayati öneme sahip olduğunu ifade etmiştir. Netanyahu başka bir konuşmasında, İsrail'in Ürdün ve Mısır gibi ülkelere doğal gaz ihraç etmesinin ülkesine ekonomi ve güvenlik alanlarında büyük kazanımlar sağlayacağını belirtmiştir. İsrail ayrıca, enerji ihraç eden bir ülke konumuna gelmesi durumunda dünyanın kendisini izole edemeyeceğini ve üzerinde baskı kurulamayacağına inanmaktadır. Kıbrıs'taki KKTC ve GKRY liderleri ise, ABD eski Dışişleri Bakanı John Kerry'nin de teşvikiyle birlikte doğal gazı adanın birleşmesi meselesinde önemli bir araç olarak görmektedirler.

Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının diğer bir aktörü olan Mısır, sahibi olacağı büyük bir doğal gaz keşfi sayesinde, İsrail'den doğal gaz ithal etmekten kurtulmayı ve yeniden kendi kendine yeten bir ülke konumuna gelmeyi ümit etmektedir. Mısır bu kapsamda, İtalyan ENI Şirketi ile birlikte, İsrail'den ithal ettiği doğal gazın yerini alacağını arzuladığı, açık denizdeki Zohr bölgesindeki doğal gaz araştırmalarına hız vermektedir. Bu gelişme üzerine KKTC ve GKRY kendi sularında daha çok doğal gaz olabileceği konusunda şüphelenmiş ve Kıbrıslı liderler aday bölgesel bir enerji üssü yapma konusunda heveslenmiştir. Doğu Akdeniz ülkelerinden Lübnan'ın ise açık denizde büyük doğal gaz kaynaklarına sahip olduğu tahmin edilmekte ve enerjide kapılarını yabancı yatırımcılara açabilecek potansiyele sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Avrupa'nın en büyük doğal gaz tüketicilerinden biri olan ve doğal gaz ihtiyacının büyük bir kısmını Rusya'dan karşılayan Türkiye, enerji tedarik kaynaklarını çeşitlendirmenin yollarını aramaktadır. Bu kapsamda Türkiye açısından Doğu Akdeniz'deki enerji keşifleri, İsrail, GKRY ve Yunanistan gibi ülkeler ile enerji alanında işbirliği konusunda önemli fırsatlar doğurabilecek potansiyele sahiptir. Ancak, Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji kaynakları mücadelesi, gerçekte uzlaşmadan çok çatışmaya neden olmaktadır. KKTC, GKRY ve Türkiye'nin açık denizdeki enerji kaynakları meselesinde henüz bir anlaşmaya varamadıkları görülmektedir. Diğer taraftan Mısır ve İsrail, Mısır'ın İsrail'den gerçekleştirilen doğal gaz ihracatını durdurması üzerine ödemeyi reddettiği 1.8 milyar dolar yüzünden halâ mücadele etmektedirler. Bu yüzden Mısır, İsrail'den doğal gaz satın alma görüşmelerini dondurma kararı almıştır. Doğu Akdeniz'e komşu olan bir diğer ülke olan Ürdün'de ise kanun yapıcıların karşı çıktığı İsrail'den doğal gaz ithal etme konusunun görüşülmesi ihtimali bile ülke halkı tarafından üzüntüyle karşılanmıştır.

Son dönemde petrol ve doğal gaz fiyatlarının oldukça düşük seyretmesi, doğal gaz arama faaliyeti gibi pahalı olan yatırımları daha da az çekici kılmaktadır. Dolayısıyla, dünya genelinde enerjiye olan talebin azalması, buna karşılık enerji arzının artması, İsrail ve Kıbrıs'ın büyük birer doğal gaz ihracatçısı olma

hayallerine şimdilik gölge düşürebilecek gibi gözükmektedir. Bu nedenle, enerji konusunda jeopolitik kazançların peşinde koşmakla birlikte, mevcut ve gelecek piyasa koşulları da dikkate alınmalı ve doğal gazın kimin ne kadar ihtiyacı olduğu detaylı bir şekilde araştırılmalıdır. Aksi takdirde yapılacak büyük yatırımların büyük kayıplarla sonuçlanabileceği düşünülmektedir.

ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Tony Blinken, Doğu Akdeniz'i "*enerji jeopolitiğinin en parlak ışıklarından biri*" olarak nitelendirerek, dünyanın bu bölgesindeki enerji üretimi ve ticaretinin işbirliği, istikrar, güvenlik ve refah ortamı için hazır olduğunu ifade etmiştir. Blinken ayrıca, büyük doğal gaz keşiflerinin, özellikle Yunanistan ve Türkiye açısından Kıbrıs'ın geleceği ve adanın birleşmesi için önemli bir fırsat olduğunu ifade etmiştir. Kıbrıs'ın birleşmesi ve bölgesel enerji ve ticaret merkezi olması en azından şimdilik iyimser bir ihtimal gibi gözükse de; asıl meselenin Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğal gaz kaynaklarından Kıbrıs'a düşen payın adanın geleceğine olumlu anlamda ne kadar katkıda bulunacağına olduğu düşünülmektedir.

Tarihte yaşandığı gibi büyük petrol ve doğal gaz keşiflerinin barışa yeterince hizmet etmediği görülmektedir. Enerji keşiflerinin, aksine Rusya ile Ukrayna ve Baltık ülkelerinde olduğu gibi, komşular arasında uzun süreli gerilimlere sebep olduğu görülmektedir. Türkiye, KKTC ve GKRY'nin de tıpkı Çin ve Vietnam arasında olduğu gibi açık denizdeki enerji kaynakları konusunda bir çekişme içerisinde olduğu görülmektedir. Irak Merkezi Yönetimi'nin ise, Kuzey Irak'taki IKBY ile petrol rezervleri ve ihracatı üzerinde çekişme halinde olduğu bilinmektedir. Bu örneklerden yola çıkarak, enerjinin her koşulda kalıcı barış, huzur ve istikrar getireceğini söylemenin çok kolay olmadığı düşünülmektedir. Çünkü enerjinin sadece komşu ülkelerin meselesi değil, bu enerjiden pay alan ya da enerjiye ihtiyacı olan küresel ve bölgesel güçlerin de meselesi olduğu bilinmektedir. Eğer bu önemli husus gözardı edilecek olursa kalıcı bir netice alma ihtimalinin zayıf olduğu değerlendirilmektedir. Bu nedenle enerji politikaları oluşturulurken sadece komşu ülkelerle değil, küresel ve bölgesel güçlerle birlikte hareket edilerek, ortak çıkarların dikkate alınmasının gerektiği

düşünülmektedir. Ayrıca birtakım çevrelere göre, küresel güçlerin demokrasi ve özgürlük getirmek adı altında, parçalanmaya müsait küçük çaplı devletleri istikrarsızlaştırdığı, hatta iç savaş ve kaos ortamına sürükleyerek kendi ulusal çıkarları doğrultusunda karar alacak yönetimleri başa getirme arayışı içinde olduğu öne sürülmektedir.

3.2.6. Türkiye'nin Enerjide İttifak Arayışları

Türkiye, Irak'taki Erbil ile oluşturulan yakın bağlar sayesinde IKBY ile enerji ticaretini güçlendirmiştir. Diğer bir taraftan Netanyahu, Türkiye ile İsrail'den doğal gaz ihraç edilmesi ihtimali üzerine görüşüklerini, ancak Türkiye ile anlaşmaya varılabilmesi için öncelikle Gazze'ye olan ambargonun kaldırılmasının şart koşulduğunu belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'nin enerji ihtiyacı, uzun süreden bu yana devam eden Kıbrıs sorununda barış arayışı içine girmesine neden olabilir. Fakat, KKTC ve GKRY liderleri arasında adayı birleştirmek için yapılan görüşmelerin sonuca varıp varmayacağı konusunda soru işaretleri söz konusudur. Ayrıca Doğu Akdeniz sularında Mısır'ın bol doğal gaz kaynaklarına sahip olduğu düşünülürse, Kıbrıs'ın da kendi payına düşeni almanın ve yeni müşteriler bulmanın gayreti içinde olacağı beklenmektedir. İşte bu noktada Türkiye'nin hemen güneyinde olup bitenlere karşı tepkisiz kalmayarak; GKRY tarafından KKTC ile bir uzlaşmaya varılmadan adanın tamamını temsilen bir anlaşma yapmasına engel olacağı beklenmektedir.

Gelecekte Doğu Akdeniz'deki doğal gazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması hususunda birtakım politikalar izlenebilir. MEB kavramı gereği, ülkeler kendi karasuları esas çizgisinden itibaren denize doğru 200 mile kadar olan ve karasuları dışında kalan bölgede, deniz altında ve üstündeki her türlü doğal kaynağı kullanabilme ve işletebilme hakkına sahiptir (Pazarıcı, 1989: 333). BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne (UNCLOS) göre, MEB adı verilen deniz alanlarının devletlerin kendi aralarında yapacakları anlaşmalar ile belirlenmesi gerekmektedir (Alptekin, 2015: 5). Bu durumda Türkiye, KKTC ile birlikte hareket etmek suretiyle bu bölgede keşfedilen enerji kaynaklarının kullanılması ve işletilmesi noktasında işbirliği içinde birlikte hareket edebilir. Diğer taraftan

Yunanistan'ın, bu alanda Kıbrıs Adası'nın tamamını temsilen GKRY ve İsrail ile işbirliği yapmakta olduğu, bununla birlikte Türkiye'yi devre dışı bırakmak suretiyle çıkarılacak enerji kaynaklarının AB'ye transferi konusunda kendi denizlerini ve topraklarını kullanmak istediği bilinmektedir. Türkiye bu konuda dikkatli ve proaktif bir politika izleyerek, kendi denizleri ve toprakları üzerinde kurulacak boru hatları vasıtasıyla bölgedeki enerjinin Avrupa'ya daha güvenli, daha az maliyetle ve kesintisiz olarak taşınabileceği tezini savunmaya devam edebilir. Bu sayede Türkiye'nin, Avrupa, Rusya ve Orta Doğu arasında enerji köprüsü olma potansiyelini daha da güçlendirerek enerjiyi daha ucuza temin etme ve enerji piyasasını kontrol etme imkânına sahip olabileceği düşünülmektedir (Foreign Policy, 2015).

Son dönemde KKTC ve GKRY liderlerinin katılımıyla ve BM aracılığıyla İsviçre'de gerçekleştirilen görüşmeler Kıbrıs Adası'nın birleşmesi adına iyi bir fırsat olabilirdi, ancak görüşmelerden uzlaşma çıkmaması sebebiyle şimdilik umutların başka bir bahara kaldığı görülmektedir. Aslında uzlaşma sağlanması durumunda, KKTC olmaksızın AB üyesi olan fakat NATO üyesi olmayan GKRY ile, NATO üyesi olan ancak AB üyesi olmayan Türkiye sayesinde, NATO ve AB arasında yeni bir işbirliği sağlanabileceği düşünülmektedir. Ayrıca olası bir uzlaşma sayesinde AB'nin, Türkçe konuşan ve çoğunluğu müslüman olan KKTC üzerinden, Türkiye ve Doğu Akdeniz'deki diğer müslüman toplumlara uzanacak bir köprü oluşturabileceği düşünülmektedir (Foreign Policy, 2016).

3.2.7. Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu

Doğu Akdenizde son yıllarda ortaya çıkan enerji keşiflerinin 1974 yılından bu yana bölünmüş durumdaki Kıbrıs Adası'nın yeniden birleşmesine yardımcı olup olmayacağı tartışma konusudur. Ancak son dönemde Türkiye'nin muhtemelen Kıbrıs karasularını kullanarak İsrail'den doğal gaz ithal etme düşüncesine karşılık GKRY, adada birleşme sağlanmadığı takdirde bu tür girişimlere engel olacağını ifade ederek olumsuz bir tavır ortaya koymaktadır. Ancak GKRY'nin aksine Türkiye açısından Rusya'ya alternatif olması beklenen İsrail'den gerçekleştirilecek doğal gaz ithalatı, adanın birleşmesi meselesinde bir önkoşul

olmamasına rağmen birleşmenin önünü açabilecek bir potansiyele sahip olduğu değerlendirilmektedir (Foreign Policy, 2016). Türkiye ve Yunanistan potansiyel enerji kaynaklarının bölgeye barış, istikrar ve refah getirebileceği konusunda benzer ifadeler kullanmaktadır. Kıbrıs'ın söz konusu potansiyel enerji kaynaklarının ise yaklaşık olarak Türkiye'nin yıllık doğal gaz tüketim miktarı (50 milyar metreküp) civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Doğu Akdeniz'de Kıbrıs Adası'nın güneyinde ve güneydoğusundaki zengin petrol ve doğal gaz yatakları ile ilgili olarak Yunanistan ve GKRY, 2001 yılından itibaren birtakım haberler yapmaya başlamış ve bu tarihten itibaren bölgede deniz yetki alanları uyuşmazlığı konusu başgöstermiştir (Başeren, 2010: 1). Yunanistan karasuları genişliğini altı deniz mili ve kıta sahanlığı sınırını kıyından itibaren 200 m. derinliğe kadar olacak şekilde kabul etmekle birlikte adalara da kıta sahanlığı verilmesini istemekte; bu sayede Türkiye'nin Mısır ile MEB oluşturma hakkını engelleyerek Doğu Akdeniz'den dışlamaya yönelik politikalar izlemektedir (Başeren, 2010: 6-9).

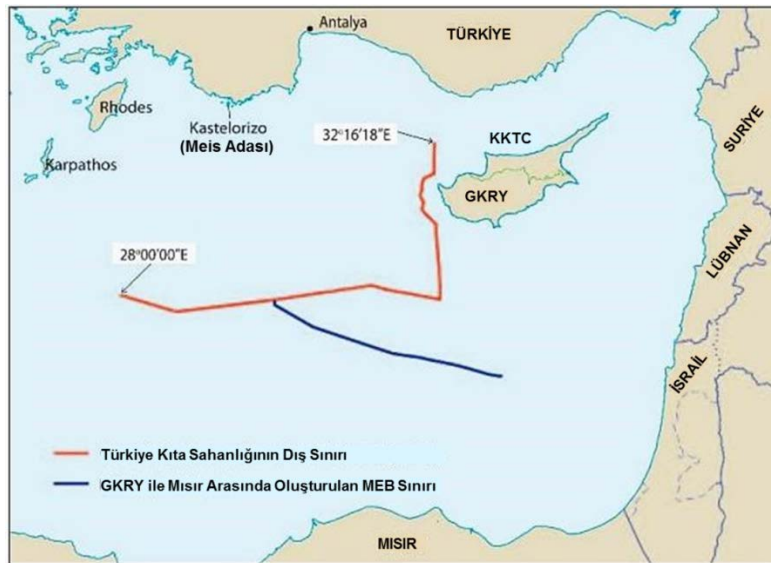
GKRY, 2006 yılında tek başına Kıbrıs Adası adına diğer ülkelerle MEB ilan etmiş olduğu bölgede, yani yaklaşık 51 bin km² ve onüç parsel bölüdüğü bir alanda hidrokarbon keşiflerine başlamıştır (Gürel vd., 2013: 26). Karasuları genişliğini oniki mil ve kıta sahanlığını kıyından itibaren 200 m. derinliğe kadar olacak şekilde kabul eden GKRY, Türkiye'nin tüm girişimlerine rağmen, ilk olarak 2003 yılında Mısır ile ardından 2007 yılında Lübnan ile MEB anlaşmaları imzalamış ve Kıbrıs Adası'nın güneyinde hem Türkiye'nin hem de KKTC'nin egemenlik haklarını ihlal eden söz konusu onüç adet petrol arama ruhsat alanını ilan etmiştir (Başeren, 2010: 11-24). Aslında GKRY'nin sözde ilan ettiği MEB ile ilgili olarak, 1960 tarihli anlaşma gereği adada tam ve kesin bir çözüme varılmadan tek başına tüm adayı temsilen herhangi bir devlet ile siyasi ve ekonomik ilişkiler gerçekleştirilemeyeceği hükmü yer almaktadır (Hasen, 2016).

Türkiye Doğu Akdeniz'de Kıbrıs Adası'nın batıdaki en uç noktasına denk gelen 32° 16' 18" meridyenin batısındaki MEB ve kıta sahanlığı sınırlandırması

haklarını saklı tutmakla birlikte, bölgedeki söz konusu sınırlandırmaların ilgili devletler arasında hukuki andlaşmalar aracılığıyla gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Başeren, 2010: 28-29). Ayrıca 1982 tarihli Karasuları Kanunu'na göre; *“Türk karasularının genişliği altı deniz milidir. Bakanlar Kurulu, belirli denizler için, o denizlerle ilgili bütün özellikleri ve durumları gözönünde bulundurmak ve hakkaniyet ilkesine uygun olmak şartıyla, altı deniz milinin üstünde karasuları genişliği tespit etmeye yetkilidir.”* hükmü yer almaktadır.

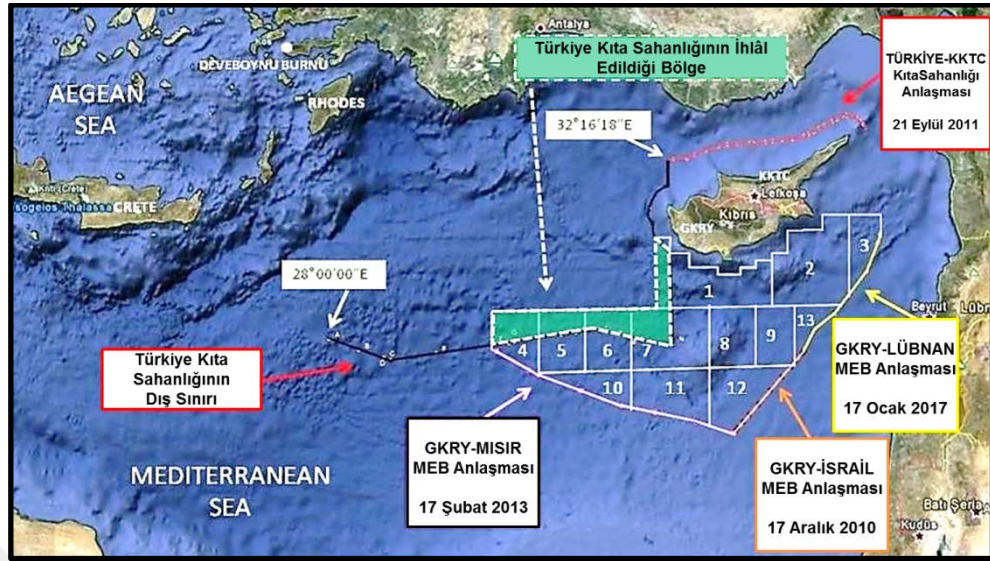
Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hususunda Türkiye, GKRY ile Mısır’ın gerçekleştirmiş olduğu MEB sınırının, bazı adaların özellikle de Türkiye kıyılarına sadece 1.3 km. mesafede bulunan Meis adasının, kendi kıta sahanlığı içinde bulunduğunu belirterek, orta hat esasının hakkaniyete uygun olmadığını ve bu nedenle $32^{\circ} 16' 18''$ meridyeni batısında ve $28^{\circ} 00' 00''$ meridyenin doğusunda MEB oluşturulurken bu önemli hususun dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır (Gürel vd., 2013: 26). Bu çerçevede söz konusu meridyenler arasındaki bölgede Türkiye ile Mısır arasındaki MEB sınırının Şekil 21’deki gibi çizilmesi ve GKRY’nin sözde ilan ettiği MEB kapsamında, Türkiye’nin kıta sahanlığının ihlal edildiği hususunun üzerinde dikkatle durulması gerektiği düşünülmektedir (Şekil 22) (Erciyes, 2012: 11-38).

Türkiye Kara Sularının Dış Sınırı ve GKRY-Mısır Arasında Oluşturulan MEB Sınırı

Şekil 21, Kaynak: http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/maritime_delimitation.pdf, (31.08.2017)

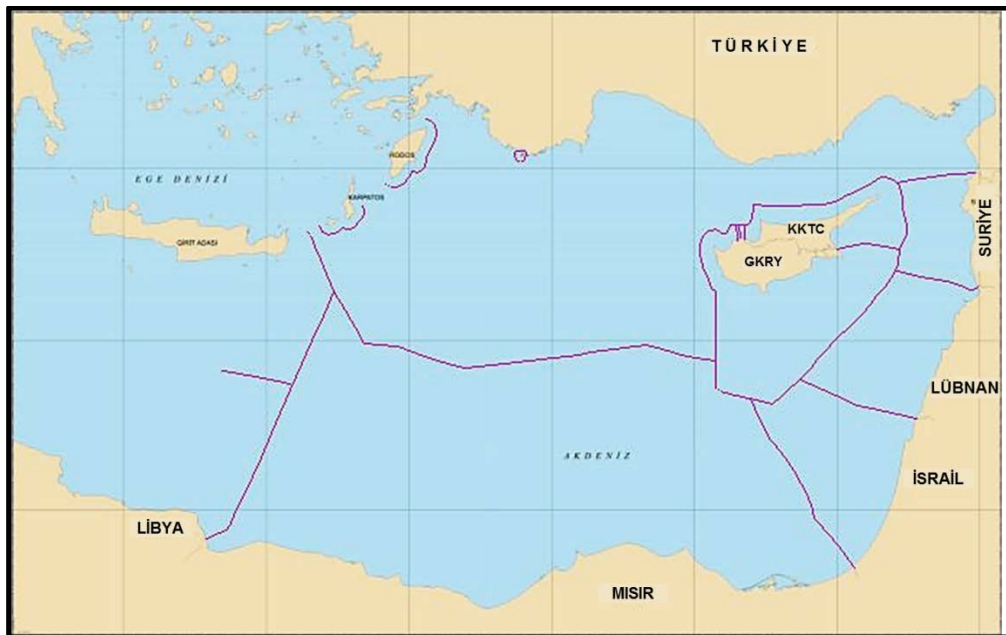
GKRY'nin İlan Ettiği MEB'e göre Türkiye Kıta Sahanlığının İhlali

Şekil 22, Kaynak: http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/maritime_delimitation.pdf, (31.08.2017)

Türk Deniz Araştırmaları Vakfı'nın (TÜDAV) yapmış olduğu çalışmalara göre, Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkelerin muhtemel MEB sınırlarının, Türkiye'nin kıta sahanlığını ihlal etmeyecek şekilde, Şekil 23'te belirtildiği gibi çizilmesinin gerektiği belirtilmiştir.

Doğu Akdeniz'deki Muhtemel MEB Sınırları

Şekil 23, Kaynak: <http://www.tudav.org/index.php/tr/muenhas-r-ekonomik-boelge/229-muhtemel-dogu-akdeniz-muenhas-r-ekonomik-boelge-haritalar>, (31.08.2017)

Doğu Akdeniz açıklarında keşfedilen doğal gaz kaynaklarının sahipliği İsrail, Lübnan, Kıbrıs ve Türkiye'nin de dâhil olduğu potansiyel bir çekişmeye sahne olmaktadır. Eğer söz konusu doğal gaz kaynakları tahmin edildiği kadar bol miktarda çıkarsa, bu kaynaklara sahip olan ülkelerin AB'nin ana doğal gaz ihracatçısı konumuna gelebileceği düşünülmektedir. Ayrıca nihayetinde varılacak makul bir uzlaşmanın, bahsedilen tüm aktörler için bir kazan-kazan durumu oluşturabileceği değerlendirilmektedir. Ancak süregelen bu çekişme Türkiye-Yunanistan, Türkiye-İsrail ve İsrail-Lübnan arasındaki mevcut sorunlarla birlikte daha da derinleşmeye devam ederse, bu durumda çekişmenin ABD ve AB'yi kapsayacak şekilde büyük bir soruna dönüşebileceği iddia edilmektedir.

Diğer bir konu ise İsrail-Filistin sorunudur. Soğuk savaş döneminde çatışma ve şiddetle anılan İsrail-Filistin sorunu, soğuk savaşın sonrasında tarafların birbirinin varlıklarını tanınmasıyla ilerleme kaydetmiş ancak iki devletli çözüme yönelik devam eden uzun süreli görüşmeler uluslararası arenada kabul görmesine rağmen, çözümün yöntemi konusundaki anlaşmazlıklar nedeniyle henüz bir sonuca varılamamıştır (Bayraktar, 2012: 266-267). Sorunun çözülmemesinin en önemli nedenlerinden birisi özellikle bölgenin ABD gibi küresel güçlerin mücadele alanı olmasından kaynaklanmaktadır. Güvenliğini birinci öncelik olarak gören İsrail duvarlar inşa ederek işgali derinleştirmekte ve Filistin'in bağımsızlık ve tanınma çağrılarına cevap vermemektedir. Arap Baharı ile birlikte baskıcı yönetimlerin yerine gelen İslamcı yönetimlerin güç kazanması üzerine güvenliği konusunda endişe duymaya başlayan İsrail; bir bakıma bu durumu barış görüşmelerindeki uzlaşmaz tutumuna gerekçe olarak göstererek tek taraflı politikalarına hız vermiştir (Kemiksiz, 2017: 31). British Gas şirketi tarafından Gazze açıklarında 2000 yılında keşfedilen doğal gaz kaynaklarının boru hattı ile kıyıya taşınması ve inşa edilecek terminal sayesinde işlenerek İsrail'e satılması planı görüşmeleri, 2007 yılında söz konusu şirketin geri çekilmesi nedeniyle sonuçsuz kalmakla birlikte; bunun neticesinde İsrail'in gerçekleştirdiği doğal gaz keşifleri sonuç vermiş ve Mısır'a ihraç etmeye başlamıştır (Gürel vd., 2013: 5). Aynı yıl içinde İsrail Savunma Bakanı, Filistin gazının İsrail'e satışının Filistin devletinin ve halkının zenginleşmesine katkı

sağlamayacağı gibi İsrail'e karşı Filistin yönetimini elinde bulunduran Hamas ve benzeri terör örgütlerinin saldırılarının artacağını ve bunu önlemek için askeri operasyonların devam edeceğini ifade etmiştir. Konuyla ilgili olarak İsraili yetkililer, yapılan önemli keşiflere rağmen doğal gaz ihracatının istenen seviyelere ulaşmadığını ve iç tüketimdeki artış nedeniyle de kırk yıldan az ömrü olduğu düşünülen rezervlerin ihracatında sıkıntılar yaşanabileceğini ifade etmiştir (The Guardian, 2014). Dolayısıyla şu aşamada Filistin doğal gazının ne zaman ve ne şekilde kullanılacağı henüz bilinmemektedir.

Doğu Akdeniz'de İsrail'in hak iddia ettiği beş adet doğal gaz alanı bulunmaktadır. Ancak İsrail, uzun süreden beri Tamar Alanı üzerinde henüz bir uzlaşmaya varamadığı Lübnan ile çatışma halindedir. İsrail'in asıl korkusunun Hizbullah aracılığıyla Akdeniz'deki varlığını sürdüren ve nükleer silah sistemleriyle tehdit oluşturan İran olduğu iddia edilmektedir. Bununla birlikte 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni imzalamamış olan İsrail ile kendisine ait alanlarda arama yaptığı gerekçesiyle İsrail'i Hizbullah aracılığıyla uyarayan Lübnan arasındaki çekişmenin nereye varacağı bilinmemektedir.

İsrail'in gaz tedarikçisi Mısır'ın, İsrail'in bölgedeki varlığından rahatsız olduğu iddialarına benzer şekilde; Türkiye ise KKTC ve GKRY arasındaki çözülemeyen sorunlara dikkat çekerek, adada kalıcı bir çözüme ulaşılmadan İsrail'in Levant Alanı'ndaki varlığını kabul etmemektedir. Daha küçük ölçekte nitelendirebileceğimiz başka bir MEB anlaşmazlığının ise Kıbrıs ve Lübnan arasında yaşandığı görülmektedir.

Doğu Akdeniz'deki karşılıklı MEB iddiaları, Çin denizlerinde yaşanan MEB sorunlarına benzer şekilde, daha büyük kaos ve çatışmalara yol açabilecek potansiyele sahip olabilir. Dolayısıyla KKTC'yi tanımaksızın AB üyeliğine kabul edilen GKRY, NATO üyesi Türkiye ve ABD'nin müttefiki İsrail arasında kurulacak diplomasi köprüsü sayesinde, ilişkilerde kazan-kazan politikası mı izleneceğini, yoksa uzlaşmazlık neticesinde daha şiddetli bir çatışmaya mı gidileceğini zaman gösterecektir (Andrews-Speed vd, 2012: 52-54)

Diğer taraftan Kıbrıs Adası'nda Akrotiri ve Dikelya üslerine sahip olan İngiltere'nin, 1960 yılında imzalanan kurucu andlaşma hükümlerine göre adaya ilişkin deniz yetki alanlarının sınırları net bir şekilde ifade edilmediğinden dolayı, gelecekte nasıl bir tavır takınacağı şimdilik bilinmemekle beraber, konuyla ilgili nihai tutumunu bölgede keşfedilecek petrol ve doğal gaz rezervlerinin büyüklüğü belirleyecek gibi görünmektedir (Başeren, 2010: 26-27). İngiltere'nin ayrıca bölgedeki üsleri sayesinde karasuları ilan etmesi ve kıta sahanlığının gündeme gelmesiyle birlikte, Kıbrıs Adası'nın enerji kaynakları üzerinde MEB ilan edebileceği ve ada üzerindeki varlığını askeri alandan ekonomik alana taşıyacak politikalar üretebileceği değerlendirilmektedir (Çomak vd., 2015: 257).

3.2.8. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne (UNCLOS) Göre Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmesi

Deniz hukuku denizdeki alanların hukuki rejimini, bu alanların kullanımlarını ve denizde seyreden gemilerin seyrüseferini düzenleyen kuralların bütünü olarak tanımlanmaktadır (Kuran, 2016: 72). Deniz hukuku 19'uncu yüzyılın ikinci yarısına kadar örf ve adet hukuku şeklinde gelmiştir. Sanayileşme ile birlikte ihtiyaç duyulan doğal kaynakları temin etmek için ülkelerin kendi kara ve deniz sınırları dışına taşmaya başlamaları da deniz hukukunun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Karapınar, 2015: 13). Bu dönemden itibaren gerçekleştirilen çalışmalara örnek olarak, 1873 yılında kurulan Uluslararası Hukuk Derneği ve Uluslararası Hukuk Enstitüsü ile birlikte 1939 yılında düzenlenen Lahey Kodifikasyon Konferansı ve BM öncülüğünde düzenlenen Deniz Hukuku Konferansları gösterilebilir. 1958 tarihli Birinci Cenevre Deniz Hukuk Konferansı ve 1973-1982 yılları arasında düzenlenen Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı bu anlamda andlaşmalar hukukunun ağırlık kazanmasına ve yeni kavram ve ilkelerin ele alınmasıyla birlikte kapsamlı bir uluslararası deniz hukukunun oluşturulmasına öncülük etmiştir (Güneş, 2007: 5).

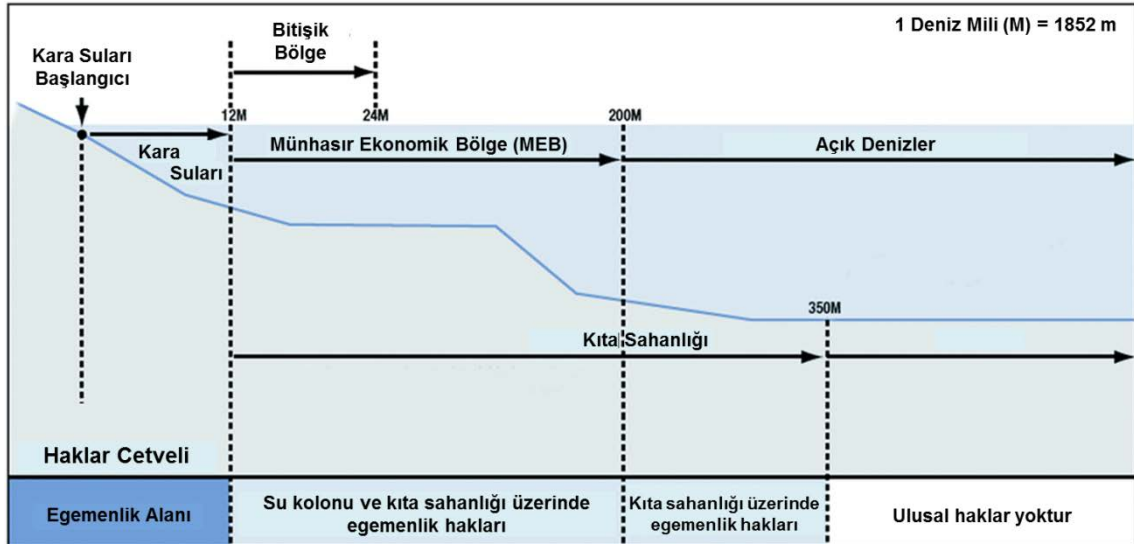
Uluslararası bir antlaşma olan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi üçüncü BM konferansı ile karara bağlanmış (UNCLOSS III, 1973-1982), 1982 yılında imzaya açılmış ve 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Bugün itibariyle

Sözleşme'de yüzaltmış ülkenin imzası bulunmaktadır. 1982 yılında Sözleşme'ye karşı aleyhte oy kullanan Türkiye, İsrail, ABD ve Venezuela dâhil olmak üzere halen Sözleşme'ye taraf olmayan birtakım ülkeler bulunmaktadır. Türkiye'nin konferans sürecine aktif bir şekilde katıldığı bu sözleşmeyi kabul etmemesinin asıl sebebi, karasularının genişliği ve deniz hukuku uyumsuzluklarından dolayı zorunlu yargı yetkisi ile ilgili düzenlemeleri barındırmasından kaynaklanmıştır (Güneş, 2007: 11-13). Yunanistan görüşmelerde karasuları genişliğinin oniki deniz mili olması konusunda Türkiye'nin itirazı olmasına karşın, sözleşmenin genel olarak kabul görmesi sebebiyle sözleşmenin diğer hükümlerinin uluslararası örf ve adet kuralı haline geldiğini öne sürmüştür. Ancak MEB kavramı gibi yeni bazı hükümlerin yer alması nedeniyle sözleşmenin uluslararası örf ve adet kuralı olmasından kaynaklanan bağlayıcılığı tartışma konusudur.

Sözleşme ayrıca dünya denizleri ve okyanusları ile bunlara ait kaynaklarının her türlü kullanımını, başka bir ifadeyle deniz yetki alanları ve anlaşmazlıkların çözümü ile ilgili düzenlemeleri de kapsamaktadır. Sözleşme, denizi birkaç bölgeye ayırmaktadır. Bunlar; oniki deniz miline kadar olan ulusal karasuları, oniki ile yirmidört deniz mili arasındaki bitişik bölge, en çok ikiyüz deniz miline kadar oluşturulabilen MEB, ve ikiyüz ile üçyüzelli deniz miline kadar çıkabilen ve doğal bir uzantı sayılan kıta sahanlığı şeklinde belirtilmektedir. Uluslararası sular ve karasuları denize kıyısı olan devletin egemenlik sınırlarını belirtirken; MEB ise denize kıyısı olan devlete bazı özel araştırma ve kullanım hakları tanımaktadır (Şekil 24). MEB ile Kıta sahanlığı kavramı karşılaştırıldığında, MEB'in daha ziyade ekonomik ve hukuki bakımdan geniş uygulamalara ve haklara sahip olduğu; kıta sahanlığının ise yalnızca doğal bir oluşumdan ibaret olduğu görülmektedir (Karapınar, 2015: 19-20). Açık deniz kavramı ise hiçbir devletin egemenliğinde olmayan; iç sular, kara suları, takımda devletlerinin takımda suları ile MEB dışında kalan ve bütün devletlerin serbestçe yararlanabileceği uluslararası deniz alanını ifade etmektedir (Pazarcı, 1989: 338-339).

Sözleşme'ye göre bir devlet oniki deniz milini aşmayacak şekilde kendi karasuları üstündeki hava sahasında, deniz yatağında ve toprak altında egemenlik hakkına sahiptir. Karasularından sonraki yirmidört deniz miline kadar olan bitişik bölgede gümrük, maliye, göç ve sağlık ile ilgili kanunlara uymayanları önlemek ve cezalandırmak amacıyla gerekli kontroller yapılabilmektedir. Oniki deniz miline kadar olan karasularından itibaren ikiyüz deniz miline kadar olan MEB'de ise, deniz yatağı üzerindeki sulara, deniz yataklarında ve bunların toprak altındaki canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi muhafazası ve yönetimi ile aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgârlardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemenlik hakları tanınmaktadır. Sözleşme'de ayrıca kıyıdaş devletlerin MEB sınırlandırması yaparken, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38'inci maddesinde belirtildiği şekilde hakkaniyete uygun olarak anlaşma yapılması gerektiği hükmü yer almaktadır.

BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne Göre Deniz Sınırları

Şekil 24, Kaynak: <http://pubs.rsc.org/en/Content/ArticleHtml/2014/NP/c3np70123a>, (30.08.2017)

Türkiye'nin, 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahanelığı Sözleşmesi'ne ve 1982 tarihli ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olmamakla birlikte, ulusal hukukunda kıta sahanlığı ve MEB düzenlemeleriyle ilgili bir düzenlemesi

yoktur. Her ne kadar Karasuları Kanunu bu yetkiyi Bakanlar Kurulu'na vermiş olsa da bugüne kadar henüz bu yetki kullanılmamıştır (Başeren, 2010: 27-28). Başka bir ifadeyle, Türkiye ile KKTC, GKRY, Yunanistan, Suriye ve Mısır arasında kıta sahanlığına ilişkin herhangi bir deniz sınırlandırması söz konusu değildir (Başeren, 2010: 3).

3.2.9. Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu ve Türkiye-AB İlişkileri

Yunanistan'ın 1981 yılında, GKRY'nin ise 2003 yılında AB'ye tam üye olması ile birlikte Birliğin sınırları yalnızca Ege'yi kapsamakla kalmamış, Doğu Akdeniz'i de kapsar hale gelmiş ve bu şekilde Doğu Akdeniz enerji politikalarının bir aktörü olmuştur. Dolayısıyla Birliğe yeni katılan ülkelerle birlikte sürekli büyüyen AB, üye ülkelerin sahip olduğu egemenlik hakları ile birlikte Birliğin dayandığı siyasi ve hukuki alanın uluslararası siyasi ve hukuki düzen ile uyumsuzluğa düşmemesi için yeni stratejiler geliştirmek suretiyle yoğun bir mücadele vermektedir (Başeren, 2013: 159-196). Avrupa Komşuluk Politikası ve Avrupa-Akdeniz Ortaklığı buna örnek olarak gösterilebilir. AB, Türkiye'nin Birliğe aday ülke olduğu 1999 Helsinki Zirvesi'ne kadar Yunanistan ile yaşadığı sorunlara doğrudan bir müdahalede bulunmamıştır. Ancak ilerleyen dönemde Kıbrıs meselesi Yunanistan tarafından sürekli bir ön koşul haline getirilmek suretiyle ilişkilerdeki hızlı ilerleyişin önüne geçmiş ve muhtemel üyelik sürecinin yavaşlamasına sebep olmuştur.

Doğu Akdeniz'de yaşanan deniz yetki alanlarının paylaşımı sorunu ile ilgili olarak, GKRY'nin komşu ve kıyıdaş ülkelerle MEB oluşturma girişimleri bir fiili durum oluşturma çabası olarak görülmektedir. GKRY bu yolla Türkiye'nin kendisini muhatap almasını amaçlamaktadır. Ancak Türkiye her fırsatta GKRY'nin tek başına Kıbrıs Adası adına kararlar alma fikrine karşı çıkmakla birlikte; KKTC'nin Kıbrıs'la ilgili alınacak her kararda söz sahibi olması gerektiğini vurgulamaktadır. Türkiye-AB ilişkileri açısından ise bu durumun, Yunanistan'ın öncülüğünde bir baskı ve taviz unsuru olarak kullanılmaya çalışıldığı düşünülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bilindiği gibi dünya nüfusu hızla artmakta, sanayi gelişmekte ve buna paralel olarak enerjiye olan ihtiyaç gün geçtikçe artmaya devam etmektedir. Dünyada tüketilen enerjinin yaklaşık %33'ü petrol ve petrol ürünleri, %29'u katı yakıtlar, %21'i doğal gaz kaynaklarından elde edilmekte olup, elde edilen bu enerjinin yarısını sırasıyla Çin, ABD ve AB ülkeleri tüketmektedir. Ne yazık ki fosil yakıtlar olarak bilinen bu enerji kaynaklarının kendini yenilemesi söz konusu değildir. Her ne kadar son yıllarda yenilenebilir ve çevre dostu enerji kaynaklarına olan ilgi giderek artsa da, bu kaynakların enerji ihtiyaçlarımızın tamamını karşılayabilmesi henüz mümkün gözükmemektedir. Nükleer enerji santrallerinde elektrik üretiminde yaşanan facialar ve kamuoyunun olumsuz tepkileri nedeniyle nükleer enerjinin geleceği tartışma konusudur. Diğer taraftan ABD'de son yıllarda keşfedilen kaya gazının üretim ve iletim maliyetlerinin şimdilik göreceli olarak pahalı olması nedeniyle, fosil yakıtların en azından tükenene kadar bir süre daha kullanılması beklenmektedir.

1970'lerde yaşanan petrol krizlerinin ortaya çıkardığı enerji güvenliği kavramı son yıllarda yaşanan doğal gaz kesintileri ve krizleriyle birlikte yeniden gündeme gelmiştir. Bununla birlikte, enerji arz güvenliği çerçevesinde enerji kaynaklarına ulaşmak, enerjiyi üretmek ve enerjiye ihtiyacı olan bölgelere ve ülkelere güvenli ve sürekli bir şekilde iletmeyi hayli zor olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla üretilen enerjinin güvenilir kaynaklardan, makul fiyatlardan, kesintiye uğramadan ve rekabet ortamını bozmayacak şekilde transfer edilmesi de oldukça önem arz eden bir konudur. Aksi takdirde enerji güvenliği tam anlamıyla sağlanamayacağı için, bunun sonucunda enerji zengini olan ülkeler enerjiye ihtiyacı olan ülkeler üzerinde ekonomik ve siyasi baskı oluşturabilme imkânı elde edebilecektir.

Gelişim süreci incelendiğinde AB'de, ilk olarak ekonomik birlik ve daha sonra siyasi birlik oluşturulmuştur. Çünkü AB'nin temel kuruluş amacı enerji kaynaklarını Birlik çatısı altında toplamak ve etkin bir şekilde yönetmek

olmuştur. Bu kapsamda sırasıyla 1951 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu 1957 yılında ise Avrupa Atom Enerjisi Kurumu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulmuştur. Ekonomik bütünleşmeyi sağlayan AB'nin daha sonraki hedefi siyasi bütünleşmeyi sağlamak olmuştur.

AB ile Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerin temelini ise enerji oluşturmaktadır. Genel olarak enerji üreticisi konumundaki Rusya ile tüketici konumundaki AB, kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarını gözeterek bir biçimde bu alanda işbirliği yapmaktadır. AB ekonomik kalkınmayı sağlayabilmek için, doğal gazın, petrolün ve katı yakıtların önemli bir kısmını Rusya'dan temin etmektedir. Başka bir ifadeyle AB enerjide önemli ölçüde Rusya'ya bağımlıdır. Bu ekonomik bağımlılık siyasi ilişkileri de etkilemektedir. Rusya özellikle Avrupa'ya enerji transferinde, SSCB'den ayrılan ve büyük ölçüde Rus doğal gazına bağımlı olan eski Sovyetler Birliği ülkelerini devre dışı bırakacak politikalar izlemekte ve farklı ülkelere farklı fiyat politikaları uygulamaktadır. Rusya bu şekilde enerji silahını siyasi ve ekonomik bir güç olarak kullanmaktadır. AB ise enerji kaynaklarını çeşitlendirmeyi ve Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmayı hedeflemektedir.

Türkiye, içinde bulunduğu coğrafya sayesinde Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesiştiği kavşak noktada, jeopolitik açıdan stratejik öneme sahip bir ülke konumundadır. Özellikle de dünya enerji kaynaklarının büyük bir kısmına ev sahipliği yapan Orta Doğu coğrafyası ve Rusya gibi enerji arz eden bölgeler ile enerjide büyük ölçüde dışa bağımlı olan AB arasında önemli bir köprü konumundadır. Türkiye'nin bu avantajlı konumundan istifadeyle pragmatik davranarak ve bölge ülkeleri ile işbirliği yaparak, toprakları üzerinden enerji transferi sağlamaya yönelik politikalar izlemesi beklenmektedir. Doğal olarak, enerji rekabetinin kızıştığı bir ortamda Türkiye açısından birtakım fırsatlar ve tehditler ortaya çıkmaktadır. Özellikle son dönemde Doğu Akdeniz'deki enerji keşifleri sonrasında bölge çok daha önemli bir hale gelmiştir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ın, uzun bir süre daha Türk dış politikasının önemli unsurları olmaya devam edeceği değerlendirilmektedir.

AB 2006 ve 2009 yıllarında Ukrayna üzerinden maruz kaldığı doğal gaz kesintileri sonrasında, bu kapsamda gelecekte yaşanması muhtemel krizleri aşmanın yollarını aramaya başlamıştır. Buna karşılık olarak Rusya, sorun yaşadığı Doğu Avrupa ülkelerini devre dışı bırakmak üzerine kurulu ve Karadeniz üzerinden Avrupa'ya doğal gaz akışı sağlaması planlanan ancak sonradan iptal edilen Güney Akım projesi ile ona alternatif olarak düşündüğü Türk Akımı projelerini ortaya atmıştır. Aslında Rusya bu hamleleriyle hem transit konumdaki sorun yaşadığı ülkelerle mücadele etmekten kurtulmayı hem de AB'nin desteklediği Nabucco ve TANAP gibi Hazar Havzası'ndan Avrupa'ya doğal gaz transferi sağlayacak projeler ile rekabet ortamı oluşturmayı amaçlamıştır. Bu noktada AB'nin enerji ihtiyacını karşılayabilecek petrol ve doğal gaz kaynaklarının bulunduğu bölgeler ve alternatif enerji nakil güzergâhları oluşturma gereksinimleri göz önüne alındığında; siyasi ve ekonomik açıdan istikrarlı bir aktör olarak görülen Türkiye, coğrafi konumu sayesinde önemli bir köprü ülke olarak öne çıkmaktadır. Nitekim, Rusya tarafından Güney Akım projesine alternatif olarak Türk Akımı projesinin ve yakın dönemde Azerbaycan ile TANAP'ın imzalanması, Türkiye'nin ön plana çıkmasını desteklemektedir. Dolayısıyla Avrupa, Rusya, Hazar Havzası, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz coğrafyasının merkezinde yer alan Türkiye'nin bölgede önemli bir enerji dağıtım merkezi olmaya aday olduğu değerlendirilmektedir.

Türkiye, dünyanın en gelişmiş ekonomilerinin oluşturduğu G20'nin önemli bir üyesi olarak, istikrarlı bir şekilde büyüyebilmek için jeopolitik konumunu en iyi şekilde kullanmak istemektedir. Bu bakımdan öncelikli olarak AB üyelik sürecinde yürüttüğü çalışmalara ara vermeden Kafkasya ve Orta Asya gibi yeni açılımlara imza atmayı düşünmektedir. Ancak bu açılımları yaparken bölgede söz sahibi olan Rusya ile rekabete dayalı bir politika yerine öncelikle ekonomik işbirliğine dayalı bir politika izlemesi beklenmektedir. Türkiye diğer taraftan Orta Doğu ve Kuzey Afrika gibi jeokültürel açılımlar yapabilme potansiyeli olan bölgeler ile de benzer politikalar geliştirebilir. Ancak Türkiye özellikle çatışma ve istikrarsızlığın süregeldiği bu bölgelerde uzun süreli ve sağlıklı bir işbirliğinin vazgeçilmez unsuru olan barış, güven ve istikrar ortamını sağlamak için

öncelikle kendi üzerine düşen görev ve sorumlukları yerine getirebilir. Diğer taraftan küreselleşmenin de bir gereği olarak Türkiye, dünyanın farklı bölgelerine de açılım yapabilir. Ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşmaya başladığı Asya ve Uzak Doğu, yükselen ekonomilerin yer aldığı Latin Amerika ve ABD ile ekonomik ilişkiler geliştirilebilir. Bu sayede Türkiye, tıpkı geçmişte bu coğrafyada kendisinden önce var olan büyük devletler gibi, dünyadaki merkez ülke konumunu güçlendirerek bir cazibe merkezi ve çekim alanı haline gelebilir.

Bölgesel ve orta ölçekte bir güç olarak nitelendirebileceğimiz Türkiye, çok yönlü bir dış politika izleyerek ve ABD, AB ve Rusya gibi küresel güçlerle birlikte ortak politikalar geliştirebilir. Enerji ise bu politikaların temelinde yer alabilir. Bilindiği gibi jeopolitik açıdan Türkiye'nin bulunduğu coğrafya, hem enerji kaynaklarına olan nispi yakınlığı hem de enerji transfer yolları üzerinde olması sebebiyle kendisini bu devletlerin politikalarının kesiştiği noktada bulacağı için proaktif ve pragmatik bir duruş sergileyebilir. Bununla birlikte günümüzde önemi her geçen gün artan enerji arz güvenliği politikalarını sürekli olarak gözden geçirerek küresel güçlerle politikalarını örtüştürebilir. İçinde bulunduğumuz zaman diliminde enerji tedariğinin ve enerjinin sürekli bir şekilde ve makul fiyatlardan temini konusunun, yani enerji güvenliğinin önemi her geçen gün daha da artmaktadır. İşte bu noktada ortaya yeni tehditlerin ve fırsatların çıkabileceği düşünülmektedir.

Diğer önemli bir husus, Türkiye'nin enerji alanındaki ikili ve çok taraflı işbirliği ile büyük enerji yatırımlarına imza atarken dikkatli davranması beklenmektedir. Özellikle doğal gaz tüketim miktarlarında yaşanacak olası artışlara ilaveten gerçekleştirilen bu yatırımlar sonucunda enerji kaynaklarını ithal ettiğimiz ülkelerle bu anlamdaki ilişkilerin sıcak tutulması büyük önem arz etmektedir. Bununla birlikte enerji üssü olma yolunda önemli mesafeler kateden Türkiye, Doğu ile Batı arasında sahip olduğu doğal köprü vazifesini kendi lehine çevirip, enerji piyasasında söz sahibi olan aktörlerle kendi ulusal çıkarlarını muhafaza edebileceği ilişkiler kurması gerektiği düşünülmektedir. Diğer taraftan Balkanlar'dan Kafkaslar'a, Orta Doğu'dan Karadeniz'e uzanan geniş bir

coğrafyaya ev sahipliği yapan Türkiye, enerji alanında sadece bir transit ülke konumunda olmayıp; BOTAŞ ve TPAO gibi önemli enerji şirketleri aracılığıyla ülkesinde ve bölgesinde petrol ve doğal gaz arama ile boru hattı inşaa faaliyetlerine hız verebilir. Hatta bu şirketlerin çoğunluğuna devletin sahip olduğu GAZPROM ve SOCAR benzeri bir şirket çatısı altında birleşmesinin tek elden ve hızlı karar alma konuları bakımından faydalı olabileceği hususu değerlendirmeye alınabilir. Bu bağlamda AB ve Rusya ile izlenecek politikalarda Türk Akımı ve TANAP gibi büyük projeler sayesinde Karadeniz'in etkinliği artırılabilir. Avrupa'ya enerji transferi sağlayacak projeler bu açıdan önemli fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca ABD'de son yıllarda ortaya çıkan kaya gazı teknolojisi yakından takip edilmek suretiyle Türkiye'deki kaya gazı rezervleri araştırılabilir.

MEB kavramı gereği, ülkeler kendi kıyı şeritlerinden itibaren denize doğru ikiyüz deniz miline kadar olan bölgede, deniz altında ve üstündeki her türlü doğal kaynağı ve enerjiyi kullanabilme ve işletebilme hakkına sahiptir. Bu kapsamda Türkiye, KKTC ile birlikte hareket etmek suretiyle bu bölgede keşfedilen enerji kaynaklarının kullanılması ve işletilmesi noktasında işbirliği yapmaktadır. Diğer taraftan Yunanistan, bu alanda Kıbrıs Adası'nın tamamını temsilen GKRY ve İsrail ile işbirliği yapmakta olup, bununla birlikte Türkiye'yi devre dışı bırakmayı ve çıkarılacak enerji kaynaklarının AB'ye transferi konusunda kendi denizlerini ve topraklarını kullanmayı istemektedir. Türkiye bu hususta dikkatli ve proaktif bir politika izleyerek, kendi denizleri ile toprakları üzerinde kurulacak boru hatları vasıtasıyla bölgedeki enerjinin Avrupa'ya daha az maliyetle, daha güvenli ve kesintisiz olarak taşınacağı tezini savunmaya devam edebilir. Bu sayede Türkiye'nin, Avrupa, Rusya, Hazar Havzası, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz arasında enerji dağıtım merkezi olma potansiyelini daha da güçlendirerek enerjiyi daha ucuza temin etme ve enerji piyasasını kontrol etme imkânına sahip olabileceği değerlendirilmektedir.

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları, Kıbrıs sorununun çözümü açısından iyi bir fırsat olabilir. Ayrıca, Orta Doğu'daki terörizmin çözümü ile kalıcı barış ve istikrar

sağlamaya yönelik girişimlerin, Türkiye'ye özellikle İsrail ile ilişkilerinin iyileştiği bir dönemde Orta Doğu'da enerji alanında yeni işbirliği fırsatları sunabileceği düşünülmektedir.

Doğu Akdeniz ve kıyıdaş ülkelerin bulunduğu coğrafyayı temsil eden Levant bölgesinin, tarih boyunca bölgesel ve uluslararası güç dengelerindeki yerini ve önemini korumaya devam ettiği, özellikle de tek bir gücün yönetimi ve kontrolü altında olduğu dönemlerde bölgesel ve küresel barış ve istikrara önemli katkıları olduğu, iki veya daha fazla gücün rekabet ettiği dönemlerde ise aksine refah ve istikrarın azaldığı görülmüştür (Ediger vd., 2012: 73-92). Dört bin yıldan fazla bir geçmişe sahip olan Levant bölgesi, Doğu ile Batı arasında önemli ticaret yollarının üzerinde yer almakla birlikte, doğudaki ticari malların Avrupa'ya ulaştırılmasının sağlanmasında önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. İngiltere'nin baş aktör olduğu kömür çağında, kömür rezervlerinin yetersiz olması nedeniyle fazla ön planda olmayan Levant bölgesi, 19'uncu yüzyıl sonunda petrol çağına girilmesiyle birlikte ve Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yer alan petrol alanları sayesinde yeniden bir cazibe merkezi haline gelerek İngiltere ve Almanya'nın ilgisini çekmeye başlamıştır. Son yüzyılın başından itibaren ise Levant bölgesinin Orta Doğu'daki hidrokarbon kaynaklarına ve Doğu Akdeniz'deki limanlar üzerinden Avrupa'ya geçiş güzergâhlarına olan coğrafi yakınlığı sayesinde enerji jeopolitiğinin önemli bir parçası olmuştur. Bölge, Doğu Akdeniz enerji jeopolitiğindeki önemini soğuk savaş döneminde de korumuş ancak Irak'ın kuzeyindeki petrol üretiminin güneydeki alanlara doğru kaymasıyla birlikte Basra Körfezi'nin enerji jeopolitiğindeki önemi artmış, dolayısıyla Doğu Akdeniz nispeten önemini kaybetmeye başlamıştır. Bölgede gelişmekte olan ekonomik kaygılardan dolayı Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı 1977 yılında kurulmuş ve sonrasında 1990'lı yıllarda ortaya çıkan Körfez savaşıyla birlikte başlayan kısmi kesintilere ve kapasitenin azaltılmasına rağmen Türkiye açısından önemli olmuştur. Ayrıca Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın devreye girmesiyle birlikte Ceyhan Limanı Levant'ın önemli enerji merkezlerinden biri olmaya aday olmuştur.

Doğu Akdeniz'deki Levant bölgesi hidrokarbon kaynaklarından olan petrolün yeterince sürdürülebilir olmadığı değerlendirilmektedir. Doğal gazda ise Mısır'ın bölgede Rusya-AB ilişkisine benzer şekilde başta İsrail olmak üzere önemli bir tedarikçi konumunda olduğu görülmektedir. Levant bölgesinin ayrıca, Mısır ve İsrail'in yanı sıra Kıbrıs'ın açık denizdeki alanlarında keşfedilen doğal gazın geliştirilmesiyle birlikte AB, Çin ve Hindistan gibi enerjiye ihtiyaç duyan büyük ekonomilere ithalat potansiyeli bulunmaktadır.

Son yıllarda Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğal gaz rezervlerinin şimdilik AB'nin ihtiyaç duyduğu enerjinin büyük bir kısmını karşılaması beklenmese de, devam eden arama faaliyetleri sonucu ortaya çıkabilecek daha büyük miktardaki doğal gaz rezervlerinin bölgedeki enerji denklemini önemli derecede etkileyebileceği değerlendirilmektedir. Bu çerçevede Birliğin güvenliği ve büyümesi için Doğu Akdeniz'i kontrol etmenin gerekliliğini fark eden AB, uzun bir süredir askeri alt yapı ve kabiliyetlerin geliştirildiği GKRY'yi tek taraflı bir şekilde Birliğe üye olarak kabul etmiştir (Yıldız, 2008: 78). Bununla birlikte GKRY'nin gelecek dönemde Kıbrıs'taki enerji alt yapısının değiştirilmesiyle birlikte, elektrik üretiminde petrolden doğal gaza geçebileceği tahmin edilmektedir.

Türkiye, dinamik ekonomisi, stratejik konumu ve AB'nin dış politikası ve enerji güvenliğine katkı sağlayan bölgedeki rolü düşünüldüğünde, Birlik için önemli bir ülke olduğu değerlendirilmektedir. Bilindiği gibi Türkiye, Gümrük Birliği sayesinde büyük oranda AB'ye entegre olmuş ve AB'nin rekabet gücünün önemli bir unsuru haline gelmiştir. Buna karşılık Türkiye'nin ekonomik ve siyasi açıdan modernleşmesi için AB, önemli bir çapa olmaya devam etmektedir (Arcuri, 2013: 44). Dolayısıyla AB ile aday ülke Türkiye arasındaki ilişkilerin sürdürülmesinin her iki tarafın da yararına olacağı düşünülmektedir.

Türkiye'nin enerji dağıtım merkezi olma yolundaki girişimleri ve AB ile birlikte ortak ihtiyaçları dikkate alındığında, AB ve Türkiye bazı önemli enerji konularındaki işbirliğini güçlendirmeye karar vermiştir. Son dönemde AB ile Türkiye özellikle dış politika ve güvenlik politikaları üzerine kurulan siyasi

diyalogu yoğunlaştırmıştır. Bu bakımdan Türkiye ve AB'nin komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi ile birlikte Türkiye'nin, AB'nin dış politikası ve enerji güvenliğine önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Türkiye'nin ayrıca Kuzey Afrika, Orta Doğu, Balkanlar ve Güney Kafkasya'da gerçekleştirdiği siyasi diyaloglar AB ile ortak çıkarları konusunda önem arz etmektedir (Arcuri, 2013: 45).

Sonuç olarak, AB'nin enerji bağımlılığını azaltmak için alternatif enerji güzergâhı arayışları, Rusya'nın enerji hâkimiyetini korumak için Akdeniz'e inme arzusu, ABD'nin söz konusu aktörlerin bölgede kendisinden daha etkin bir rol üstlenmesini istememesi, İsrail'in enerji ihraç eden bir ülke konumuna gelmesi durumunda izole edilemeyeceğine inanması, Yunanistan ve GKRY'nin birlikte hareket ederek ortaya çıkacak olası alternatif enerji güzergâhı sayesinde zayıflayan ekonomilerini güçlendirmek istemeleri ve Mısır'ın keşfedilecek yeni doğal gaz kaynakları sayesinde İsrail'den enerji ithal etmekten kurtulmayı ümit etmesi dikkate alındığında; Türkiye'nin bu coğrafyadaki etki ve nüfuz alanı ile birlikte sahip olduğu stratejik önemini korumaya devam edeceği düşünülmektedir. Diğer taraftan Doğu Akdeniz'de var olan Kıbrıs sorununun AB-Türkiye ilişkilerinin yumuşak karnı olmaya devam edeceği değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, AB'nin Rusya'ya enerji bağımlılığını azaltma konusunda Doğu Akdeniz enerji kaynaklarına ihtiyacının olduğu, coğrafi konumu ve proje maliyetleri dikkate alındığında bunun Türkiye üzerinden boru hatları ile gerçekleştirilmesinin en uygun yöntem olduğu değerlendirilmektedir. Bu sayede Türkiye açısından, AB ile enerji işbirliğini artırma ve doğal gazı daha ucuza satın alabilme ile bölgedeki enerji dağıtımını kontrolü altına alabilme gibi önemli fırsatların ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Son olarak, Türkiye'nin bölgede tam anlamıyla bir enerji dağıtım merkezi haline gelebilmesi için, AB üyeliği sürecinde enerji alanında kazan-kazan mantığıyla işbirliği yapması ve bu sayede AB ile Doğu Akdeniz arasında köprü vazifesi görmesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

AKGÖNENÇ, Oya. 2010. **Türkiye'nin AB Stratejisi**. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

ANDREWS-SPEED, Philipp vd. 2012. **The Global Resource Nexus: The Struggles for Land, Energy, Food, Water, and Minerals**. Transatlantic Academy, Washington.

ARAS, Bülent ve YORKAN, Arzu. 2005. **AB ve Enerji Güvenliği: Siyaset, Ekonomi ve Çevre**. TASAM Stratejik Rapor No:13, Aralık.

ARI, Tayyar. 2011. **Ulusallararası İlişkiler ve Dış Politika**. MKM Yayıncılık, Bursa.

ARCURI, Angelo. 2013. **The Rise of a New Superpower: Turkey's Key Role in the World Economy**. Springer Briefs in Economics.

ALPTEKİN, Gökhan. 2015. **Doğu Akdeniz Enerji Keşiflerinden Sonra Akdeniz Uyumu Fırsatı ve Bölge Devletlerinin Politikaları (2009–2015)**.

AYDAL, Doğan. 2009. **Enerji Kan Kokuyor**. Timaş Yayınları, İstanbul.

BAŞEREN, Sertaç Hami. 2010. **Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı**. TÜDAV Yayınları, İstanbul.

BAŞEREN, Sertaç Hami. 2013. **Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset**. Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara.

BAYRAKTAR, Barış. 2012. **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**. Bilgesam Yayınları, İstanbul.

BAYRAM, Mehmet Hanifi. 2015. **Avrupa Birliği Hukuku Dersleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

BİRESSELİOĞLU, Mehmet Efe. 2011. **European Energy Security: Turkey's Future Role and Impact**. Palgrave Macmillan UK.

BRZEZINSKI, Zbigniew. 1997. **The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives**. Basic Books, New York.

CÖMERT, Servet. 2001. **Jeopolitik ve Türkiye'nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam**. Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul.

ÇOMAK, Hasret, SANCAKTAR, Caner ve YILDIRIM, Zafer. 2015. **Enerji Diplomasisi**. Beta Yayıncılık, İstanbul.

DAVUTOĞLU, Ahmet. 2001. **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**. Küre Yayınları, İstanbul.

DURSUN, Suat. 2011. **Avrupa Birliğinin Enerji Politikası ve Türkiye**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

FRIEDMAN, George. 2009. **The Next 100 Years: A Forecast for the 21st Century**. Doubleday, New York.

GOLDMAN, Marshall I. 2008. **Petrostate: Putin, Power, and the New Russia**, Oxford University Press, New York.

GÜNEŞ, Ahmet M. 2013. **Avrupa Birliği Hukukuna Giriş**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.

İLHAN, Suat. 1989. **Jeopolitik Duyarlılık**. Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara.

HIATT, Steven. 2015. **Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları 3: Küresel Kriz ve Büyük Resim**. April Yayıncılık, İstanbul.

KURAN, Selami. 2016. **Uluslararası Deniz Hukuku**. Beta Yayınları, İstanbul.

MAHAN, Alfred Thayer. 2007. **The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783**. Harvard University: Little, Brown and Company.

PAMİR, Necdet. 2016. **Enerjinin İktidarı: Enerji Kaynaklarını Elinde Tutan Dünyayı Elinde Tutar**, Hayykitap Yayınevi, İstanbul.

PAZARCI, Hüseyin. 1989. **Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

PERKINS, John. 2015. **Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları 2: Şirketokrasi**, April Yayıncılık, İstanbul.

SEVİM, Cenk. 2015. **Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

SPYKMAN, Nicholas John. 1942. **America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power**. Harcourt, Brace & Co., New York.

SPYKMAN, Nicholas John. 1944. **The Geography of The Peace**. Harcourt, Brace & Co., New York.

ULUĞBAY, Hikmet. 2008. **İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Petropolitik**. Deki Yayınları, Ankara.

YERGIN, Daniel. 2006. **Ensuring Energy Security: Old Questions, New Answers**, Foreign Affairs, Volume 85 No.:2.

YILDIZ, Dursun. 2008. **Akdeniz'in Doğusu: Tarihi Geçmişi, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından**, Bizim Yayınlar Kitapevi, İstanbul.

-----, 2007. Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM), **Enerji Arz Güvenliği**

MAKALE ve BİLDİRİLER:

ALTERMAN, Jon B. ve MALKA, Haim. 2012. **Shifting Eastern Mediterranean Geometry**, The Washington Quarterly Summer 2012.

ARAS, Bülent ve YORKAN, Arzu. 2006. **Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliği ve Jeopolitik**.

ATZORI, Daniele. 2013. **The Relationships between Oil and Autocracy: Beyond the First Law of Petropolitics**. Review of Environment, Energy and Economics.

AYHAN, Veysel. 2009. **Avrupa'nın Enerji Arz Güvenliğinde Türkiye: Petrol, Doğal Gaz ve Entegrasyon**. Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 20 (Kış 2009).

BAYKARA, Sıla TURAÇ. 2016. **Avrupa Birliği Enerji Güvenliğinin Rusya'nın Etkisi Altında Geleceği: Güney Gaz Koridorunun Katkısı Nedir?** Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi No:9

CLINTON, Hillary Rodham. 2012. **Energy Diplomacy in the 21st Century**. US Department of State, 18.

DUDĂU, Radu ve GUEDES, Armando Marques. 2011. **Energy Politics in the Black Sea Region**.

EDİGER, Volkan Ş v.d. **Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği**. Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 9, Sayı 33 (Bahar 2012)

EMEKLİER, Bilgehan ve ERGÜL, Nihal. 2010. **Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik**. Bilge Strateji, Cilt 2, Sayı 3, Güz 2010.

ERCİYES, Çağatay. 2012. **Maritime Delimitation & Offshore Activities in the Eastern Mediterranean**. Turkish Ministry of Foreign Affairs.

FUKUYAMA, Francis. 1989. **The End of History?** The National Interest, Summer 1989.

FRIEDMAN, Thomas L. 2006. **The First Law of Petropolitics**. Foreign Policy, Mayıs/Haziran 2006.

GÜNEŞ, Mehmet. 2016. **Avrupa Birliğinin Çevre ve Enerji Politikalarında Doğu Akdeniz Gazının Tehdit ve İmkânları**.

GÜNEŞ, Şule ANLAR. 2007. **Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması**. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 56, Sayı: 3.

GÜNDOĞDU, Abdullah. 2008. **Türk Jeopolitiği**. 21'inci Yüzyıl, Temmuz/Ağustos/Eylül 2008.

GÜREL, Ayla, MULLEN Fiona, TZIMITRAS, Harry. 2013. **The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios**. Prio Cyprus Centre, PCC Report 1/2013.

HASEN, 2016. **Doğu Akdeniz Enerji Kaynakları Bağlamında Kıbrıs Sorunu.** Hazar Strateji Enstitüsü.

HUNTINGTON, Samuel P. **The Clash of Civilizations.** Foreign Affairs, Volume 72 No.3, Summer 1993.

ISMAYIL, Elnur. **Rusya'ya Yaptırım Batı'yı Bölecek.** Bilgesam, 15 Ağustos 2017.

İŞERİ, Emre. 2016. **Türkiye-Rusya Doğal Gaz Ticari İlişkilerinde Asimetrik Bağımlılık.** Yaşarım, Nisan-Haziran 2016.

İLHAN, Suat. 2002. **Jeopolitik Kavramı ve Unsurları.** Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel, Kış 2002, Cilt: 8, Sayı: 4.

JANNING, Josef ve Möller, Almut. **Leading from the Centre: Germany's New Role in Europe.** ECRF/183 Policy Brief, July 2016.

KARAGÖL, Erdal TANAS ve KAYA, Salihe. 2014. **Enerji Arz Güvenliği ve Güney Gaz Koridoru.** SETA, Eylül 2014, Sayı 108.

KARAPINAR, Nuray. 2015. **Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar.** Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni, Sayı 20.

KEMİKSİZ, Neşe. 2017. **Filistin Sorunu.** Anka Enstitüsü, Şubat 2017.

MÖLLER, Almut vd. 2017. **Germany Votes: European Dilemmas in the Federal Election.** ECRF/215 Policy Brief, May 2017.

MACKINDER, Halford John. 1904. **The Geographical Pivot of History.** Geographical Journal, Volume: 23, Number: 4, April 1904.

ODELL, Peter R. 1968. **The Significance of Oil.** Journal of Contemporary History Vol 3 No 3.

SANDIKLI, Atilla. 2015. **Türkiye'nin Jeopolitiği: Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm.** BİLGESAM Yayınları, İstanbul.

SNIDER, Lewis W. 2003. **Petropolitics: The New Great Game.** Flame, Spring 2003, Volume 4, No. 1.

TAŞTAN, Vahap. 2013. **Güney Gaz Koridoru: Yeni Enerji Düzeninde Avrupa Enerji Güvenliği, Rusya, Türkiye ve Güney Kafkasya Üzerine Oyun Teorik Uygulama.** EY International Congress on Economics I, Paper ID 24.

TOCCI, Nathalie. 2016. **Turkey and the European union: Scenarios for 2023.** Feuture Background Paper. September 2016.

VICTOR, David G. ve YUEH, Linda. 2010. **The New Energy Order.** Foreign Policy, Volume 89 No.1

YERGIN, Daniel. 1991. **Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü.** Çeviren Kamuran TUNCAY, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR:

<https://www.iea.org/> (Uluslararası Enerji Ajansı)

<https://www.eia.gov/> (ABD Enerji Enformasyon İdaresi)

<https://ec.europa.eu/> (Avrupa Komisyonu)

<http://www.eurogas.org/> (Avrupa Gaz Kuruluşu)

<https://www.bp.com/> [British Petroleum (BP)]

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>
(CIA World Fact Book)

<https://www.usgs.gov/> (ABD Jeoloji Araştırmaları Kurumu)

<https://fas.org/sgp/crs/> (ABD Kongresi Araştırma Merkezi)

<http://www.mfa.gov.tr> (T.C. Dışışleri Bakanlığı)

<http://www.ab.gov.tr/> (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı)

<http://www.enerji.gov.tr> (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı)

<http://www.tanap.com/> [Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP)]

www.botas.gov.tr [Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAŞ)]

<http://turkstream.info/tr/> (Türk Akımı Projesi)

www.tudav.org/ (Türk Deniz Araştırmaları Vakfı)

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/535007/EXPO_STU\(2016\)535007_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/535007/EXPO_STU(2016)535007_EN.pdf), The EU's Energy Diplomacy: Transatlantic and Foreign Policy Implications (20.11.2016)

<https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/energy.pdf>, The European Union Explained Energy, (13.11.2016)

[http://www.eia.gov/outlooks/ieo/pdf/0484\(2016\).pdf](http://www.eia.gov/outlooks/ieo/pdf/0484(2016).pdf), International Energy Outlook 2016, (12.11.2016)

<https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiJrL-a1LDRAhWDtBoKHck-DuQQFggbMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.iea.org%2Fpublications%2Ffreepublications%2Fpublication%2FKeyWorldEnergyTrends.pdf&usg=AFQjCNGE0gEfPMYLSMChnr0jhISfDZ5A1w&sig2=0yyr9KJ3CXCNHWJBkHJfWA>, IEA Key World Energy Trends, (12.11.2016)

http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/avrupa_birligi_ve_enerji_guvenligi_siyaset_ekonomi_ve_cevre_f74c1d2e-7374-45bb-891f-ce5478aad109.pdf, Avrupa Birliği ve Enerji Güvenliği: Siyaset, Ekonomi ve Çevre, (12.11.2016)

<http://www.ab.gov.tr/files/SEPBYayinlarVeraporlar/enerjikitap.pdf>, Avrupa Birliği Sürecinde Enerji Faslı, (12.11.2016)

<http://biomasspower.gov.in/document/Reports/bp-energy-outlook-2016.pdf>

<http://www.economist.com/node/21595018/print>, The Economist: Europe's Energy Woes, (20.11.2016)

<http://www.economist.com/node/21639577/print>, The Economist: Only Connect, (20.11.2016)

<http://www.economist.com/node/21645850/print>, The Economist: Power Up, (20.11.2016)

<http://www.economist.com/node/21599380/print>, The Economist: Adrift Over Energy, (20.11.2016)

<http://www.economist.com/node/21600111/print>, The Economist: Conscious Uncoupling, (20.11.2016)

<http://www.economist.com/node/21649091/print>, The Economist: Margrethe and the Bear, (20.11.2016)

<http://www.economist.com/node/21647939/print>, The Economist: A Twist in the Pipeline, (20.11.2016)

<http://foreignpolicy.com/2016/05/23/its-time-for-turkey-and-europe-to-face-reality/>, Foreign Policy: It's Time for Turkey and Europe to Face Reality, (14.12.2016)

<http://foreignpolicy.com/2015/12/11/for-israel-and-its-neighbors-energy-finds-power-big-dreams-zohr-leviathan/>, Foreign Policy: For Israel and Its Neighbors, Energy Finds Power Big Dreams, (14.12.2016)

<http://foreignpolicy.com/2013/12/27/putins-mediterranean-move/>, Foreign Policy: Putin's Mediterranean Move, (14.12.2016)

<https://fas.org/sgp/crs/mideast/R44591.pdf>

https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjU8J7M_rHRAhUGnRoKHZHnBnUQFgggMAA&url=http%3A%2F%2Ffile.setav.org%2FFiles%2FPdf%2F20151019183121_rusya-siyasetini-anlama-kilavuzu-pdf.pdf&usg=AFQjCNH6-cqTM-8rRiTxaWFFu1di7UIU6w&sig2=ZXqOMa9PRJv6eb3ZsHtNuQ, Rus Siyasetini Anlama Kılavuzu (SETA Rapor), (24.12.2016)

<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-66-20160224521296.pdf>, Rusya-AB İlişkilerinde Yeni Enerji Sorunu: Kuzey Akım-2 Projesi (BİLGESAM), (21.11.2016)

<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatları-ve-Boru-Hattı-Projeleri>, Uluslararası Boru Hatları ve Boru Hattı Projeleri (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı), (24.12.2016)

<http://www.mfa.gov.tr/akdeniz-icin-birlik.tr.mfa>, Akdeniz İçin Birlik, (05.02.2016)

<http://www.wtrg.com/prices.htm> (04.03.2017)

<http://foreignpolicy.com/2016/11/22/is-there-still-hope-for-a-cyprus-reunification-deal/> (14.12.2016)

http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Consumption_of_energy (06.05.2017)

<http://foreignpolicy.com/2016/07/27/cannaturalgasputcyprusbacktogetheragain/> (14.12.2016)

<http://foreignpolicy.com/2015/08/05/energymarketskeeprussianbearhugatarmslength/> (14.12.2016)

<https://www.theguardian.com/environment/earth-insight/2014/jul/09/israel-war-gaza-palestine-natural-gas-energy-crisis> (30.09.2017)

<https://www.iea.org/statistics/resources/unitconverter/> (13.09.2017)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Tayfun ARSLAN
Doğum Yeri ve Tarihi : 19 Mayıs 1980

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi (Maliye)
Yüksek Lisans Öğrenimi : Ufuk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce (YÖKDİL-95, KPDS-91)
İspanyolca (YDS-65)
Yunanca (A1)

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar

MSB Harita Genel Komutanlığı, Ankara (1998-2008, 2015-Devam)
3'üncü Kolordu Komutanlığı (NATO/NRDC-T), İstanbul (2008-2013)
UGYK (ISAF) Kabil Bölge Komutanlığı, AFGANİSTAN (2010)
Güneydoğu Avrupa Tugay Komutanlığı (SEEBRIG), YUNANİSTAN (2013-2015)

Eğitimler

İngilizce Dil Eğitimi, ABD (2008)
İspanyolca Dil Eğitimi, İstanbul (2009)
Yunanca Dil Eğitimi, YUNANİSTAN (2013)
Sivil-Asker İşbirliği Semineri, YUNANİSTAN (2013)
Afetzedelere Yardım Semineri, BULGARİSTAN (2014)
Faaliyet Sonu İnceleme Eğitimi, HIRVATİSTAN (2014)
Taktik Sivil-Asker İşbirliği Kursu, BIOEM Komutanlığı, Ankara (2014)

İletişim

E-Posta Adresi : nt.arслан@gmail.com

Tarih : 26 Eylül 2017